

Rezistența anticomunistă din Munții Țibleșului

Lucrările Simpozionului Național „VEGHETORI LA OBÂRȘII”

Ediția a III-a

Dragomirești, 3-4 mai 2019

ACADEMIA ROMÂNĂ
CENTRUL DE CERCETĂRI TEOLOGICO-FILOSOFICE
al obiceiurilor românești din Maramureș

Rezistența anticomunistă din Munții Țibleșului

Ediția a III-a

**Lucrările Simpozionului Național
„VEGHETORI LA OBÂRȘII”**

Ediția a III-a

Dragomirești, 3-4 mai 2019

Coordonatori:

**ALEXANDRU SURDU, VASILE ȚIPLEA,
IOANA RALUCA MÎRZA**

LIMES

2020

Coperta I – Monumentul Eroilor Anticomuniști din Dragomirești

Coperta IV – Monumentul Eroilor Parașutiști, Executați la Jilava

Editor: MIRCEA PETEAN
Tehnoredactor: DINU VIRGIL

Volum apărut cu sprijinul Primăriei Orașului Dragomirești, Maramureș

©Primăria Orașului Dragomirești

©Editura Limes, pentru prezenta ediție

Str. Castanilor, 3

407280 Florești – Cluj

Tel.: 0264-544109; 0723-194022

e-mail: edituralimes2008@yahoo.com

www.edituralimes.ro

ISBN 978-606-799-369-1

ISSN 2668-2591, ISSN-L 2668-2591

CUPRINS

Alexandru SURDU – Cuvânt de deschiderea simpozionului	7
Emil BURZO – Aspecte din geografia represiunii 1948-1989	10
Vasile ȚIPLEA – Cuvânt înainte	32
Marius Alexandru DUNCA – Cuvânt de salut.....	34
Marian NENCESCU – Valori morale și estetice în poezia carcerală.....	36
Răzvan BUCUROIU – Trei decenii de la prăbușirea comunismului: ce am pierdut, ce am câștigat?.....	45
Cosmin COSMUȚA – Rezistența anticomunistă în Țara Lăpușului, 1949-1953	50
Gheorghe PLEȘ – Secvențe ale luptei pentru drepturi naționale și sociale ale românilor din Ținutul Țibleșului. Evenimente și personalități	66
Ilie GHERHEȘ – Dr. Alexandru Filipașcu – istoricul martir al Maramureșului, mort la canal, la Colonia de muncă „Peninsula”, Valea Neagră (jud. Constanța).....	72
Vasile RUS – Gheorghe Pașca: viața și jertfa.....	81
Nicoară MIHALI – Războiul de gherilă dintre borșenii haiducului Ștrifundă și ucrainenii lui Odoviciuc	90
Marius VIȘOVAN – Lotul Vișovan – studenții și elevii maramureșeni în lupta antocomunistă	106
Ioan Liviu ILEA – Ieudeni și rezistența anticomunistă din munți	110
Claudiu HOLDIȘ – Rezistența anticomunistă în comuna Săpânța. Ecouri în istoria orală.....	114
Mihaela-Cristina GHERHEȘ – Țărancă Maria Mârza din Petrova – o victimă martir a colectivizării o reverență peste timp.....	123
Nastaca OSTAS – Femeile și rezistența anticomunistă. Aristina Pop-Săileanu, partizana Țibleșului.....	126
Maria CURAC – Ecouri ale revoltei din Brașov în Dragomirești	133
Simion IUGA – Revolta din Săliște de Sus, Maramureș (5-6 mai 1981)	137
Nicolaie HODOR – Colectivizarea agriculturii în Maramureș. Imaginea păstrată în conștiința populației	145
Măricuța PETROVAI – Revolta de la Petrova din ianuarie 1989	167
Ion PETROVAI – Revolta de la Petrova din 16 ianuarie 1989	175
Ioan I. ILBAN – Din amintirile tinereții	186
Ileana ZUBAȘCU CRISTESCU– Oameni sub vremi și vremuri peste oameni	191
Ioana PETROVAN – Soarele arestat (Mărturie consemnată în „Maramureșul în lupta anticomunistă” – Marius Vișovan).....	201
Aurel VLAD – File din viață	203
Maria IONESCU – Crâmpoie din ceea ce am trăit	205

CUVÂNT DE DESCHIDERA SIMPOZIONULUI

Academician Alexandru SURDU

Există anumite reglaje de autoapărare ale organismului uman, de protejare a tonusului psihic prin care și memoria reține cu precădere din trecut mai ales evenimentele și faptele plăcute sau, în orice caz, mai bune decât cele din prezent. Căci, altfel, ar trebui să ne renegăm propriul trecut. Ne și ceartă unii că tot evocăm „trecutul glorios” al Poporului Român, în timp ce dâșzii evocă numai faptele deplorabile sau întâmplările nefericite. Dar să nu mergem atât de mult în urmă, ci numai cu trei decenii, în vremea dictaturii comuniste. Au făcut și comuniștii multe lucruri bune, care se văd cu ochiul liber și astăzi. Unele nu se mai văd, deoarece au fost distruse de anticomuniști: toată industria grea și ușoară, toată agricultura, economia, comerțul, învățământul etc., dar au făcut și multe fapte urâte, mai ales în primele decenii după ocuparea României de către armata sovietică.

Este vorba despre epoca teribilă a persecuțiilor, a crimelor, a torturilor, a deportărilor, a arestărilor, a lagărelor de muncă forțată, a reeducărilor etc.

Se consideră că la noi ar fi murit atunci aproape patru milioane de români: politicieni, diplomați, militari, intelectuali, țărani și muncitori, bătrâni, tineri, femei și copii. Nu știu care să fie procentajul, la ruși se zice că au murit șaizeci de milioane, dar și ei erau mai mulți și au și rămas destui, slavă Domnului! Dar noi parcă nu meritam să fim atât de aspru pedepsiți.

Ce-i drept, unii consideră că nu sovieticii ar fi fost de vină, că românii și-au făcut-o cu mâna lor, cum și-au „făcut-o” și după 1990, căci n-au venit rușii și nici americanii să ne dărâme fabricile și să fure instalațiile de irigații tocmai când au venit și „băieții” cu încălzirea globală și cu deșertificarea Bărăganului.

Acum se știe că tot ceea ce s-a întâmplat după cel de-al doilea Război Mondial a fost planificat de către marile puteri. Azi mâine vom afla că și ceea ce a urmat după 1990 a fost planificat. De înfăptuit însă am fost nevoiți s-o

facem chiar noi, cu „mâinile noastre”, cum se zice, cu securitatea și cu serviciile noastre de „informații”.

Dar s-a spus și se va zice: de ce n-ați rezistat, de ce nu v-ați opus? Culmea este că le-am tot făcut și pe acestea, dar a fost zadarnic. S-a lăsat cu patru milioane de morți în trecut și cu, deja, vreo cinci milioane de emigranți în ultimii treizeci de ani. Și dacă perioadele sunt de câte 50 de ani, mai avem două decenii de emigrație. Să vedem cine mai rămâne să aducă tocul și cerneala, cum se zice, și să facă socoteala!

Deocamdată, observăm că istoricii sau, mă rog, statisticienii sau cei care ar trebui să facă acest lucru sunt ocupați cu alte treburi. În loc de oameni au început să numere voturi, iar acestea sunt raportate la 23 de milioane de români, căci votează și morții și emigranții! Adică și cei care au fost și cei care nu mai sunt! Treaba lor. A noastră este însă aceea de a ne număra Eroii, căci cei care au luptat contra dușmanului Țării, uneori cu armele în mâini, și au murit pentru România sunt Eroii, adică sunt Eroii Patriei Române.

Dintre milioanele de victime ale comunismului, cel puțin 200.000 au fost luptători refugiați în munți. Cei mai numeroși și mai cunoscuți sunt din Munții Făgăraș, dar au fost luptători refugiați prin toți munții, în grupuri mai mici sau mai mari, dar cei mai mulți luptau singuri până când erau prinși, torturați și uciși, împreună cu cei care i-au ajutat sau care nu i-au reclamat la Securitate.

Unii dintre aceștia au trăit o vreme în Munții Țibleșului, la poalele căruia, în partea de Nord-Vest, se află localitățile de pe Valea Izei: Cuhea, Dragomirești, Săliștea de Sus și Săcel.

Cel mai cunoscut luptător a fost Nicolae Pop, despre care știm și din relatările Părintelui Stareț Sofronie de la Mănăstirea din Dragomirești.

A sosit însă timpul ca tocmai la Centrul nostru de Cercetări teologice-filosofice din Dragomirești să fie dezbătută pe larg tema Rezistenței anticomuniste din Munții Țibleșului. Vom încerca în felul acesta să scriem câteva pagini din istoria mai puțin cunoscută a luptei împotriva comunismului, care cel puțin în perioada sa de început, după 1948, părea că ne va șterge din cartea de istorie. A fost, într-adevăr o adevărată „ciumă roșie” care ne-a „vizitat” prea repede, când nu reușisem să ne fi revenit încă după „ciuma neagră” a fascismului. Și apoi, cu părțile ei bune și rele (dar nu atât de rele ca în

perioada dintre 1948 și 1964), ne-am trezit în 1990 că ne bate la poartă „ciuma portocalie”. Semădăii zilelor noastre au început să facă deja listele cu victimele nevinovate ale noii calamități. Căci acestea, ca și calamitățile telurice, ca epidemiile cu tot felul de virusuri (aviar, porcine sau umane) nu contribuie la selecția naturală, căci îi omoară adesea pe cei mai buni dintre noi, pe cei mai frumoși, mai puternici și mai cinstiți.

Calamitățile naturale și „ciumele” acestea sunt pedepsele periodice pentru păcatele noastre, căci tare ne-am mai dedat la rele și am uitat de cele sfinte. Ne spălăm în fiecare dimineață pe dinți cu tot felul de periute și de paste sofisticate, dar uităm de suflete și umblăm cu ele „nespălate” de mizeria zilelor și a nopților de groază pe care nu încetăm să ni le facem tot mai urâte și tot mai murdare. Căci nu mai avem curajul să ne întoarcem în munți și să stăm de veghe, aici la margine de Țară, să nu-i mai lăsăm pe dușmani să ne calce granițele și nici să mai arunce în noi cu tot felul de virusuri și de bacili ai ciumelor de care credeam că a scăpat omenirea. Dar să nu uităm nici de sufletele noastre, să le mângâiem cu vorbe frumoase, cu incantații, cu epode cum zicea Socrate că făceau strămoșii noștri, dar și cu rugăciuni fierbinți la Icoana Maicii Domnului pentru iertarea păcatelor noastre.

ASPECTE DIN GEOGRAFIA REPRESIUNII 1948-1989

Academician Emil BURZO

Rezistența anticomunistă din România, important eveniment istoric, a apărut odată cu intrarea în țara noastră a unităților militare sovietice, în anul 1944. Se relevă drept rezultat al confruntării dintre două concepții politice, etice, culturale și religioase diferite, caracteristice societăților democratice și respectiv, totalitare. Rezistența anticomunistă a îmbrăcat forme variate de manifestări, de opunere față de regimul impus țării noastre, și anume:

- rezistența armată, în principal în regiunile muntoase, precum Maramureșul;

- acțiuni împotriva regimului, exprimate prin manifestări pașnice, discuții în grupuri organizate, scrisori și mesaje către autoritățile comuniste;

- elaborarea de scrieri anticomuniste și difuzarea lor ilegală sau critici la adresa regimului, mai mult sau mai puțin voalate, scăpate de cenzură;

- activități cu caracter religios împotriva ideologiei materialiste de tip comunist;

- lupta țăranilor împotriva colectivizării;

- revolte muncitorești, Lupeni (1977), Brașov (1987);

- dizidențe politice, despărțirea de idei comuniste, a unor personalități.

În cadrul acestei dezbateri ne propunem să prezentăm trei aspecte pe care le considerăm edificatoare pentru suferințele îndurate de părinții și bunicii noștri în timpul dictaturii comuniste.

În prima parte mă voi referi la acele grupuri de oameni de pe cuprinsul țării noastre care s-au manifestat în mod pașnic împotriva comunizării societății românești, a instaurării așa numitei „dictaturi a proletariatului”, de fapt dictatura unui număr relativ restrâns de persoane și anume nomenclatura, care folosind

drept pârgie o legislație antidemocratică, abuzivă, chiar pentru acele vremuri, au introdus teroarea, prin brațul său armat, securitatea comunistă.

Pentru început, după modelul poliției politice sovietice NKVD, s-au compus scenarii prin care să se dovedească „comploturi imaginare”, acțiuni de spionaj, sabotaje, în care au fost implicate persoane aflate în prima linie a politicii românești, militari cu ranguri înalte, oameni de afaceri, oameni de cultură de mare prestigiu pe plan național precum și internațional, în special până în anul 1948. Apoi, între anii 1948-1954 au avut loc arestări, internări în lagăre, colonii de muncă, deportări sau încadrări în detașamente de muncă a unui număr mare de persoane, a opoziționarilor politici, ai tuturor celor care și-au manifestat aversiunea față de regimul comunist. Pentru aceasta, s-au elaborat legi, care au fost declarate abuzive în anul 1967, chiar de către regimul comunist.

Decretul nr. 6/06.01.1950, promulgat de Prezidiul Marii Adunări Naționale, la data de 18.01.1950, prevedea înființarea coloniilor (lagărelor) de muncă. Conform acestui act, scopul era *„pentru reeducarea elementelor dușmănoase a RPR și în vederea pregătirii și încadrării lor în viața socială în condițiile democrației populare și construirii socialismului”*. Procedura de internare era decisă de Ministerul de Interne și se făcea pe baza unor anchete făcute de securitate sau miliție. Durata detenției era de la 6 luni la 2 ani, cu posibilitate de prelungire până la 5 ani.

Prin Hotărârea nr. 1554/22.08.1952 a Consiliului de Miniștrii ai RPR, semnată de Gheorghe Gheorghiu Dej, unitățile de muncă au fost transformate în colonii de muncă (CM). Conform cu acest decret... *„pentru întărirea dictaturii proletariatului și construirea cu succes a socialismului, pentru a ușura supravegherea activității dușmănoase și străine de clasa muncitoare, pentru a le atrage la muncă de utilitate socială și pentru a curăța cele mai importante centre ale țării de elemente dușmănoase... se va admite internarea administrativă pentru efectuarea muncii obligatorii”*. În acest scop, se organizează colonii de muncă, se introduce domiciliu obligatoriu precum și se înființează batalioane de muncă. În acest act se spune... *„în colonii de muncă vor fi reținuți și internați toți care prin faptele lor, direct sau indirect primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democrație populară...*

îngreunează construcția socialismului sau defăimează puterea de stat și organele sale, dacă acestea nu constituie sau nu pot constitui infracțiuni". Rezultă clar din cuprinsul hotărârii că internarea nu are nici o bază legală. Totodată, se stabilește că internarea în coloniile de muncă se face de MAI, care lua hotărâri pe baza propunerilor Direcției Generale a Securității Statului și Direcția Generală a Miliției. Din comisia MAI, care decidea internarea, făceau parte: Gheorghe Pintilie (adjunct ministru), ofițerii de securitate Alexandru Nicolschi, Aurel Corin, Francisc Butika, Vintilă Marin, Wilhelm Einhorn și ofițerul de miliție Iosif Erdei.

Nu există date precise privind numărul de internări abuzive. Statisticile securității au fost întocmite în a doua parte a anilor 1960, pe baza unor rapoarte incomplete. Din acestea rezultă un număr mare de internări: 5154 (1950), 2519 (1951), 11913 (1952), 2422 (1953), etc. Un alt val de internări are un maxim în anul 1959, cu 1954 internări.

În capitolul II al aceluiași decret se dispune: *„se va stabili domiciliul obligatoriu și locul de muncă obligatoriu elementelor dușmănoase și suspecte din orașe și centre muncitorești, în locuri stabilite de Guvern*". Printre persoanele avute în vedere de această lege sunt menționați: toți foștii „exploatați”, familiile condamnaților pentru trădarea de patrie, spionaj sau fugit în străinătate. Pentru părăsirea domiciliului obligatoriu se prevedeau pedepse cu închisoarea între 15 și 20 de ani. Listele cu persoanele avute în vedere pentru stabilirea domiciliului obligatoriu erau întocmite de o comisie formată din secretarul de partid al regiunii, șefii securității și miliției regiunii. Propunerile erau aprobate de o Comisie Centrală constituită la nivelul MAI.

În Hotărârea de Guvern din 22.08.1952, se menționa că din categoriile enumerate, fac excepție marii artiști, sculptori, pictori, compozitori, academicieni, dacă au dovedit că muncesc cinstit și sunt folositori societății.

Capitolul IV al legii stabilește obligativitatea de a munci în batalioane de muncă, bărbații apti de muncă care nu au o ocupație precisă și permanentă. În batalioanele de muncă *„oamenii mobilizați pentru muncă vor munci sub pază*". Pentru părăsirea batalioanelor de muncă se prevedea o pedeapsă de 5-10 ani de închisoare. Totodată, se preciza că, în batalioanele de muncă vor fi încadrați

„cei încorporați pentru satisfacerea serviciului militar din familii de foști exploataitori, părinți condamnați, dușmani ai poporului, etc.”

Acțiunile menționate erau coordonate de Direcția Serviciului Muncă, înființată în anul 1951. Aceasta se ocupa cu recrutarea și exploatarea tinerilor cu *„origine socială nesănătoasă (burghezi, chiaburi, fii de deținuți, cu rude în străinătate)”*, care nu aveau dreptul să poarte arme. Munca în mine sau la construcții de căi ferate constituia de obicei locul de desfășurare a activității acestora. Până în 1960, prin acest „infern” au trecut peste 520.000 tineri.

Acțiunile întreprinse pe baza acestor legi de organele securității au fost caracterizate chiar de autoritățile comuniste, în anul 1967 ca ilegale. În hotărârea plenarei PCR din iunie 1967, se afirma *„au fost realizate rețineri ilegale a unor categorii și loturi întregi de persoane care au făcut parte, înainte de instalarea comunismului din partide politice și diferite instituții”*. De asemenea, au fost reținuți mii de țărani care se opuneau colectivizării, deși legal, intrarea în colectiv trebuia să fie voluntară.

Hotărârea Consiliului de Miniștri privind internarea în colonii de muncă (CM) a fost emisă la data de 22.08.1952, Securitatea a acționat însă înainte de această dată, majoritatea persoanelor fiind reținute în noaptea de 15/16 august 1952, fapt ce oglindește pregătiri pentru această acțiune cu mult timp înainte de publicarea legii menționate. Arestările și internările făcute de securitatea comunistă în anii 1952-1959, după cum am văzut, nu aveau nici o bază juridică. Procedul folosit era același și caracteristic pentru zeci de mii de persoane și a avut în vedere în special distrugerea intelectualității, mulți implicați în realizarea Marii Uniri, foști membri ai Partidului Național Român, devenit ulterior PNT. Spre exemplificare vom prezenta un caz tipic, B.T., a unui personaj născut în județul Maramureș, dar domiciliat în anii 50 în Cluj.

Să vedem cum se fac arestările. Pe baza unui ordin de misiune nedat, Lt. Goga Vasile constituie un post capcană la locuința lui B.T. și efectuează o percheziție domiciliară soldată cu confiscarea unor documente sau bunuri, o parte dintre acestea fiind menționate atât în Ordinul de Misiune, precum și în procesul verbal datat 16.08.1952, orele 1.30 – Fig. 1. Numitul B.T. este arestat, iar familia evacuată din spațiul pe care îl ocupa și mutată într-o pivniță.

În referatul întocmit de sublocotenentul de securitate Chiorean I, acesta confirmă, la data de 18.08.1952, că inginerul B.T., angajat al Sfatului Popular Cluj a făcut parte din Comitetul Județean PNȚ. Arestarea este urmată de un interogatoriu de 2h 30min, la data de 2 septembrie 1952, în cursul căruia s-a căutat să se obțină date privind activitatea „contrarevoluționară” a arestatului, legătura cu elementele plecate în străinătate, ajutorul dat celor închiși sau familiilor lor, etc. – Fig. 2. Cu toate presiunile făcute, nu s-a obținut nici o informație care să îl incrimineze pe B.T. sau pe cei apropiați lui. Totodată, se întocmește o fișă personală din care rezultă că arestatul nu a fost sincer în declarații.

Ca urmare a interogatoriului, prin nota din 3 septembrie 1952 a Direcției Securității Statului, Regiunea Cluj, se face propunerea „*întrucât din anchetă rezultă că numitul B.T. a desfășurat o activitate intensă în cadrul PNȚ, fiind ales în Comitetul Județean, se propune încadrarea în CM timp de 2 ani*” – Fig. 3. În notă se menționează că „*după 23 august 1944, nu s-a putut stabili să fi desfășurat activitate dușmănoasă contra regimului actual*”. Comisia Centrală din MAI majorează propunerea de încadrare în CM, de la 2 ani la 5 ani.

Majorarea pedepsei de la 2 la 5 ani este legată de atitudinea „naționalistă” a lui B.T., care a lucrat în Consiliul Dirigent, adjunct la Comisia de Transporturi, a făcut parte din conducerea „Consiliului Național Român” în timpul ocupației hortyste a Ardealului de Nord precum și din conducerea Uniunii Democrate Române, UDR, care în anii 1944/1945 milita pentru realipirea Ardealului de Nord la România. Partidului Comunist Român prin organizația satelit FND milita pentru un statut care să confere Ardealului de Nord autonomia, cu perspective de integrare în Uniunea Sovietică – Fig. 4.

Numitul B.T. este transferat din arestul securității în septembrie 1952 în colonia de muncă (lagărul pentru deținuți) Ghencea și, de aici, la data de 16.05.1953 la închisoarea din Pitești. Această decizie era în total dezacord cu Legea 1554/22.08.1952, care prevedea internarea doar în colonii de muncă, evidențiind încă unul dintre multele abuzuri ale regimului. Este repartizat în Sectorul 3, camera 49 – Fig. 5. Nu vom menționa teroarea, umilințele și persecuțiile îndurate în cursul detenției la această închisoare, ca de altfel alți zeci de mii de deținuți politici.

Pe parcursul detenției la închisoarea din Pitești are loc un nou interogatoriu. Din documentul datat 16.06.1954, se afirma: „*la cercetări, B.T. nu a recunoscut cele declarate la anchetă*”. Totodată, Șeful Comisiei nr. 3 din Penitenciarul Pitești propune eliberarea pe motiv că „*nu s-a putut stabili dacă a desfășurat activitate dușmănoasă contra regimului*”. Se pare că punerea în libertate a fost întârziată până la data de 02.02.1955, după cum rezultă din nota Direcției Penitenciarelor Lagăre și Colonii, Serviciul Evidență.

La punerea în libertate, ca și în cazul altor deținuți, este obligat să dea o declarație: „*nu am voie să divulg nimic din cele văzute și auzite de mine în legătură cu locurile de detenție și locurile pe unde am trecut și nici despre persoanele implicate. În caz contrar, sunt pasibil de a suporta rigorile legilor RPR*”. Eliberarea a fost făcută paralel cu stabilirea domiciliului obligatoriu sub controlul miliției – „*mă voi prezenta postului de miliție pentru viza de 36 ore de câte 2 ori pe lună timp de 2 ani*” – Fig. 6.

Biletul de liberare nr. 73/1954, menționează că pedeapsa de 60 luni s-a dat de către MAI pe baza Procesului Verbal nr. 12/1952, bilet în care i se stabilea și domiciliul după eliberare.

Acțiunile de prigoană contra foștilor deținuți politici au continuat și după eliberarea din închisoare. Astfel, prin decizia nr. 629/1959, nu i se recunoaște vechimea în muncă înainte de data de 23.08.1944 pentru că: „*B.T. a îndeplinit funcția de inginer, a fost membru în Comitetul Județean al PNȚ între anii 1920-1946 și a desfășurat o activitate potrivnică regimului de democrație populară*”. Contestația la această decizie luată de Comitetul Executiv al Sfatului Popular al orașului Cluj, este respinsă.

Numitului B.T. i se deschide de Securitate un dosar de urmărire. Dosarul însumează aproape 500 pagini, fiind implicați în această acțiune 23 informatori, precum și 21 ofițeri de securitate. Cuprinde date interesante din această perioadă privind atitudinea intelectualității față de regimul comunist. Copiilor lui B.T. li se interzice să dea admitere la facultate în învățământul superior, deși au terminat liceul ca șefi de promoție. Lucrează ca muncitori, iar la recrutare sunt repartizați la trupele de muncă.

În anul 1976, data decesului lui B.T., apar mai multe lucrări de istorie în care activitatea acestuia, precum și a altor intelectuali este caracterizată drept

democratică și patriotică. Același regim, în anii 1952 și 1959, îl considera drept dușman al poporului și îi condamna la închisoare. Asemenea situații nu trebuie să se repete, perioada anilor 50-60, în care distrugerea intelectualității cu vederi democratice a constituit o problemă esențială a regimului comunist și a cauzat multă suferință inclusiv pentru familiile deținuților politici. Prin aceste internări, s-a urmărit distrugerea generației de oameni care a contribuit la Marea Unire, considerați naționaliști. Deși mulți erau în viață, în anul 1968, la semicentenarul Marii Uniri, li s-a refuzat participarea la această aniversare.

După deces, în anul 2000, lui B.T. i se acordă calitatea de luptător în rezistența anticomunistă. Și sunt mulți cei care au murit fără a-și vedea visul împlinit al unei societăți bazate pe valori etice și morale, o societate democratică – Fig. 7.

Condamnările, internările în lagăre sau deportarea unei părți considerabile a intelectualității precum și a unor ofițeri nealiniați la regimul comunist a creat un vid de competențe. Pentru aceasta, regimul comunist a trecut la formarea unei generații de „specialiști” făcuți după expresia acestor timpuri „pe puncte”. În acest context menționăm:

- Înființarea așa ziselor „facultăți muncitorești” cu durata de 2 ani pentru persoane, de obicei muncitori, absolvenți a 6-7 clase elementare, școală care echivala cu liceul (VIII-XII).

- Crearea unor serii paralele pentru studenți, provenind din aceste „facultăți muncitorești”, în special în universitățile cu profil tehnic așa denumită „B”, în care nivelul de cunoștințe cerut era mult sub nivelul celui din învățământul universitar.

- Încadrarea în armată cu grade de ofițeri a unor muncitori absolvenți a 7 clase elementare, care în paralel urmau „facultăți muncitorești” menționate anterior.

Aceste acțiuni în final au condus la o nouă generație de așa ziși intelectuali, care s-au dovedit în general incompetenți pentru posturile care le ocupau și care au adus multe prejudicii, fapt ce a făcut ca în anii 1956-1960 unele din formele de învățământ menționate mai sus să fie abandonate.

În anii 1946-1954, produsele (îmbrăcăminte, pantofi, etc.) se puteau cumpăra dacă aveai un număr de așa zise „puncte”. De exemplu, să spunem că

un palton, în plus față de preț, trebuia să deții 300 puncte. Fiecare cetățean primea anual un număr de puncte, insuficient pentru a cumpăra de exemplu un palton, de obicei 100-150 puncte. Astfel, toată familia trebuia să contribuie la achiziționarea unui anumit obiect. Pentru noua intelectualitate, statul comunist acorda „puncte” la școlarizare pentru suplinirea deficiențelor în studii și de aici denumirea de ingineri, profesori sau „ofițeri” făcuți „pe puncte” care caracteriza acele vremuri.

În partea a doua mă voi referi la unele aspecte ale colectivizării agriculturii, la distrugerea lumii tradiționale a satelor.

După cucerirea puterii politice, prin înlăturarea brutală din viața politică a țării a oricărei forme de opoziție, statul comunist român a trecut la o nouă etapă, aplicarea modelului sovietic al proprietății. Prin eliminarea proprietății private se putea exercita un control mai strâns asupra populației în special al țărănimii.

Plenara CC a PMR din 35 martie 1949 a stabilit planul de colectivizare a agriculturii, plan care avea în vedere desființarea proprietății private a țăranilor. Prin această acțiune, se inaugura totodată o formă de proprietate cooperatistă și anume Întovărășirile Agricole și Cooperativele Agricole Colective (CAP). Decretul 151/1950 permitea reuniunea într-o singură tarla a celor înscriși în întovărășiri prin schimburi obligatorii de teren (primeau teren mai slab). Procesul de colectivizare a agriculturii s-a desfășurat în trei etape. Prima etapă (1949-1953) a început cu exproprierea proprietăților având în jur de 50 ha, așa denumite „ferme model”, rămase în proprietate particulară ca urmare a Decretului 83/2.03.1949. Întregul inventar al acestora a fost trecut în proprietatea statului, formând așa zisele Gospodării Agricole de Stat. Proprietarii acestora au fost deportați în diferite localități unde li s-a fixat domiciliul obligatoriu.

Conform clasificării făcute de PMR (PCR) existau cinci categorii de țărani: fără pământ, țărani săraci, cu proprietăți, mijlocii, chiaburi (țărani bogați) și foști proprietari de pământ a căror terenuri au fost naționalizate. Chiaburii au fost percepuți ca adevărați dușmani ai poporului, alături de așa ziși foști moșieri și implicați în așa-zisa luptă de clasă. În categoria chiaburi a fost încadrată elita satelor. În anii '50 a contat mai puțin adeziunea la procedeele de transformare comunistă a societății, la ordinea zilei fiind supunerea necondiționată realizată

prin teroare. Totodată, s-au mărit cotele obligatorii pe care țărani trebuiau să le predea statului comunist, în funcție de terenul deținut. De multe ori, după predarea acestor cote, agricultorii rămâneau fără alimente pentru traiul zilnic. Pe această cale, s-a forțat țărănimea să se înscrie în Întovărășirile Agricole.

Prin HCM 308/1953 se stipula posibilitatea de trecere în proprietatea statului, la cerere, a unor terenuri deținute de anumite categorii ale populației (pensionari, meseriași, funcționari, elevi, studenți, parohi), care nu puteau lucra direct pământul. Chiar dacă se stipula trecerea benevolă în proprietatea statului, s-au făcut presiuni, amenințări cu pierderea slujbei, eliminarea copiilor din școli și facultăți, amenințarea cu închisoarea a preoților. Instrucțiunile pentru aplicarea HCM 308 (strict secret) spun că persoanele „trebuie lămurite” să predea terenul, această indicație putând lăsa loc liber la multe abuzuri. Nu se admitea predarea terenurilor de așa ziși chiaburi, mulți dintre aceștia neputând lucra pământul (oameni în vârstă, bolnavi). Prin predarea proprietății nu îi puteau situa pe aceștia în formula luptei de clasă, chiaburi care sabotează colectivizarea. Terenurile acestora nu realizau produsele necesare să acopere cotele obligatorii și, ca atare, obligați să cumpere produse pentru a nu fi condamnate penal. Copii acestora au fost dați afară din școală; încorporați în armată, fiind trimiși la trupele de muncă (mine, căi ferate, etc.).

Satele avute în vedere pentru început, la înfăptuirea acțiunilor de colectivizare au fost alese după două criterii diametral opuse: (1) care au avut de suferit din cauza războiului, din cauza foametei în anii 1946-1947, din cauza secetei, în special în Moldova; (2) sate în care erau mișcări anticomuniste puternice precum în Maramureș. În aceste situații, regimul comunist utiliza colectivizarea drept o formă de pedepsire, de represiune a populației țărănești.

Maramureșul nu a scăpat de colectivizare, prima localitate colectivizată fiind Ieudul (martie 1950), aceasta fiind aleasă pentru că „în viziunea activiștilor de partid avea un trecut reacționar”. Prin această acțiune trebuia să se dea un exemplu celorlalte localități; prin acțiuni de teroare trebuia indusă frica. Pe parcursul anului 1950, prin presiuni, au fost înființate colective agricole la Remeți, Săpânța, Săliștea de Sus sau Câmpu Lung pe Tisa. Sunt menționate revolte ale țărânimii în Ieud, Rozavlea, Săliștea de Sus, Bârsana și Remeți. Se menționează decese ale unor persoane în urma bătăilor (Ieud),

acțiuni de teroare, internări în lagăre de muncă sau închisori. A fost o rezistență puternică a țărănimii, aceasta înfruntând teroarea instituită cu aportul activiștilor de partid sau a trupelor de securitate sau miliție. Ca urmare a împotrivirii populației doar 12 gospodării colective au fost înființate în perioada 1950-1953 în fosta regiune Baia Mare, din cele 35 avute în vedere de statul comunist.

Acțiunile represive asupra populației sunt clar evidențiate prin nenumărate condamnări, trimiteri în judecată sau, mai grav, execuții sumare a celor care se împotriveau procesului de colectivizare. Astfel, în perioada 1950-1953 au fost condamnați 89.401 de țărani sub pretexte ca neîndeplinirea planului de culturi/însămânțări și nepredarea cotelor, iar 80.077 pentru nedezmiriștiri, nestropirea pomilor, pentru că nu au transportat lemne sau practicarea clandestină de meserii (potcovar, cioplitor piatră, fierar, etc.). În anii 1951-1952, au fost, de asemenea arestați 34.738 țărani, 22.086 din așa denumita categorie de chiaburi, 7236 țărani cu gospodărie mijlocie și 5504 țărani cu gospodărie mică, pentru rezistența la colectivizare.

În perioada 1953-1956 (etapa a 2-a) a procesului de colectivizare, acțiunile de colectivizare s-au încetinit, în principal drept rezultat al unor reglări de conturi la nivelul conducerii PMR. Astfel, la plenara CC al PMR din 26.05.1952, grupul Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu sunt excluși din CC, fiind făcuți răspunzători pentru întârzierea colectivizării, abuzurile făcute în procesul de colectivizare și catalogați drept „deviatori de dreapta”. De fapt, această acțiune s-a înscris în lupta pentru putere dintre echipa menționată mai sus și gruparea condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej. La data de 5.03.1953, decedează Stalin și conducerea PMR rămâne în expectativă deoarece în toate acțiunile depindea de deciziile luate de Moscova, respectiv de cel care îl va urma pe Stalin.

Planurile de colectivizare au fost reluate în anul 1957 cu mai multă violență. La aceasta a contribuit și revoluția din Ungaria din anul 1956, care a reliefat pericolul care reprezenta, pentru regimul comunist, proprietatea individuală. Țăranii care îndrăzneau să se împotrivescă regimului sau nu predau cotele obligatorii erau aspru pedepsiți. Oponerea rezistenței la confiscarea produselor se pedepsea cu 5-15 ani de muncă silnică și confiscarea tuturor bunurilor. În această perioadă au avut loc multe revolte ale țăranilor,

lichidate cu brutalitate de autoritățile comuniste. Astfel, după 13 ani de colectivizare forțată, ani în care propaganda comunistă a fost însoțită de acțiuni de șantaj și teroare, cu zeci de mii de țărani condamnați la închisoare sau lagăre de muncă, mulți uciși, s-a încheiat procesul de colectivizare. A avut consecințe nefaste până în anul 1989, lipsa în mare măsură a produselor alimentare, fiind o caracteristică a perioadei de 25 de ani, cuprinsă între 1963 și 1989.

O altă acțiune de neimaginat astăzi, a vizat strămutările forțate de populație. Strămutările au constituit un mijloc de pedepsire a unor pături largi ale populației în special sătești. Au început în anul 1949, deși nu exista nici o bază legală pentru această acțiune. Prin HCM 1150/26.10.1950 modificată prin HCM 344/1951, s-a dispus *„mutarea din centrele aglomerate a acelor persoane care nu-și justifică prezența și care prin manifestările lor față de poporul muncitor dăunează construirii socialismului”*. Și au fost nenumărate dislocări de populație, în special din sate. Cele mai mari au avut loc în noaptea de 17/18 iunie 1950 (Rusalii), în care au fost implicate 40.000 de persoane, în special de la granița de Vest. Printre cei strămutați se aflau chiaburi, țărani mijlocași, cârciumari, persoane cu rude în străinătate, persoane ostile regimului, etc. Deși fără bază legală, au primit domiciliul obligatoriu în Bărăgan, pe terenuri unde nu erau construcții, locuind mult timp în bordeie, pe care le-au construit cu mari eforturi. Și erau mulți copii mici obligați să-și urmeze părinții și nu au avut o viață ușoară.

Conform hărții unităților din sistemul concentraționar, realizate de Fundația Academia Civică, persoanele deținute în perioada comunistă au fost internate în 250 de unități de detenție diferite, dintre care 44 penitenciare, 61 locuri de anchetă și surghiun, 72 lagăre de muncă forțată, 63 centre de deportare și domiciliu obligatoriu, precum și azile psihiatrice cu caracter politic – Fig. 8.

Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România a ajuns la concluzia că în jur de 600.000 persoane au fost condamnate pe criterii politice în perioada 1945-1989. Adăugând la aceasta și pe cei deținuți administrativ (200.000), pe țărani care s-au opus colectivizării, condamnați pentru delikte „de drept comun”, pe cei deportați, evacuați, strămutați sau persoane cu „domiciliu obligatoriu”, pe cei 520.000 tineri încorporați în trupele

de muncă etc. numărul celor care au avut de suferit din partea regimului comunist este în jur de 1,5 milioane de oameni.

Acțiunile regimului comunist, descrise mai sus, au fost însoțite de multe tragedii: oameni deținuți în închisori pe nedrept, familii destrămate, copii care nu au putut urma școala, etc. Un gând pios tuturor celor care au avut de îndurat (în acele vremuri), iar amintirea lor să fie păstrată vie.

Fig 2
94

ORDIN DE MIȘIUNE

Șef. Goga Hoșile, șeful echipei împreună cu
tov. Cap. Hoșicu Lucil și Cap. Kariș, Carel - militarii;
b. Valahit, țigăruț Toma H. Jone.
Se va reține pe numitul [redacted] din comuna [redacted]
[redacted] Colui [redacted] Gh. Boshuc ap. nr. 10.

Se va efectua percheziția și micșinarea minutioasă
și materialul găsit ce interesează securitatea va fi consemnat
într-un proces verbal.

Se va constitui post capcană în locuința, care
ramane până la noi dispozițiuni, acolo unde necesită și unde v
va fi specificat în prezentul ordin de misiune da.....

Se va raporta modul cum a decurs acțiunea

General de Securitate
București

C.N.S.A.
22-02-2010
Direcția Arhivă Centrală

RAPORT

La prezentarea noastră, am făcut cunoscut
capul viștic, prucănuș ne la dispoziție
și camera și dependințele și efectuăm perchezi-

ția, am reținut următoarele:

- 1) Miș. Populată, și dif. legitimații
politice;
- 2) și heliuta;
- 3) un ep. de fotografie;
- 4) țigăruțe

7 una de flamașă și 3 cărți.

Su am întămpinat greutăți.

Fig.1

5
111

C.N.S.A.
22-02-2610
Directia Arhiva Centrala

Proces-Verbal de interogatoriu

Arestat B [redacted] T [redacted] născut 25 aug.
1890, în com. Siciu de Sus, Raionul Tg-Jiu, fiul
lui Gavril și Maria, domiciliat în Cluj. (Date de stare civilă, ultimul domiciliu) Nr. Căsuță 10.

2 Sept 1952

Orașul Cluj

Interogatoriul a început la ora 11 și min. 30.
" s'a terminat la "14" și "

Întrebare: Când te ai înscris în P.N.T. unde
amănunțit și de cine ai fost recomandat.

Răspuns: M-am înscris în P.N.T. în anul
1926, în Baia Mare, și am fost recomandat
de preotul Breban Alexandru, președintele
P.N.T. ului.

Întrebare: Ce activitate ai desfășurat, unde
și împreună cu cine?

Răspuns: Activitatea mea politică în
cadrele P.N.T. ului, am fost membru în
com. Treșanese, și județean, din 23 aug.
1944. Aici am fost ales în 1945, în Cluj,
fiind și expert tehnic, și am colaborat
împreună cu preotul ȘIURGIU, VĂL
E R, care era membru în com. județean Cluj.
Mai am activat și cu avocații
STANESCU, membri în com. județean P.N.T.
Cluj.

Mod. 185

Încălitura,

[redacted] [redacted]

Fig.2

Urmare: Intrebari: Ce functii ai indeplinit?

Raspuns: Am fost membri in Com. jude tar-
al P.N.T. ului in anul 1945.

Intrebari: Cu ce elemente din conducerea
Partidului ai avut legaturi si in ce au
constat aceste legaturi?

C.N.S.A. 22-07-2013
Directia Arhiva Centrala

Raspuns: In cadrul P.N.T. ului au avut
legaturi cu nimeni din Giurgiu Valer, membr
ul Juc Com. jude tar. Cluj, preot. avocatul
Starescu, tot membri in com. jude tar.,
ei toti activau impre una.

Intrebari: Cu ce elemente din conducere
din celelalte partide politice ai intre-
nit legaturi si ce ai constatat aceste leg.

Raspuns: Nici o legatura cu nimeni in conducerea
cu nimeni in conducerea din celelalte
partide.

Intrebari: Ce elemente plecate in straine-
tate cunosti ce legaturi ai avut cu acestea
cum ai intre nit legaturile, prin cine
ai dus corespondenta si ce anume?

Raspuns: Nici o cunostinta cu persoane
in strainetate si nu au avut nici
o legatura cu ei si nu au dus nici
corespondenta, la nimeni.

Intrebari: Pe cine cunosti ca ar intre-
tine legatura cu persoanele fugite in straine-
tate si cu cine anume?

Raspuns: Nici o cunostinta pe nimeni care
intretine legatura cu celor fugiti in
strai netate.

Intrebari: Cum si prin cine ai ajutat

Yscaltura [Redacted]

Fig.2

S. 8.
Inaprimen sa fix inceput
in R. H. pe timp de 2 ani
[Signature]

C.N.S.A.
22-02-2010
Directia Arhiva Centrala

[Signature]
2
Septembrie 1952.

NOTA

Despre rezultatul cercetarilor efectuate cu numitul E. T., membru in PNT-manu,

Din materialul informativ existent la dosarul sau personal rezulta ca acesta in anul 1920 s'a inscris in PNT. si in anul 1946 a fost ales ca membru in comitetul Judetene din Cluj.

Dupa 23 August 1944, a reluat actiunea sa dusmanosa in cadrul PNT-ului si a dus o activitate vie, impreuna cu Giurgiu Valer, preot si avocatul Stenescu, ambii membri in comitetul Judetean al PNT-Cluj.

REZULTATUL CERCETARILOR.

La cercetarea lui E. T., recunoaste ca in anul 1920 s'a inscris in PNT. Meniu si in anul 1946 a fost ales in comitetul Judetean al PNT-ului din Cluj.

Dupa 23 August 1944, nu s'a putut stabili sa fi desfasurat activitate dusmanosa, contra regimului actual.

PROPUNERI.

Intrucat din ancheta rezulta ca numitul E. T. a desfasurat o activitate intensa in cadrul PNT-ului fiind ales in comitetul Judetean, propun incadrarea lui in C.M.-

BT de Securitate,
Roth Francisc.

Fig.3

Vasile Lechințan: *Enciclopedia Clujului (V)**

B [redacted], **T** [redacted] (25 august 1890, Suciul de Sus, MM – 31 august 1976, Cluj-Napoca) – Inginer, luptător pentru drepturile și demnitatea națională (1940-1945), A fost căsătorit cu Maria Sigarteu (6 mai 1906 – 31 noiembrie 1976), fiica protopopului greco-catolic Emil Sigarteu din Agrieș (BN). Fii: Emil Burzo (n. 30 septembrie 1935, azi președintele Filialei Cluj a Academiei Române) și Ioan Burzo (n. 2 februarie 1937, profesor universitar). A absolvit Liceul Grăniceresc din Năsăud, în 1910, și Academia de Mine Příbram (Praga), în 1918. Absolvent al Școlii de Ofițeri cezaro-regești din Sibiu. Avansat stegar la data de 10 noiembrie 1915, locotenent la 1 august 1916 și locotenent major în 1918. Comandant de companie în Regimentul de Infanterie cezaro-regesc nr. 63 Bistrița, cu care a luptat pe frontul din Italia. A fost decorat de imperiali cu Medalia Mare de Argint. Revenit în țară, după război, ca și alți ofițeri români din fosta armată imperială, participă la organizarea Gărzilor Naționale (1918). Este cooptat apoi în Consiliul Dirigent al Transilvaniei, în calitate de comandant adjunct la Resortul de Transporturi. Funcționează apoi ca inginer, respectiv inginer șef, în perioada 1920- 1935, la Societatea „Creditul Minier” Moreni – Ploiești. Urmează un curs de specializare de un an la exploatarea petroliere din Texas – S.U.A. Contribuie la renovarea bisericii din satul natal și la ridicarea Monumentului Eroilor din aceeași localitate. Concentrat în perioada 1938-1939, este avansat la gradul de căpitan. Conduce lucrările pentru construcția depozitelor de muniție de la Jucu, a unor fortificații din jurul Bucureștilor, precum și la lucrările de realizare a podului Constanța din București etc. A fost decorat cu Virtutea Militară. Rămas în nordul Ardealului ocupat în anii Diktatului, militează pentru drepturile românilor, făcând parte din conducerea Comunității Naționale a Românilor (vezi Comunitatea națională a românilor din nordul Transilvaniei), alături de Emil Hațieganu, de arhierii români rămași în Cluj, dr. Iuliu Hossu și Nicolae Colan. Este internat în lagăr de autoritățile de ocupație. Lucrează apoi ca inginer-șef la Fabrica de porțelan „IRIS” și la Fabrica de cărămizi. Ajută pe mai mulți evrei să treacă granița în România, pentru a-i salva de deportare în lagărele de exterminare. Imediat după război, din noiembrie 1944 până în primăvara anului 1945, face parte din conducerea Uniunii Democratice Române (vezi Uniunea Democrată Română), ca președinte al Comisiei de Munca și Transporturi. Președinte al Uniunii era prof. Aurel Caza (vezi Coza, Aurel). După 1945, își continuă activitatea de inginer. Comuniștii îi anulează pensia în 1950, pentru „acțiunile dușmănoase contra poporului” tocmai unui luptător pentru drepturile naționale și pentru revenirea la normalitatea și democrația României Mari. Dar șirul nedreptăților suferite continuă și în anul 1952 când este internat – doar pe baza unui proces-verbal – la Penitenciarul de maximă siguranță Pitești, pe o perioadă de 60 de luni. Eliberat din închisoare, nu i se permite să lucreze ca inginer, fiind angajat ca tehnician și magazioner, până la pensionarea la limită de vârstă. În ultimii ani din viață (perioadă în care este mereu urmărit de Securitate) este văzut în compania foștilor colegi Vasile (Vily) Hossu (fratele episcopului, respectiv cardinalului dr. Iuliu Hossu), Silviu Dragomir (renumitul istoric), Ilie Lazăr (marele om politic maramureșean), Zaharia Boilă ș.a. Dosarul de urmărire la Securitate are 850 pagini, „operă” a 23 de informatori și 21 de ofițeri de Securitate. Împreună cu Vasile Hossu, vizitează în 1969 pe cardinalul Iuliu Hossu la mănăstirea Căldărușani, prilej de a evoca evenimentele petrecute împreună în anii Marii Uniri, din 1918-1919. În anul 2000, ca semn de recunoaștere a unei activități demne pentru libertate și democrație în România, Teodor Burzo primește, post-mortem, din partea Statului Român, calitatea de Luptător în Rezistența Anticomunistă.

* În „Orașul”, Nr. 30/2014.

C.N.S. 22-02-2011
Direcția Arhivă Centrul 93

CĂTRE

25

Șeful Secției Nr. 3.

Tov. *Caporal Ico Gheorghe*

Veți primi și repartiza pe deținutul *[redacted] G. B. [redacted]*

in camera Nr. *19 S.S.*

Ofițer de Serviciu al Penitenciarului *Pitești*

[Signature]
SEMNATURA

Data *16.8.93*

Fig.5

296

129

ANGAJAMENT

Subsemnatul [redacted] [redacted]
 nascut in anul 1890 la Plugui ziua [redacted] in comuna
meul de Jos raionul Sp. de Jos regiunea Danubiu
 fiul lui Gavril si al Maria de origine sociala
chiar - carte stru Acad. Sup. de Ince cu serviciul mili-
 tar Sarutaru in regimentul [redacted] [redacted] [redacted]
 gradul opt. rezerv. casatorit cu numit Maria Gh. Gh. Gh.
 cu doi copii, ea avere posed 6 ha [redacted]
 politica in trecut P.N.I. in prezent incadrat in
reucatori

Am fost condamnat pentru membru a Comitetul
[redacted] [redacted]
 de catre [redacted] executand o
 pedeapsa de [redacted] executata la
[redacted] [redacted]

In prezenta [redacted] domiciliul in comuna [redacted]
 raionul [redacted] regiunea [redacted] unde ma
 voi prezenta postului de Militia pentru riza de 36 ore de
 cate 2000 pe luna. [redacted]

Drept care imi dau prezentul angajament.

Intocmit la 21.06.1954 de catre [redacted]

[redacted]

[redacted]
 In 1946 membru in Com. Jud. P.N.I. [redacted]
 veri proc. verb. org. la dos. probel
 dos. probel. vol. 5-173

Fig.6

Anul 1954 luna 06 ziua 21

Penitenciarul

Pitești

Bilet de Liberare Nr. 73 1954
(pentru ~~condamnat~~)

Numit B. [redacted] G. [redacted]	SEMNALMENTE
născut în anul 1890 luna August	Talia m.
ziua 25 în Comuna Luciul	Fruntea
Raionul T. Dăruș Regiunea Bara Bore	Nasul
Familia lui Soynb și a Maria	Gura
de ocupațiune inginer care a executat	Bărbia
în acest penitenciar, de la 16.08.1952 până	Fața
la 16.08.1954 pedeapsa de 60 luni	Ochii
la care a fost condamnarea de M.H.	Părul
proces Verbal prin sentința [redacted]	Sprâncenele
Nr. 72/52 din cu mandatul	Barba
de arestare Nr.	Ușime
pentru faptul de [redacted]	Mustața
astăzi 21.06.1954 s'a pus în	Semne particulare
libertate, în baza ord. S.P. N. 18.695/1954	(semne, cicatrice, ta-
urmând a se stabili în comuna Cluj	tuaje, etc.)
Str. G. Cejlic Nr. 10 Raionul	
Regiunea Cluj	

În afară de mandatul susmenționat numit a executat fără a fi descarcerat mandatele

Munca depusă în penitenciar (meseria învățată):

Numărul certificatului de calificare

Conform legilor în vigoare susnumit poate munci în întreprinderile de Stat sau particulare.

Drept pentru care i s'a eliberat prezentul.

DIRECTOR,
[Signature]

Secretar de grefă,
[Signature]

Fig.6a

Decizia ce atestă
calitatea de luptător în rezistența anticomunistă

COMISIA PENTRU CONSTATAREA CALITĂȚII DE LUPTĂTOR ÎN REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ

DECIZIA NR. 61/17.08.2000
privind acordarea calității de luptător în rezistența anticomunistă

În conformitate cu Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 214/1999, privind acordarea calității de luptător în rezistența anticomunistă a persoanelor condamnate pentru infracțiuni săvârșite din motive politice, precum și persoanelor împotriva cărora au fost dispuse, din motive politice, măsuri administrative abuzive,

Comisia pentru constatarea calității de luptător în rezistența anticomunistă, ținând seama de prevederile art. 5, raportat la art. 1, coroborat cu art. 3 litera a) din Ordonanța de Urgență a Guvernului României nr. 214/1999, având în vedere că a fost supus, din motive politice, unor măsuri administrative abuzive

DECIDE:

Se acordă domnului/doamnei: **B [redacted] I [redacted]**
fiul/fieca lui **Gărescu** și soția (Maria)
născut(ă) la **25.08.1890** în **Suciu de Sus, jud. Maramureș**
domnie/iat(ă) **Decemal** la data de **07.08.1976** în **Ciuj-Napoca**
în

CALITATEA DE LUPTĂTOR ÎN REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ

Domnul/Doamna **B [redacted] I [redacted]**
beneficiază de toate drepturile prevăzute de lege, ca urmare a acordării acestei calități.

PREȘEDINTE
Mircea Dău-Răileanu

Secretar,
[Signature]

Data eliberării:
30.03.2004

Fig.7

CUVÂNT ÎNAINTE

Pr. prof. Vasile ȚIPLEA

Primar – Orașul Dragomirești, Maramureș

Munții Țibleșului au fost vreme de aproape un deceniu locul din care maramureșeni, lăpușeni și bistrițeni s-au opus instaurării jugului sovietic, înscriindu-se în mișcarea națională de rezistență armată anticomunistă din munți.

Anul acesta se împlinesc 70 de ani de la debutul rezistenței armate anticomuniste din Munții Țibleșului, dar și 30 de ani de la prăbușirea regimului comunist în România, motiv pentru care elogierea acestor luptători martiri este mai mult decât potrivită.

Între cele mai importante grupuri de rezistență amintim „Grupul Popșa de la Ieud, Grupul Vișovan de la Sighet, Grupul Pop-Oniga de la Lăpușul Românesc”. La Dragomirești rezistența a avut ca lideri pe Ilban Ion – Crășmaru, Minica Ștefan, Zubașcu Ion, care conduceau un grup de aproximativ 40 de persoane cărora li s-a alăturat și un luptător solitar, Pașca Gheorghe.

În anul 1949, trupele de securitate au descoperit grupul de rezistență din Dragomirești și au încercat anihilarea lor. Pentru că nu s-a reușit, atenția a fost îndreptată către familiile acestora fiind arestate peste 150 de persoane, o parte primind condamnări și confiscându-li-se bunurile.

Pe lângă cei omorâți sau cei umiliți în închisori de regimul comunist au avut la fel de mult de suferit și cei rămași acasă, umilința supremă fiind realizată în 1962 când oamenii au fost constrânși să intre în CAP iar copiii celor care au refuzat au fost exmatriculați din licee și facultăți.

Prețul suprem în lupta anticomunistă a fost plătit și de Mănăstirea Ortodoxă din Dragomirești situată în „Valea Prihodiștii”, incendiată de trupele de securitate deghizate în țărani cu straie de iarna de pe Valea Mara (complet diferite de straiele țărănești din Dragomirești) în noaptea de 13 spre 14

septembrie 1949. Din cenușă a fost recuperată doar o cădelniță și Icoana Maicii Domnului cu Pruncul Iisus, aceste două relicve stând la baza reconstruirii în acest moment a Mănăstirii „Sf Ilie” de la Dragomirești.

Între cei care au avut de suferit a fost și bunica mea, Pop Anița, tânără țărăncă, chinuită și condamnată la un an și șase luni închisoare pentru că le-a dat mâncare luptătorilor anticomuniști din pădurile de la poalele munților Țibleș. A executat 9 luni de închisoare la Oradea și Sighet fiind umilită într-o manieră brutală în perioada de cercetare datorită faptului că nu a „turnat” pe nimeni. Drama ei a fost cu atât mai mare cu cât, conform notelor informative descoperite la CNSAS, a fost „turnată” de preotul din sat...

Noi, cei care ne bucurăm astăzi de libertate se cuvine să aducem un omagiu membrilor grupurilor de rezistență anticomunistă din Munții Țibleșului și poate asta ar fi o alinare pentru urmașii celor care au luptat împotriva regimului comunist ateu.

CUVÂNT DE SALUT

Senator Marius Alexandru DUNCA

De multe ori ni se spune că, dacă nu ne cunoaștem istoria, riscăm să o repetăm. Privită din acest unghi, istoria, în unele cazuri, se transformă într-un veritabil exemplu de „așa nu”.

În democrație, ar fi bine ca popoarele să citească despre Stalin, Hitler și Mussolini, pentru a înțelege monstruozițiile pe care le provoacă ideologiile totalitare și adepții acestora. Pe timp de pace, ar fi bine să se citească despre Hiroshima și Nagasaki, pentru a se conștientiza mai bine ororile războiului. În sfârșit, în statele laice ar fi bine să se citească despre Legea Șaria, pentru a înțelege pericolul contopirii autorității statale cu autoritatea religioasă.

Istoria este însă mult mai mult decât un exemplu de „așa nu”. Dacă citim despre Ghandi, descoperim că nu e musai ca violenței să i se răspundă cu violență. Dacă citim despre Martin Luther King, aflăm că niciun vis nu e prea mare, iar dacă citim despre Neil Armstrong, aflăm că niciun pas nu e prea mic.

Cunoașterea istoriei generează noi variante, deschide noi uși, croiește noi drumuri. Când vorbesc despre colaborarea cu Securitatea, mulți români spun că „așa era pe vremea aceea” și că nu puteai altfel. Însă, câți dintre cei care cunosc povestea unui luptător anticomunist, pot fi de acord cu cele afirmate anterior?!

Rezistența anticomunistă din România rămâne, din păcate, prea puțin cunoscută publicului larg. Așadar, apariția volumului de față mă bucură la fel de mult ca orice inițiativă prin care se redă istoria reală urmașilor ei.

La fel de mult cum cred în importanța cunoașterii istoriei cred și în importanța simbolurilor, aceste nuclee invizibile ochiului liber dar care țin societățile unite.

Orașul Dragomirești este un simbol al României, un simbol al luptei anticomuniste și merită cunoscut ca atare.

În cazul de față, indiferent că eforturile noastre se concretizează în volume istorice publicate sau în inițiative legislative adoptate, scopul nostru este unul singur și, aș îndrăzni eu să adaug, unul nobil: Cunoașterea istoriei și cinstirea simbolurilor noastre. Doar așa vom putea construi premisele pentru o Românie de mâine mai bună și mai dreaptă.

O Românie în care orașul Dragomirești, prin oamenii săi, a câștigat dreptul titulaturii de oraș martir! Iar acest drept este unul care trebuie recunoscut prin lege.

Tocmai de aceea este o onoare pentru mine să pot contribui cu o inițiativă legislativă în acest sens. O inițiativă care va asigura orașului Dragomirești transmiterea corectă a istoriei către generațiile viitoare.

VALORI MORALE ȘI ESTETICE ÎN POEZIA CARCERALĂ

Dr. Marian NENCESCU

CS III, Institutul de Filosofie și Psihologie

„Constantin Rădulescu-Motru”

În cartea *Aiud însângerat* (ed. a II-a, definitivă, Piatra Neamț, Ed. Conta, 2009), fostul deținut politic Grigore Caraza (de două ori închis la Aiud, prima dată între 1950-57 pentru „crima de uneltirea împotriva ordinii sociale”, mai târziu, între 1970-77, pentru „propagandă împotriva ordinii socialiste”, fiind chiar ultimul deținut din Zarca Aiudului) relatează o secvență socială devenită, se pare, comună pentru universul carceral ce era România anilor '50: „În gara Aiud ne așteptau un număr mare de milițieni. Cum închisoarea nu avea mașini pentru transportul deținuților, am mers pe jos, de la gară, la pușcărie... Convoiul nostru arăta trist, dezolant. În fața mea erau doi soldați în temen, desculți, atât de slăbiți că abia își duceau bocceaua cu cele câteva lucruri pe care le aveau. De picioare aveau atârinate lanțuri grele, de pedeapsă, care sunau sinistru și răscoleau praful de pe drum... Lumea se ferea de noi. Doar la geamuri vedeam cum se mișcă perdelele...” (*op.cit.*, p. 56). Scena amintește perfect una de din poeziile lui Radu Demetrescu Gyr (1905, Câmpulung Muscel – 1957, București): „Vineți, în amurgul citadin / Zornăind sub bura de venin / Poticniți în lanțuri și noroaie, / Strâmbi de lanț, de burniță, de foame, / Duceam boarfa noastră-ntr-o boccea / În orașu-n care nu ne vrea / Beat de aburi calzi, și de reclame” (versurile din acest studiu sunt extrase din antologiile *Șoim peste prăpastie*, Ed. Roza Vânturilor, 1990, și *Sângele temniței. Stigmat*, Ed. Vreamea, 1988).

Din aceeași carte, reținem și episodul, halucinant, al pedepsei, în grup, a deținuților, din noaptea de 21/22 decembrie 1952, survenită în urma evadării a

trei dintre condamnați: „Când am ieșit din schimb, de la poarta fabricii, la ușa Celularului, străjuiau, cot la cot, două cordoane de gardieni. Stăteau fața în față, înarmați, care cu bâte, care cu bucăți de metal, scurtături de lemn, ori ciomege. Odată cu înjurăturile, ne loveau sălbatic, unde nimereau. Doar câțiva am reușit să ne menținem pe picioare, până la ușa Celularului” (*ibidem*, p. 87). Între ei, autorul cărții, și doi camarazi de celulă, Dumitru Oniga, „subiniginer și poet”, din Stupca, lui Ciprian Porumbescu și Dumitru Cristea, subinginer și el. „Dacă Oniga rămâne un erou al temniței și al credinței în Dumnezeu, Cristea a fost un adevărat martir”, conchide Grigore Caraza. Aprecierile se referă, în special, la calitatea lui Dumitru Cristea de „salvator prin memorie” al poeziilor lui Radu Gyr, pe care le-a memorat și le-a transcris, după eliberarea din detenție, suferind, pentru acest gest de curaj, încă o condamnare, la fel ca și Grigore Caraza.

Amănunte despre acest caz unic de devotament literar extrem, găsim în romanul „puzzle” al lui Ioan Barbu, *Vulturul albastru* (Râmnicu Vâlcea, Ed. Antim Ivireanul, 2013), parte din *epopeea* epică, *Moartea roșie*, în curs de elaborare, unde Dumitru Cristea (1927-2000) devine erou literar. Născut la Negrești, localitate dobrogeană de pe malul râului Urluia, Dumitru Cristea a absolvit, în 1944, Facultatea de subingineri minieri, la Baia Mare, fiind repartizat la Brad, în inima Apusenilor. Arestat în 1948, sub acuzația de aderare la grupul Frățiilor de Cruce, este condamnat, în septembrie 1949, și încarcerat în cel mai temut penitenciar al vremii („Iadul s-a inventat la Aiud”, spunea o vorbă a vremii), unde a lucrat ca matrițer în atelierele închisorii, până în 1952, când a fost transferat la Zarcă, în cele mai aspre condiții de reclusiune. La Aiud, Dumitru Cristea are parte și de o „pată luminoasă”, cum spune biograful său, având privilegiul de a-l vedea, ce drept, de la depărtare, pe idolul său, Radu Gyr: „M-au băgat în Secția a doua, într-o celulă care avea ferestrele spre manejul de plimbare al deținuților. Rând pe rând, eram scoși din celule, și plimbați acolo, cu lanțuri de picioare. Aud, deodată: – Uite-l pe poet! Ce să văd? Un spectacol care mi-a produs greață: un bătrân cocârjat, slab ca o scoabă, o țără de om, care abia se mișca pe picioare. Gardianul l-a lovit cu o cravașă. Ca fulgerat, bătrânul a căzut la pământ. Am închis ochii de durere...” (*op.cit.*, p. 39).

Curând, Dumitru Cristea se decide să adune și să memoreze versurile lui Gyr: „Dacă se duce cu ele în mormânt? Dacă pierdem o comoară. Cam astea îmi erau gândurile” (*ibidem*, p. 40) și adaugă, *auctorial*, Ioan Barbu, folosindu-se de vocea „eroului” său: „Deși nu-l cunoștea personal, Radu Gyr devenise maestrul său liric”. Notate pe hârtia grosolană a sacilor de ciment, ascunse în locuri neștiute de gardieni, memorate, poeziile lui Radu Gyr, „agonisite” astfel, erau o „mare avere”, la constituirea căreia au participat generații de deținuți, ce și le comunicau reciproc, printr-un soi de alfabet Morse, cunoscut numai de ei: „L-am învățat destul de repede, mai greu era la recepție. Nedoriții receptori știau că în închisoare se comunică prin Morse, dar nu puteau să descifreze tot ce comunicam” (*ibidem*, p. 49). După eliberare, „Mitică” Cristea transcrie poeziile, din memorie, pe trei *Caiete*, grupându-le în 3 cicluri, intitulate de el, *Jar de spini*, *Poezii erotice și Reflexii amare* (ultimul finalizat la un sanatoriu, de lângă Constanța, unde fusese internat cu pleurezie). Ca prin minune, *Caietele*, sunt salvate de mama sa, *semianalfabetă*, care *le-a băgat în sân* când au venit milițienii să-i percheziționeze casa. „Dacă ar fi știut ce scrie în ele, aș fi dat de mare bucluc (*ibidem*, p. 63), căci, notează Ioan Barbu: „La foștii pușcăriași, perchezițiile dirijate de Securitate, se numeau *vizite*. Mai erau și denunțurile, la modă atunci”.

Purtate în sân, folosite drept pernă, *Caietele* sunt înmânate, într-un târziu unui alt fost deținut politic Costică (Constantin) Neicu, profesor de profesie, fost colaborator la *Universul*, lui Stelian Popescu: „Vino urgent, Costică, nu știu cât o să mai trăiesc!” îl cheamă Cristea, spunându-i: „Am aici niște comori, pe care nu vreau să le pierd... Ține tu *Caietele* astea, ascunde-le, nici pământul să nu te știe... Sunt poeziile din închisoare ale luui Radu Gyr, mai *valoroase ca aurul* (*op.cit.*, p. 64).

Curând, postul de radio *Europa Liberă* începe să difuzeze unele din poeziile inedite ale lui Gyr, scrise în închisoare, iar Securitatea, refăcând traseul invers al circulației *Caietelor* (Dumitru Cristea – Constantin Neicu – Valeriu Cristescu, fost prefect de Prahova – Victor Clonaru și Sava Marinescu, ambii avocați, din București), ajunge din nou la Cristea, care este torturat, susține Constantin Mustață, un alt biograf al său, „până când i se toceau lanțurile”, ce au fost schimbate, de-a lungul detenției, de 7-8 ori (*Viața mea*, ediție îngrijită de

Constantin Mustață, cu o prefață de Doru Moțoc, Cluj Napoca, Ed. Studio, 2002), apoi condamnat din nou, fiind eliberat abia în 1964, la vârsta de 37 de ani. Și pentru că orice întâmplare trebuie să aibă un sfârșit, voi semnala momentul recuperării *Caietelor Radu Gyr*, de la fosta Securitate, din 1991: „Mergeam pe străzile Bucureștiului și plângeam de fericire. Sărutam *Caietele* pe care nu speram să le mai revăd (*op.cit.*, p. 128).

Despre acest gest de altruism literar, scos postum la lumină, publicistul Constantin Mustață, primul editor al *Caietelor*, ce vor apărea la Editura Marineasa, din Timișoara, în 3 volume, reintitulate: *Sângele temniței* (balade), 1992, *Stigmat*, 1993, și *Lirica (Poezia orală)*, 1994, ne spune că: „Nici Radu Gyr n-avea să știe că acest om, dar și alți memoratori, chiar dacă nu la fel de prodigioși, au învățat pe de rost atâtea poezii (aproape 300 – n.a.) care, peste ani, aveau să vadă lumina tiparului... și să reintre în circuitul cultural”, estompând parcă melopeea tristă al „*Clopotelor din Aiud / Cu ison de mugur crud / Din calvarul meu zălud / De opt ani vă tot aud... / N-am hulit, și n-am ucis / Am râvnit un ciob de vis / Cu splendori de antimis / Și de-aceea lotru mi-s*”.

Desigur, această poveste de viață, ce face parte din categoria evenimentelor „ce nu trebuie uitate niciodată”, nu ne oferă și o justificare asupra a ceea ce s-ar numi „motivația etică a istoriei victimelor”, cum o numea Paul Ricoeur, în cartea sa *Temps et récit/Timp și povestire* (1983). Există, susține Ricoeur, o veritabilă dihotomie între povestea propriu-zisă, și răspunsul ei emoțional, câtă vreme, șocați de oroare, abia ne silim să o înțelegem, necum să o plângem.

Fuzionând cu istoria, o relatare de acest gen, devine ficțiune, motiv pentru care biografiile menționați ai lui Dumitru Cristea, au relatat-o în spirit epeic. Căci doar prin epopée, dimensiunea *oribilului*, se varsă în sublim. (Și) în acest caz, se aplică din plin observația lui Ricoeur, anume că „ficțiunea se pune în serviciul neuitării” (*op.cit.*, p. 273). În mod fericit, în cazul lui Dumitru Cristea (și nu e singurul, în această situație, care a reușit să aducă mărturie despre sumbra „sărbătoare punitivă” ce se practica în „laboratoarele diavolului” de la Pitești, Aiud, Tg. Ocna, Sighet, Jilava, Miercurea-Ciuc și alte locuri de tristă amintire), n-a funcționat „principiul maculării”, după care toți deținuții trebuiau să fie „clonați ideologic”, ca într-un veritabil experiment de

transformare a omului în anti-om. Principiul *gradului zero al eticului*, anume acela când victima se confundă cu călăul, devenind, ceea ce Viorel Gheorghită numea *victima vinovată*, a eşuat, în acest caz, prin accesul la *poezie*, un fenomen despre care opinia publică românească n-a rămas în necunoştinţă, câtă vreme versurile respective, ale lui Gyr, dar şi altele, de autori mai puţin cunoscuţi, au circulat e drept limitat, provocând atâta suferinţă.

Referindu-se la o anume *filosofie* a detenţiei (momentul când condamnatul încearcă să descopere şi să creeze o realitate-substitut, alta decât cea din afară), Adrian Marino, la rândul său deţinut şi memorialist al detenţiei, vorbeşte despre o „trucare eroizantă”, sau o „înfrumuseţare emfatică” a faptelor. Nu e cazul, din fericire, al deţinuţilor care au adoptat soluţia credinţei, adaptând universul concentraţionar la un tipar arhetipic, trăit mental de aceştia. Acest model al *revelaţiei credinţei*, survenită „în hrube şi genuni”, hrănită dintr-o iubire creştinească nativă, şi trăită *în relaţie* şi comuniune (*agapé*), cu camarazii de celulă, s-a dovedit, în timp, cea mai puternică formă de rezistenţă spirituală cunoscută până azi, superioară unor modele practicate în spaţiul rusesc şi ex-sovietic, de genul *soluţiei* Soljeniţin (de izolare totală faţă de aparatul represiv), sau *soluţiei* Zinoviev (de a juca rolul prostului, al neadaptatului la sistem), în vreme ce *revolta* în cadrul infernului concentraţionar era cvasi-inexistentă.

În acest sens, Steinhart vorbeşte chiar de o *christomorfoză* (o revelaţie ce asociază detenţia cu calvarul mântuitor christic), soluţie ce constă nu în uitarea răului, cât în convertirea lui într-o mărturisire creştină (produsă şi prin *poezie*). Această mişcare *cathabasică*, de sondare a adâncimilor propriului suflet, şi de regăsire a resurselor native ale rugăciunii, stă la baza atât a creaţiei lirice carcerale româneşti, cu totul excepţională, cum ne apare ea azi, dar şi a gesturilor de sacrificiu personal de care au dat dovadă memoratorii, iar apoi difuzorii, poeziilor create în acest spaţiu.

Aşadar, *divinul* şi *poezia* şi, în multe cazuri *exerciţiul memoriei* constituie motivaţia lăuntrică a celor, destul de mulţi, judecând după amploarea antologiilor recent publicate (una dintre ele, subintitulată „antologia poeziilor care au făcut închisoare”, a apărut în 2016, sub egida Fundaţiei Culturale Memoria, în redactarea lui Ilie Popa – *Antologia liricii de detenţie*

anticomunistă, din spațiul românesc), ce au sfidat teroarea, și au creat o veritabilă literatură originală în pușcării.

În condiții extreme, asaltați de foame, frică, bătaie și frig, deținuții, majoritatea de alte meserii decât cea literară, au găsit în scris (gest substituit adesea prin compunerea *mentală* a textelor), nu atât un mod compensatoriu de evadare tăcută, cât o apropiere de *divin*, o expunere a *răului* (identificat adesea prin *celălalt*, gardianul, anchetatorul etc.) și o protejare a *eu*-lui (suferind, abandonat). Au scris, așadar, poezii, creatori naționali, ori „simpli versuitori”, cum s-au autointitulat cu modestie unii dintre ei, folosind drept suport cartoane de ambalaj, sau cutii de medicamente, talpa de cauciuc a bocancilor, săpunul sau smoala, iar drept cerneală „hipermanganatul pe care ni-l dădeau pentru ciuperci și infecții” (Lena Constante, *Evadarea tăcută*, București, Ed. Florile dalbe, 1995, p. 207).

Scriind sub puterea revelatoare a credinței, versurile carcerale au fost lipsite de tentația argotică, de care vorbește, cu atâta aplicare George Astaloș (în falsa prefață, ”În loc de introducere”, intitulată pompos: „De la ocnă Cântării României, la cântul de ocnă românesc”, *Pe multe de șuriu*, București, Ed. Tritonic, 1999). Creat în condiții speciale, „pe asfaltarile fierbinți ale Bucureștilor, pe gazoanele stadioanelor, sau în *exigențele* cazărmilor”, argoul ”m-a impus cu brio în șerpăria lumii interlope”, mărturisea Astaloș, încheind: „Deloc limbaj secret al răufăcătorilor, ori *signum social*, argoul este o emanație a creației poetice”.

Scrisă în condiții excepționale, poezia carcerală românească nu cunoaște nici măcar argoul, având, cel mult înrâuriri (în cazul lui Gyr, cu preponderență) cu *doina* și *balada*, fiind o expresie echivalentă cu *lirismul pur*, așa cum îl definea poetul într-un eseu publicat în *Gândirea* (nr. 4, 1938), intitulat chiar *Baladă și eroism*. Iscată dintr-un conflict dramatic, balada recompune, în dinamica sa epică, ceva din pathosul neamului, exprimând sensibilitatea și *amintirile* sale. În accepția lui Gyr, *trei* sunt elementele ce alcătuiesc *sistemul solar* al seninătății lăuntrice românești, asigurând *revelarea luminozității*: latinismul, eroismul mistic și fondul tragic. Desigur, această interpretare, tributară concepției lui Crainic însuși, dar și a lui Dan Botta, nu trebuie identificată *ad-litteram* în creația carcerală a lui Radu Gyr. Există suficientă

suferință ascunsă în poema *Cântărețul răzvrătit* (o replică, peste vreme, la *Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane*, ce i-a sporit numărul detențiilor, la patru): „Făcuse-un cântec aspru și zbârcit / Ca o spinare de mistreț, roșcată / Un cântec pentru munți, pentru granit / Și pentru țara lui însângerată / L-au prins pe răzvrătitul cântăreț / Și l-au zvârlit în ocnă și ocară.../ Dar cântul lui, gol și pădureț / Precum un sfânt, umbra desculț prin țară...”

Substituindu-se unei realități refuzate, poezia carcerală, asociată cu rugăciunea și, adesea, cu confesiunea, nu reprezintă o soluție de conjunctură, ci asemenea unui gest ritual, *ontic*, dă sens suferinței, și mântuiește pe co-participanți, optimiști, naivi, sceptici, ori cinici, deopotrivă. Același Grigore Caraza rememorează, în cartea sa, una din „conferințele” din pușcărie, ale lui Nichifor Crainic: „Și a început maestrul să vorbească. Cuvintele lui ieșeau ca dintr-o sursă de basm, dintr-un izvor de lumini, coborau parcă pe căi lactee, pe raze de luceferi... Mă întreb și azi cum a pus Dumnezeu atâta har într-un om și l-a aruncat într-una din hrubele murdare ale comunismului? – Crainic, dă-mi cartea! l-a apostrofat gardianul – N-a citit, domn șef. A vorbit, am zis noi – Băi, Crainic, băga-te-aș..., da *dăștept* mai ești!” (*Aiud...*, *op.cit.*, p. 78). Simbolic vorbind, *metalimbajul* carceral, la care face referire și Grigore Caraza, salvează tocmai umanitatea, pe care torționarii căutau s-o înăbușe la cei oprimați. În acest context, poezia carcerală, așa cum a fost ea practică de cei doi mari corifei ai ei, Radu Gyr și Nichifor Crainic, depășește, ce viziune, simpla experiență penitenciară, ce i-a inspirat versurile de *ocnă*, de pildă, lui Astaloș, devenind ceea ce Ruxandra Cesereanu numea „scrisori de la mort” (*Gulagul în conștiința românească*, Iași, Polirom, 2005, p. 266), o succesiune de „mici bestiarii de celulă”, cu nimic mai prejos decât poezia similară argheziană, „născută din bube, mucigaiuri și noroi”.

Compuse homerian, „fără hârtie și condei”, versurile lui Crainic din *Șoim peste prăpastie* (titlul ce sugerează spiritul liber, desprins de constrângerile tragice ale vieții), sunt „rugăciuni”, izvorâte din dezamăgire, frustrare și umilință: „Am fost făcut să n-am / Pe-acest pământ nimic.../ M-am îndârjit să lupt / Și pentru asta fac / Osânda cea mai grea / Nici zdreanța-n care zac, nu e a mea...” Nici *Unde sunt cei ce nu mai sunt* nu este o meditație asupra morții, cât un anume mod de a identifica cunoașterea, printr-o viziune creștină. Moartea nu

înpăimântă, câtă vreme avem deschis viitorul, prin ce lăsăm în urmă: "Cea mai frumoasă moarte de pe lume / E să trăiești de-a pururi prin urmași".

Pe aceeași linie ideatică se plasează și Radu Gyr, poet ce exacerbează *putridul*, *fetidul* și *elementul cangrenal*, proiectând, parcă la nivel cosmic, obsesia mirosului: „Ssst! Domnii medici intră în sălile de-alături / Chiștocurile supte, fug sub pături / Surd, mormăind, se pleacă severele halate / Peste puroaie scurse și cărnuri îngălate / Bolnavii-și sug obrazul, gem lung și fiecare / În vorbe stinse spune că-l doare rău și moare / Și toți tușesc, și scui-pă, cu spasme de jivine / „Dom doftor” să nu creadă, că s-au făcut mai bine... ”. Există un Dumnezeu al urii, și altul al mântuirii. *Iisus în celulă* e poemul eliberării deținutului de povara osândeii. Descoperind stigmatetele mântuirii, Gyr proiectează detenția ca pe o răstignire: „-Unde ești, Doamne, am urlat la zăbrele / Din lună venea fum de cățui / M-am pipăit și pe mâinile mele / Am găsit urmele cuielor Lui”. Sufocant, închis, lipsit de speranță, universul carceral al lui Radu Gyr invadează lumea reală, umplând de scârbă universul

Literar vorbind, poezia carcerală românească se înscrie în categoria estetică a *oribilului*, specie încă neprecizată a *trivialului*, pentru că reunește deopotrivă dezgustătorul cu atrăgătorul, excitantul cu alegoricul, și *sublimul* cu suferința. Faptul că nu a avut ecoul public meritat (mulți critici evitând și azi să analizeze și să încadreze corespunzător acest segment literar viguros) vine, din ce numea criticul Radu Voinescu numea: „dificultatea de a acorda acestor categorii caracteristica frumosului” (*Trivialul*, București, Ed. Fundației Libra, 2004, p. 204). La fel precum *trivialul* stârnește, chiar de la pronunțare, reacții negative, și oribilul ne îndeamnă spre o „venerație cu minus”. Mărturisitorul ororii însă vede, *trăiește*, înregistrează și suferă. Este și aceasta o formă de vitalitate, de adevăr al vieții: „dincolo de sofisticările artei înalte și ale convențiilor” (Voinescu, *ibidem*, p. 204).

Regăsim în *oribilul* poeziei carcerale, secvențe copioase de trivial, de la vulgar, la sordid, și de la brutal, la impudic, și chiar obscen, ori lasciv. Caracteristica nu este aceasta, ci impersonalizarea torturii, și superpersonalizarea corpului celui torturat. Poezia carcerală, în accepția autohtonă, este, în acest caz, însăși negarea ideii de damnare, recuperarea spiritului prin creație, și salvarea deținutului prin magia cuvântului zgâriat pe

peretii celulei, sau pe perisabilele bucăți de săpun. Cu cât *oribilul* capătă dimensiuni mai apocaliptice, cu atât demascarea lui este o formă de *igienă morală*, o încercare de a ieși din ceea ce Marcel Petrișor numea „haznaua libidourilor refulate” (*Secretele Fortului 13. Memorii*, 1, 1991, p. 122). Răspunsul poezilor martiri ai închisorilor românești la dilema morală a unei societăți, compromise în înseși ființa sa, este un îndemn la seninătate și împăcare: „O, Doamne, mântuirea mea-ntre nații / Eu vin din vântuiei de uragan / Din geniul mediteraneian.../ Sunt robul tău, românul anonim / Și-n umbra bizantinilor cupole / Port sângele eternei Metropole / Și mirul Noului Ierusalim”.

TREI DECENII DE LA PRĂBUȘIREA COMUNISMULUI: CE AM PIERDUT, CE AM CÂȘTIGAT?

Răzvan BUCUROIU

A muri pentru o idee nobilă, pentru un principiu moral, este un act înălțător, deoarece prin acest tip de sacrificiu se transcende condiția umană, terestrul este abolit, orizontala implacabilă a vieții este dată uitării. Dacă oamenii pot muri pentru altceva decât pentru o bucată de pâine – adică pentru ceva lipsit de o concretețe izbitoare – atunci umanitatea încă își mai poate revendica obârșia cerească, în virtutea căreia a fost adusă la existență de Însuși Creatorul. „Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu“ (Matei, 4,4).

Actele martirice au ceva aparte în morfologia lor, în textura lor. Totul a început în timpul domniei lui Tiberius, într-un colț prăfos al imperiului, atunci când un evreu a înviat din morți. Acest fapt s-a petrecut într-o grădină lângă Ierusalim, iar exact din acel moment nimic nu a mai fost la fel, pe fața pământului. Oamenii păreau că au înnebunit, nerecunoscând autoritatea și mai ales cultul împăratului Romei, aruncându-se de bunăvoie sub paloșul gădelui, în foc, în apă înghețată, ori în colții fiarelor de pe stadioanele imperiului. Toți voiau să-și ia rapid și sigur porția de înviere promisă, toți erau convinși de existența vieții veșnice. Promisiunea era atât de tentantă, încât de la sclavi la împărătese (este celebru cazul Alexandrei, împărăteasa care a cerut să fie martirizată alături de Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, sub privirile siderate ale soțului și ale tribunelor ticsite de lume), toți voiau același lucru: să moară pentru Hristos, spre a învia la sunetul trâmbiței. Elanul eternității la purtător era deosebit, așa încât după nici 300 de ani puternicii lumii au cedat: creștinismul iese din prigoană, din catacombe, în luminile rampei spațiului public.

Ei bine, atunci când realitatea *învierii* a devenit politică de stat, când spiritualitatea și morala creștină au ajuns să fie osatura demersului politic, umanitatea s-a transformat rapid. Totul a înflorit către o altă înțelegere a lumii, viața a căpătat o direcție – aici și dincolo –, ștacheta a fost pusă sus, pe creasta veșniciei, într-un orizont ceresc neumbrit. Până și suferința a dobândit un sens... Iată florilegiul de beneficii existențiale și sociale ale creștinismului, expus în doar câteva cuvinte.

În aceste condiții (și pentru că ne aflăm în plină bucurie pascală!), putem spune că nu a înviat numai un om, ci Omul – cu „O“ mare. Aceasta este taina la care ne somează să fim atenți mormântul gol: să-i vedem plinătatea de sensuri, bogăția de răspunsuri, evantaiul de posibilități.

Creștinismul a îmbrăcat hainele politice pe vremea Romei și a Bizanțului, urmând ca regii și împărații creștini ai Europei apusene să ducă până la marginile lumii crucea, într-un elan misionar de excepție. Regretabil este faptul că el a fost deturnat de spiritul comercial, de neastâmpărul antreprenorial fără limite și fără morală. Însă intențiile au fost dintre cele mai bune, iar faptul că mare parte din umanitate a auzit despre Hristos cel Înviat este un uriaș pas înainte. Între timp, denominațiunile creștine și-au disputat întâietatea pe bătrânul continent și, în consecință, războaiele religioase s-au ținut lanț. Numai pacea de la Westfalia (1648) a pus capăt acestor lupte interminabile pentru supremația fie a papalității, fie a noilor comunități protestante. Tot atunci însă, s-a operat prima despărțire a politicului de Biserică, un act *avant la lettre* al secularismului (sau al secularizării) din ziua de azi. Cu alte cuvinte, Cezarul și Dumnezeu primeau fiecare ce era al său, specific. Mesianismul ambalat politic a fost, în consecință, frânat, limitat. Însă ideile politice cu substrat religios nu au fost extirpate pe deplin. Ele însă au denaturat, au degenerat în ideologii, au operat cu o spiritualitate laică animată de idealuri strict orizontale și utopice. Și, orice utopie a avut de plătit un preț uriaș în victime, atunci când popoarele s-au trezit la realitate.

Una dintre utopiile cele mai longevive, care a doborât recordul de crime și distrugerii, a fost comunismul. Acesta a făcut ravagii și în România, pe fondul unui sistem imunitar social deficitar. Românii dintre cele două războaie erau în mare parte țărani, oameni cuminți, așezați, legați de tradiție și predanie, naivi,

curați la suflet, credincioși în mare măsură. Lipsiți de agresivitate confesională, primitori de străini, permisivi și mimetici la valorile europene, conaționali noștri erau victima perfectă a bolșevismului, devenit viral prin agentul său purtător: tancurile sovietice T 34. O țară înfrântă în război, ocupată de sovietici, care încerca disperat să-și păstreze mare parte din fruntarii neștirbite – asta era România postbelică. În general, oamenii s-au pliat pe noua situație, convinși fiind (mai degrabă, amăgindu-se) că toată zavera comunistoidă, călcătoare de datini și cutume ale locului nu va dura mult. Parcă se și auzea bâzâitul cvadrimotoarelor americane, puse pe eliberat estul european. Aceste trupe eliberatoare nu au venit, însă, niciodată...

Cu toată resemnarea aparentă a populației, o mână de oameni nu au fost dispuși să cedeze în fața ocupantului și a cozilor de topor din România. Aceștia s-au constituit în grupări armate de rezistență, în cea mai mare parte ascunse în pădurile și văgăunile carpatine. E drept, au fost partizani și în Dobrogea, cu o acțiune extrem de interesantă, însă marea majoritate s-a cantonat pe versanții abrupti ai munților Carpați. Aceste trupe paramilitare erau alcătuite din foști ofițeri și subofițeri ai Armatei Regale Române, din foști combatanți pe fronturile de Est și de Vest, dar și din voluntari – de multe ori civili care nu puseseră vreodată mâna pe armă. Cu toții aveau un singur ideal: acela de rezista până la venirea americanilor și de a le face zile negre autorităților comuniste! Or, cum această himerică „descălecare“ aeriană se lăsa așteptată, grupările de partizani au putut fi lichidate una câte una de către trupele de securitate special antrenate în vânatoarea de oameni.

În Maramureș au existat, într-adevăr, fapte de eroism mișcător. Chiar aici, în Munții Țibleșului, a activat grupul Nicolae Pop, din 1949 până în 1953. Liderul grupului era un pădurar din Lăpușul Românesc, fost membru PNT. La 54 de ani a paralizat și, în această stare, după ce s-a cuminecat, a cerut să fie predat Miliției, salvând cumva restul grupului care s-a dispersat. Apoi, alt nucleu de rezistență a fost cel condus de Aurel Vișovan, profesor la liceul din Sighet. 18 elevi și studenți au înfundat temuta închisoare de la Sighet, după care au fost împrăștiați în funesta constelație penitenciară pusă al punct de oamenii KGB-ului sovietic și ai Securității neaoșe. Și alte asemenea grupuri de patrioți au luptat, sperat și murit în Maramureș: Vasile Popșa din Ieud cu ai săi, dar și

plugarul Ion Ilban chiar de aici, din Dragomirești, care a adunat în jurul său 38 de persoane, și atâtea alte exemple la fel de onorabile.

Ce vreau să spun, de fapt? Vreau să demonstrez că pe teritoriul românesc a existat o pulsație, un freamăt de libertate, de dorință de a se opune dictaturii roșii. Puse cap la cap, piesele acestui *puzzle* martiric, arată în final ca o icoană. O icoană a buneii cuviințe, a demnității și a credinței în Dumnezeu. Această triadă de valori a constituit substratul de valori ale sufletului românesc, până la instaurarea comunismului. Care, din păcate, a rezistat în formă agresiv-statală 45 de ani, iar în prelungirea tranziției românești, cel puțin un deceniu. Când afirm asta, mă gândesc la oamenii structurilor nedesconspirate, la persoanele din aparatul de partid și de stat care și-au continuat nestingherit activitatea, la tot eșalonul 2 și 3 care aștepta cuminte în bloc-start-uri cursa privatizării în contul propriu a resurselor țării. Era evident că o criză morală majora va fi urmat căderii comunismului, criză care putea fi evitată dacă se aplica atunci, în 1990, Punctul 8 de la Timișoara (care prevedea restricția accesului la funcții publice a nomenclurii comuniste și a foștilor securiști) și dacă listele colaboratorilor Poliției Politice ar fi fost tipărite și puse la vedere în cabinetele telefonice, cum s-a procedat la Praga după căderea comunismului. Simplu!

De ce o criză morală? Deoarece nimeni nu a făcut un act de căință publică autentică, nimeni nu și-a pus cenușă în cap, nimeni nu a regretat faptele proprii, puse în slujba unui regim criminal. De aici macularea generală, amestecul firilor curate cu cele murdărite de păcatul delațiunii, al abuzului, al oprimării, al mistificării adevărului, al lașității și al compromisului necondiționat. Chiar și Biserica Ortodoxă, cu mici excepții, nu a reușit o acțiune de îngrădire a ariei de acoperire a celor care au lucrat cot la cot cu regimul ateist, contra propriei lor Biserici, contra credincioșilor lor. Regretabil!

Startul istoric ca cel din 1989 este un moment unic în viața unei națiuni. Păcat să echipele se antrenau deja la vestiare, păcat că unii chiar au furat startul, păcat că arbitrii au intrat și ei în cursă. A fost o întrecere românească, prea românească... Și totuși... După 3 decenii de viață democratică relativ stabilă, după aderarea la NATO și Uniunea Europeană, după deschiderea frontierelor, după saltul economic real din ultimii 10-15 ani, putem spune că România este, în sfârșit, pe un drum bun. Un drum care duce la libertate, siguranță,

prosperitate, optimism. Însă același drum poate duce la ateism, blazare, globalizarea valorilor, marxism deghizat în umanism fără frontiere. Și la presiunea/teroarea entităților periferice, marginale, asupra întregului corp social, la supremația formelor fără fond. Așa descoperim cu surprindere că România aproape că nu mai are un Stat în adevăratul sens al cuvântului, ci că este vorba despre o organizație uriașă cu geometrie variabilă, cu criterii de competențe obscure, cu interese difuze, cu dărnicii inexplicabile ori cu generozități smintitoare. Ce este sau, mai bine zis, cine este Statul Român? La această întrebare ar fi bine, ar fi util, să răspundem cât mai repede cu puțință. Căci, în caz de forță majoră, trebuie să știm pe cine și pe ce ne bizuim.

Revenind, pot afirma că niciodată în istoria ei, România nu a avut parte de o asemenea perioadă de liniște, de stabilitate, de prosperitate; nu a avut un sistem atât de solid de garantare a frontierelor, nu a avut un sistem de alianțe atât de puternic. Avem toate șansele să ne jucăm, din plin, cu succes, cartea istorică. O facem? O vom face? Dacă nu, martirii din Munții Țibleșului vor veni cete-cete peste noi, și sufletele lor chinuite ne vor cere socoteală!

REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ ÎN ȚARA LĂPUȘULUI, 1949-1953

Pr. Cosmin COSMUȚA

Încă în timpul celui de al Doilea Război Mondial, conducătorii celor mai puternice națiuni aliate împotriva Germaniei (Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Uniunea Sovietică), mai ales în cadrul celor două întâlniri directe¹, au discutat și probleme legate de organizarea lumii postbelice, de împărțirea zonelor de influență. Conform acestor înțelegeri, România, alături de celelalte țări est-europene, cunoscute mai târziu ca „blocul estic”, avea să rămână în sfera de influență a Uniunii Sovietice. Aceasta din urmă, profitând și de prezența trupelor sale pe teritoriul românesc după încheierea conflagrației mondiale, a impus, ca și în țările vecine și împotriva voinței populare, un regim comunist, ce avea să subordoneze țara, timp de 45 de ani, intereselor sovietice².

După încheierea păcii, majoritatea românilor erau convinși că democrațiile occidentale se vor grăbi să înlăture regimurile comuniste din țările Europei de Est. Acesta a fost unul din principalele motive pentru care numeroși opozanți ai noului regim dictatorial au ales calea luptei armate, ca o formă de rezistență până la sosirea ajutorului vestic. Sintagma „vin americanii” era una răspândită și des folosită în România acelor ani. În toate zonele țării s-au

¹ Este vorba despre Conferința de la Teheran (în Iran), desfășurată între 28 noiembrie și 1 decembrie 1943, cu participarea lui Winston Churchill, Franklin Delano Roosevelt și Iosif Visarionovici Stalin și Conferința de la Ialta (în Peninsula Crimeea), din 4-11 februarie 1945, cu participarea aceluiași lideri.

² Pentru această temă, a se vedea și: Titu Georgescu, *România între Yalta și Malta*, Casa de Editură și Presă «Șansa», București, 1993; Victor Frunză, *Istoria comunismului în România*, Editura V[ictor]F[runză], București, 1999; Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, Editura Fundația Academia Civică, București, 2006.

înregistrat grupări sau indivizi izolați care au ales calea rezistenței armate împotriva noilor autorități³.

Țara Lăpușului își găsește și ea locul bine stabilit în acest cadru al rezistenței și luptei anticomuniste. Principalul grup de rezistență de aici a fost cel condus de pădurarul Nicolae Pop din Lăpușul Românesc⁴. În cele ce urmează vom căuta să arătăm cine a fost Nicolae Pop, cum a ajuns să conducă un grup de luptă armată contra regimului, cine a mai făcut parte din grupul său, dar și ce alți opozanți ai orânduirii comuniste au fost semnați în aceeași zonă și cum s-au manifestat ei.

Pădurarul Nicolae Pop și familia sa

Nicolae Pop s-a născut la 16 martie 1898 în localitatea Groșii Țibleșului din Țara Lăpușului. La maturitate și-a întemeiat o gospodărie în Lăpușul Românesc, unde a trăit ca un țăran mijlocăș, fiind în același timp și pădurar. Din punct de vedere politic, după unele documente ale Securității, ar fi fost membru atât în Partidul Național Țărănesc al lui Iuliu Maniu, cât și în Partidul Național Liberal al lui Constantin I. C. Brătianu, dar credem că e puțin probabil să fi fost înscris în ambele partide. Interesant este că aceleași documente afirmă că după data de 23 august 1944 s-ar fi înscris în Partidul Comunist Român, fără a desfășura însă vreo activitate în cadrul acestuia⁵.

³ În problema rezistenței armate anticomuniste, sunt relevante lucrările: Cicerone Ionițoiu, *Cartea de aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I-II, Editura Tipografia „Hrisovul”, București, 1995-1996; Cristian Troncotă, „Procesul mișcării naționale de rezistență, 1946”, în *Arhivele Totalitarismului*, 1997, 17, nr. 4, pp. 117-132 și 1998, 6, nr. 2-3, pp. 102-120; Florica Dobre (coord.), *Bande, bandiți și eroi. Grupurile de rezistență și Securitatea (1948-1968)*, Editura Enciclopedică, București, 2003; Gheorghe Onișoru (coord.), *Mișcarea armată de rezistență anticomunistă din România. 1944-1962*, Editura Kullusys, București, 2003; Daniel Lăcătuș, *Fețele durerii. Apel la memorie*, vol. I, editura Studis, Iași, 2018.

⁴ Este vorba despre satul Lăpuș, reședință a comunei cu același nume, din județul Maramureș. Denumirea de Lăpușul Românesc este folosită în mod curent de locuitorii din zonă, pentru a-l diferenția de Târgu Lăpuș, numit în trecut Lăpușul Unguresc.

⁵ *13 ianuarie 1953, Dare de seamă de rezultatele obținute în problema bandelor de la data de 1 iulie 1952 – 13 ianuarie 1953*, în Florica Dobre (coordonator), *Bande, bandiți și eroi. Grupurile de rezistență și Securitatea (1948-1968)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 181-182.

În 1949, când a început epopeea luptei anticomuniste pentru familia lui Nicolae Pop, aceasta era compusă din soția sa Maria și șase copii: Achim (21 de ani, se ocupa de creșterea oilor), Ion (elev la Liceul Silvic din Năsăud), Nicolae (2 ani), Victoria (căsătorită cu învățătorul bistrițean Simion Ciontea) și Elena (căsătorită în satul natal cu Gheorghe Bendrea) și Aristina (18 ani, elevă de liceu în Dej). Toți vor avea de suferit prigoana autorităților comuniste.

Deși deținea casă în sat, pădurarul Nicolae Pop și familia sa își trăiau viața în gospodăria, destul de înstărită, pe care o aveau la poalele Țibleșului, la o distanță de 15-16 km de centrul comunei. Aici creșteau vite, oi, albine, aveau moară de apă, presă de ulei și cazan de țuică⁶. Poziția relativ izolată a gospodăriei și faptul că era înconjurată de pădure, o făcea un loc propice pentru adăpostirea fugarilor care începuseră să apară prin zona Țibleșului. Nicolae Pop mai avea însă „la activ” acțiuni de salvare a unor fugari încă din timpul războiului. Ne referim aici la un grup de opt evrei, între care o familie cu trei copii (de 2, 6 și 8 ani), care ar fi urmat să fie deportați la Auschwitz; pe aceștia pădurarul i-a ascuns în munți și i-a aprovizionat cu cele de trebuință traiului⁷. Pentru fapta sa a primit titlul de „drept între popoare”, fiind menționat, împreună cu soția Maria și fiica Aristina, ca salvatori ai Hannei Marmor și ai copiilor ei în timpul Holocaustului⁸.

Cum a început lupta

Din desfășurarea evenimentelor anilor 1948-1949 putem să ne dăm seama că Nicolae Pop nu a avut intenția de a se implica în lupta armată împotriva noului regim instalat în România. Ceea ce a făcut, în schimb, a fost să continue să-i ajute pe cei ce se găseau în dificultate, urmăriți fiind de autorități. De fapt a fost o continuare a atitudinii din timpul războiului. A oferit

⁶ Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită – Mărturiile ale rezistenței anticomuniste*, ed. a II-a, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2009, p. 61.

⁷ Aristina Pop-Săileanu, „*Să trăiască partizanii până vin americanii*”. *Povestiri din munți, din închisoare și din libertate*, Editura Fundației Academia Civică, București, 2008, pp. 18-19.

⁸ Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu (editori), *Raport final al Comisiei Internaționale pentru Studiarea Holocaustului în România*, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 313.

hrană și adăpost multora din cei care, intrați în conflict cu autoritățile, erau fugari prin pădurile și munții Lăpușului.

Concret, în primăvara lui 1948 Nicolae Nechita, protopopul greco-catolic din Târgu Lăpuș, i-a cerut pădurarului de sub Țibleș să-l adăpostescă pe Vasile Pașca, profesor de religie, ortodox și membru al PNT, urmărit de Securitate. După ce l-a ținut ascuns timp de aproape un an, pentru că în intervalul acesta fusese văzut de mai mulți oameni care treceau sau poposeau la gospodăria lui Nicolae Pop, pădurarul l-a dus pe fugar la niște prieteni ai săi din Botiza⁹, unde socotea că va fi în siguranță pentru o vreme. Întâmplarea face că respectiva familie din Botiza adăpostea și ea doi studenți aflați în aceeași situație. Probabil nesimțindu-se în siguranță aici, după două luni, Vasile Pașca s-a întors la casa lui Nicolae Pop, dar nu singur, ci împreună cu cei doi studenți întâlniți la Botiza. La 11 mai 1949 Securitatea a descins la gospodăria lui Nicolae Pop. Cei trei fugari se găseau în casă, dar au reușit să iasă pe o fereastră și să dispară în pădurea care începea în imediata apropiere. Securiștii au încercat, fără succes, să-i convingă pe membrii familiei pădurarului (pe fiecare în parte) să-i ajute la prinderea fugarului. Fiicei Aristina, elevă de liceu, i-au promis chiar că o vor ajuta să termine liceul, să-și ia bacalaureatul și să facă o facultate, fără să mai învețe nimic, în schimbul aceluia ajutor. Fata i-a refuzat. Lui Nicolae Pop i-au promis o funcție mare, sau chiar un post de șef la Securitate dacă va colabora la prinderea urmărilor; totul în zadar¹⁰. Era clar că acest refuz nu putea rămâne fără urmări, așa că în data de 12 mai 1949, trupele de Securitate au primit ordin să-l aresteze pe pădurar, scop în care s-au deplasat noaptea la casa sa de la hotar. Îl duceau cu ei legat și pe Vasile Pașca, pe care-l capturaseră între timp, din pură întâmplare. El s-a conformat, aparent docil, aceluia ordin, și-a predat arma de serviciu, după care a cerut voie să intre în casă, să-și ia uniforma de serviciu pentru a o preda Ocolului silvic. Odată ajuns înăuntru și-a luat arma personală (de vânătoare) și apoi, asemenea celor trei fugari în ziua anterioară, profitând și de întuneric, a ieșit pe geam și s-a făcut nevăzut în pădure. Aici l-a

⁹ Sat, comună în județul Maramureș.

¹⁰ Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, pp. 20-22.

întâlnit pe Vasile Hotea, unul din cei doi studenți urmăriți și împreună au atacat convoiul ce-l ducea spre sat pe Vasile Pașca, reușind să-l elibereze¹¹.

În felul acesta Nicolae Pop, pădurarul din Lăpușul Românesc, a ajuns să fie unul din „fugarii de pe păduri”. Era limpede că din acel moment nu mai putea să se întoarcă acasă. Pentru că în ziua care a urmat acestor întâmplări, adică la 13 mai 1949, spre locuința sa se îndrepta un mare număr de soldați ai Securității, Nicolae Pop a luat-o și pe fiica sa Aristina (chiar în ziua în care împlinea 18 ani), precum și pe fiul Achim, mai mare cu patru ani decât Aristina și au dispărut în pădure. L-au întâlnit din nou pe Vasile Hotea și astfel s-a format gruparea Pop, cu patru membri la început, care va reuși să reziste până în primăvara anului 1953, când ultimii componenți vor fi capturați sau uciși de Securitate¹².

Imediat după fuga în pădure a celor trei membri ai familiei Pop, soția pădurarului, copiii mai mari, ginerele din sat, rudenii și lucrători din gospodărie au început să fie anchetați, bătuți și chinuiți crunt, pentru a da informații despre cei fugiți. Erau de asemenea urmăriți, pentru a se afla dacă se întâlnesc cu „bandiții”, dacă-i aprovizionează cu alimente, haine sau alte lucruri trebuitoare traiului în pădure. Măsurile împotriva acestor „suspecți” nu s-au oprit din păcate aici. În anii care au urmat, mulți dintre ei au fost deportați în Bărăgan. După cum aflăm din mărturia Aristinei Pop, din familia sa au fost deportați, în 1952, undeva în apropiere de Fetești, mama Maria, fratele Ioan, proaspăt absolvent de liceu, fratele Nicolae, acum în vârstă de cinci ani, o mătușă, pe nume Palaghia, care a și murit în Bărăgan, sora Elena cu soțul ei Gheorghe Bendrea și un băiețel de șase ani. În 1956, după patru ani petrecuți în condiții deosebit de grele, li s-a permis să se întoarcă la casele lor. Dintre cunoștințe, a fost deportată toată familia vecinului lor Ion Măț, pentru că acesta din urmă se alăturase și el grupului lui Nicolae Pop¹³. Deportările în Bărăgan, în condiții din cele mai mizere, lipsind aproape complet cele necesare traiului, a fost o altă metodă folosită de autoritățile comuniste pentru a înfrânge rezistența celor pe care-i considera periculoși pentru stabilitatea regimului.

¹¹ Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, p. 25.

¹² Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, pp. 26-27.

¹³ Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, pp. 36-38.

Cine au fost membrii grupului Nicolae Pop

Grupul Nicolae Pop (în unele documente apare și sub numele de gruparea Pop-Oniga¹⁴, sau grupul de rezistență „Țibleșul”¹⁵) și-a început existența cu cei patru membri pe care i-am arătat mai sus. Aceștia li s-au adăugat pe parcurs și alții. În unele perioade grupul număra chiar și 17 inși, în altele însă, au fost nevoiți să se disperseze, pentru a scăpa de urmăritori. Mai jos vom furniza unele date despre cei care au activat în cadrul grupării.

Aristina Pop a fost fiica lui Nicolae Pop. Născută la 13 mai 1931, în 1949 era elevă de liceu în Dej. În 13 mai se afla acasă, pentru că venise să-și ducă la internat unele alimente. În urma evenimentelor relatate mai sus am văzut în ce mod a ajuns și ea în rândul fugarilor. În 1952 grupul a fost nevoit să se disperseze, din motive de siguranță. Atunci Aristina s-a despărțit de tatăl său și a fost adăpostită în diferite gospodării din Hoteni¹⁶, Sat Șugatag¹⁷, Desești¹⁸, Hărnicеști¹⁹, Giulești²⁰. Inițial a încercat și Nicolae Pop să se adăpostească în această zonă, dar a ajuns repede la concluzia că se simte mai confortabil în zona Lăpușului, pe care o cunoștea mult mai bine.

A fost capturată de Securitate în 8 martie 1953, la trei zile după moartea dictatorului Stalin, iar în august același an a fost condamnată la 20 de ani de muncă silnică²¹. A fost eliberată în 1964, odată cu toți deținuții politici, s-a întors în ținuturile natale și s-a angajat la exploatarea minieră de la Băiuț²².

¹⁴ Florica Dobre (coordonator), *Bande, bandiți și eroi ...*, p. 143 și p. 158; Alina Ilinca și Liviu Marius Bejenaru, „Grupul Pop-Oniga: rezistență armată anticomunistă sau nesupunere civică?”, în vol. Gheorghe Onișoru (coordonator), *Mișcarea armată de rezistență anticomunistă din România, 1944-1962*, Editura Kullusys, București, 2003, p. 133. Numele de Oniga a fost dat grupării după protul greco-catolic Atanasie Oniga din Lăpușul Românesc, devenit și el disident, membru al grupului în anumite perioade.

¹⁵ Romulus Rusan (editor), *Instaurarea comunismului – între rezistență și represiune*, editura Fundației Academia Civică, București, format PDF, 2016, p. 226; Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, p. 61.

¹⁶ Sat, comuna Ocna Șugatag, județul Maramureș.

¹⁷ Sat, comuna Ocna Șugatag, județul Maramureș.

¹⁸ Sat, comună în județul Maramureș.

¹⁹ Sat, comuna Desești, județul Maramureș.

²⁰ Sat, comună, județul Maramureș.

²¹ Alina Ilinca și Liviu Marius Bejenaru, *Grupul Pop-Oniga...*, p. 134.

²² Sat, comună, județul Maramureș.

După doi ani, în 1966 s-a căsătorit cu Nicolae Săileanu, fost coleg de celulă cu Achim Pop la Văcărești, și s-a mutat la București²³.

Achim Pop a fost fiul cel mai mare al lui Nicolae Pop. La dispersarea grupării a plecat împreună cu sora sa Aristina și cu studentul Vasile Hotea spre satele maramureșene amintite mai sus. A fost rănit și capturat de Securitate în martie 1953, împreună cu sora sa Aristina și cu Vasile Hotea. În cadrul procesului intentat întregului grup, a fost condamnat la 22 de ani de muncă silnică. Condițiile grele din detenție i-au grăbit sfârșitul.

Vasile Pașca este cel în urma eliberării căruia Nicolae Pop a luat drumul pădurii. S-a născut la 10 decembrie 1909 la Târgu Lăpuș. A absolvit liceul „Gheorghe Șincai” din Baia Mare în 1931, iar în 1934 Academia Teologică Ortodoxă din Cluj. În anii 1934-1935 a mai urmat un curs de specializare la Universitatea din Cernăuți, după care a funcționat ca profesor de religie. După dictatul de la Viena (30 august 1944) s-a refugiat la Deva. Aici i-a cunoscut pe Dr. Petru Groza și pe fiica acestuia Mia Groza. În timpul războiului a luptat în Regimentul III Transmisioniști, fiind decorat în 1943 cu Ordinul Coroana României. După 23 august 1944 se găsea pe frontul din Transilvania, iar în noiembrie 1945 a fost demobilizat, întorcându-se la Târgu Lăpuș²⁴. Vasile Pașca era membru PNT. După arestarea și procesul lui Iuliu Maniu, din 1947, a urmat arestarea multor dintre aderenții acestui partid. Pașca a fost avertizat asupra iminentei primejdii de către un prieten jandarm, așa că a părăsit localitatea, îndreptându-se spre Lăpușul Românesc. Aici a fost preluat de Nicolae Pop și ascuns. După eliberarea sa din mâinile soldaților Securității, la 12 mai 1949, Vasile Pașca a căutat adăpost în alte zone și nu s-a mai întâlnit cu cei ce-l eliberaseră aproape un an întreg²⁵. Câtă vreme a făcut parte din grup, era și bucătarul acestuia, împreună cu Aristina Pop²⁶. A petrecut o parte a iernii 1952-1953 în Hărniciești și prin satele vecine, împreună cu Aristina Pop și Vasile Hotea. A încercat apoi să se apropie de casă și, trecând prin hotarele mai multor sate a ajuns în Răzoare²⁷, unde a fost adăpostit pe rând de Virgil Chifor

²³ Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, pp. 119-132.

²⁴ Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, pp. 69-80.

²⁵ Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, p. 25.

²⁶ Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, p. 39.

²⁷ Sat aparținător orașului Târgu Lăpuș.

și Andrei Ungur. Securitatea a reușit să-i dea de urmă, folosindu-se de diferiți informatori. A fost capturat în ianuarie 1953. Nu era înarmat și asupra lui nu s-a găsit altceva decât o carte de rugăciuni²⁸. În august 1953 a primit o condamnare la 25 de ani de închisoare. În timp ce era închis, surorile sale, Rozalia și Veronica, au căutat-o la Băcia (Hunedoara) pe Mia Groza, încercând să obțină o ameliorare a situației fratelui lor. Întrucât Petru Groza murise (era după 7 ianuarie 1957), nu au obținut nimic²⁹. Vasile Pașca a fost eliberat în 1964, odată cu toți deținuții politici și s-a întors la Târgu Lăpuș.

Atanasie Oniga a fost preot greco-catolic din Lăpușul Românesc. Refuzând să-și părăsească Biserica la presiunile autorităților comuniste, în octombrie 1948 a intrat în conflict cu acestea. Soluția a fost aceea de a se refugia în munți, unde s-a alăturat grupului lui Nicolae Pop. Aici oficia foarte des Sfânta Liturghie, avându-l pe Vasile Pașca drept cântăreț. După dispersarea grupului Pop, în toamna lui 1952, preotul Oniga, împreună cu un nepot al său, Mircea Dobre, fiu de preot și el, a părăsit zona, ajungând în localitatea Valea Hranei³⁰. Intenția preotului era de a se adăposti aici până în primăvară, când ar fi urmat să pornască spre granița româno-iugoslavă, în încercarea de a ajunge în Italia, la Roma. În noaptea de 5 spre 6 ianuarie 1953 adăpostul lor a fost descoperit, securitatea i-a rănit și capturat pe amândoi, iar preotul Oniga a murit la spitalul din Dej, pe masa de operație. Familia a aflat de moartea lui după 11 ani, neștiind niciodată unde a fost înmormântat³¹.

Ion Măț era vecin al lui Nicolae Pop. S-a hotărât să fugă în munți în 1950, pentru a nu efectua stagiul militar în slujba regimului comunist. A rămas aproape tot timpul în preajma lui Nicolae Pop. A fost arestat în februarie 1953 și după ce a trecut prin chinuri groaznice, a fost condamnat la 25 de ani de închisoare. Eliberat în 1964, a trăit până în 2007³².

Vasile Hotea (zis și Hrincu), student la Politehnică, era originar din Hărnicesti³³. În timpul războiului a fost refugiat la Timișoara, unde și-a susținut

²⁸ Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, p. 86.

²⁹ Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, p. 80.

³⁰ Sat, comuna Zalha, județul Sălaj.

³¹ Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, pp. 84-85.

³² Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, p. 33.

³³ Sat, comuna Desești, județul Maramureș.

și bacalaureatul. Se pare că din acea perioadă s-a cunoscut și cu Vasile Pașca. A intrat la Politehnica din București în 1942, iar în ultimul an a început să fie persecutat de autoritățile comuniste, din cauza convingerilor sale politice. Acest lucru l-a făcut să plece în munți, unde s-a alăturat grupării Popșa³⁴. După destructurarea acesteia în 1949, Vasile Hotea și-a continuat activitatea de „partizan”, alăturându-se lui Nicolae Pop și grupului acestuia, prin intermediul lui Vasile Pașca. A fost răpus de gloanțe în 1953, fiind împreună cu Aristina și Achim Pop. Nu se știe ce s-a întâmplat cu trupul său. Se presupune că a fost aruncat într-un puț secăt de la marginea orașului Târgu Lăpuș³⁵.

Ioan Rusu, originar din Vadul Izei, a fost student la Politehnică, asemeni lui Vasile Hotea. Împreună au făcut parte din gruparea Popșa, iar în mai 1949 s-a îndreptat cu colegul său și cu Vasile Pașca spre Țibleș. A fost condamnat în lipsă, în 1950, la 15 ani de muncă silnică, iar după capturarea sa în martie 1953, a primit o altă condamnare, de data aceasta de 25 de ani de muncă silnică. După ce a trecut prin mai multe închisori: Satu Mare, Oradea, Gherla, Jilava și Aiud, a fost eliberat în 1964, în luna aprilie³⁶.

Mircea Dobre, student la medicină și nepot al preotului din Boiereni³⁷, născut în localitatea Retiș³⁸, a fost adus în grup de către Dochia Bud, una din persoanele care aprovizionau grupul cu cele necesare. A plecat spre Sălaj împreună cu preotul Atanasie Oniga și a fost rănit și prins împreună cu acesta în Ajunul Bobotezei anului 1953, după care a primit o condamnare la 22 de ani de muncă silnică. A fost eliberat în 1964, în luna iulie³⁹.

Vasile Blagu era originar din Târgu Mureș. După Uciderea sau arestarea membrilor grupului Nicolae Pop a plecat spre ținuturile natale. A reușit să se ferească de arestare până în 1959. După ce a fost prins a fost condamnat și el la

³⁴ Pentru mai multe informații legate de gruparea Popșa vezi Camelia Ivan Duică, *Rezistența anticomunistă din Maramureș: Gruparea Popșa (1948-1949)*, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2005.

³⁵ Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, pp. 89-91.

³⁶ Camelia Ivan Duică, *Rezistența anticomunistă...*, p. 434.

³⁷ Sat aparținător orașului Târgu Lăpuș.

³⁸ Sat, comuna Brădeni, județul Sibiu.

³⁹ Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, pp. 40-41; Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, pp. 83-85.

20 de ani de muncă silnică. A murit în noiembrie 1961 în închisoarea de la Gherla⁴⁰.

Grupul din Ieud. În august-septembrie 1950, un număr de șapte tineri din Ieud⁴¹, unii dezertați din armată, alții răsculați împotriva celor ce voiau să colectivizeze satul, s-a alăturat grupării lui Nicolae Pop. Aceștia erau frații Ștefan și Vasile Cindriș ai lui Lehoaiie, verii Gavrilă și Ilieș Dunca ai lui Bobuțu, Dumitru Chindriș al lui Adam și frații Ion și Dumitru Hotico ai lui Ceacu. În iarna lui 1951/1952 trei dintre ieudeni (Gavrilă Dunca, Ion Hotico și Ilieș Dunca), îngrijorați de soarta familiilor lor, au insistat pe lângă Nicolae Pop și, în cele din urmă, l-au convins să le dea voie să-și viziteze casele. Pentru că între timp Securitatea își intensificase mult acțiunile, cei trei au fost prinși⁴². În toamna lui 1952, după dispersarea grupului lui Nicolae Pop, ceilalți patru ieudeni s-au apropiat din nou de casele lor și au fost capturați după câteva confruntări cu Securitatea (Dumitru Hotico a fost ucis)⁴³.

Pe lângă cei enumerați mai sus, grupului lui Nicolae Pop i s-au alăturat în perioade diferite și pentru diferite intervaluri de timp și alți „partizani”. Dintre aceștia îi menționăm aici pe Ioan Tivadar din Rona de Jos, Ioan Dunca-Joldea, preot greco-catolic din Ieud și alții. În general, putem considera începutul iernii anului 1952, ca fiind momentul în care, ca urmare a intensificării acțiunilor Securității, grupul a fost nevoit să se disperseze, în încercarea de a supraviețui până în primăvară. Asta cu atât mai mult cu cât, în toamna lui 1952, trupele care încercau să-i captureze au reușit să le distrugă depozitul de alimente și muniții, ceea ce a îngreunat mult viața membrilor grupului Pop și a fost principalul factor care a determinat împrăștierea lor.

Faptul că grupul a rezistat în munți timp de aproape patru ani se datorește în foarte mare măsură ajutorului primit din partea locuitorilor din satele zonei. Aceștia i-au aprovizionat cu cele de trebuință traiului, expunându-se de multe ori pericolului de a fi prinși și nu puțini au fost cei care au plătit solidaritatea cu „partizanii” cu ani de temniță grea.

⁴⁰ Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, p. 41.

⁴¹ Sat, comună în județul Maramureș.

⁴² Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, pp. 72-74.

⁴³ Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, pp. 87-88.

Pomenim aici numele soților Bud: Dumitru (învățător și director de școală în Groșii Țibleșului) și Dochia (verișoară cu soția pădurarului Nicolae Pop). Aceștia au dus personal sau au trimis prin terți alimente, haine și alte lucruri necesare fugarilor din munți. Cei doi soți au fost arestați și condamnați, stând în închisoare între 1952 și 1955⁴⁴.

Uneori, pentru a-i proteja pe cei ce riscau să fie prinși aprovizionându-i, erau găsite mijloace din cele mai ingenioase. De pildă, au existat țărani din zonă care au cultivat cartofi pe un anumit teren, iar la vremea potrivită au trimis vorbă lui Nicolae Pop să meargă să-i recolteze. Membrii grupului mergeau într-adevăr noaptea, recoltau cartofii și-i duceau în depozitul pe care îl aveau în pădure. În felul acesta nu se putea stabili vreo legătură între săteni și partizani. De asemenea, tinerii din Ieud aduceau de la stânilor din zona lor bărbânte cu lapte de oaie, iar unii locuitori din Groșii Țibleșului au dat toamna câte o oaie (fără să știe unii de alții, pentru păstrarea secretului); carnea a fost conservată pentru iarnă prin afumare⁴⁵. În felul acesta, grupul era aprovizionat destul de bine cu alimente și cu alte obiecte necesare. De fapt, din mărturiile supraviețuitorilor, mai ales după 1990, rezultă că hrana nu a constituit o problemă în perioada în care erau fugari în munți.

Sfârșitul pădurarului Nicolae Pop

Frământat de tot ceea ce se întâmpla, de eforturile de a păstra grupul în siguranță, de grija celor de acasă și de faptul că familia i-a fost deportată în Bărăgan în 1952, la începutul iernii aceluia an starea sănătății conducătorului grupării s-a înrăutățit. A făcut o parază, care i-a mai permis să se miște o perioadă. Prin luna decembrie a cerut să fie dus în satul Ungureni⁴⁶, unde s-a mărturisit și s-a împărtășit la preotul de acolo. În decembrie 1952 sau ianuarie 1953 a cerut celor ce-l adăposteau să-l ducă la marginea drumului ce leagă Băiuțul de Lăpușul Românesc, pentru a se preda Miliției. Oamenii au ezitat să facă acest lucru, arătându-se dispuși să-l adăpostească și să-l îngrijească în continuare, iar dacă va muri să se ocupe de înmormântarea lui creștinească.

⁴⁴ Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, p. 40.

⁴⁵ Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, pp. 71-72.

⁴⁶ Sat, comuna Cupșeni, județul Maramureș.

Nicolae Pop a insistat însă să fie dus unde ceruse, pe considerentul că dacă va muri fără ca autoritățile să știe acest lucru, persecutarea familiei sale va continua încă multă vreme. Transportat și lăsat la marginea pomenitei șosele, a cerut apoi unor trecători cu o sanie să-l ducă la Miliția din Târgu Lăpuș. Ajuns acolo, a stârnit mare vâlvă și a fost anunțată de urgență Securitatea. Din momentul acela nu se mai știe ce s-a întâmplat cu fostul partizan. Se presupune însă că în aceeași zi sau în zilele următoare a fost ucis și aruncat într-o groapă necunoscută, sau în vreun puț sec, în care erau aruncate leșurile de animale⁴⁷. După cum am arătat mai sus, ceilalți membri ai grupului au fost prinși sau au căzut în luptă fie înainte de această dată, fie în lunile care au urmat, adică în februarie și martie 1953. În felul acesta și-a încheiat existența cel mai important grup al rezistenței anticomuniste din Țara Lăpușului.

Alți partizani în Țara Lăpușului

Grupul pădurarului Nicolae Pop nu a deținut monopolul luptei împotriva autorităților comuniste în zona sa de acțiune. Mai găsim aici și alți luptători, care în condiții diferite au luat calea codrului și a luptei fățișe contra regimului instalat în România cu ajutorul tancurilor sovietice

Alexa Bel din Cufoaia⁴⁸ era cantor (diac) la biserica greco-catolică din sat. A fost un om înstărit. În timpul războiului s-a manifestat atât împotriva legionarilor, cât și împotriva administrației maghiare. Cea din urmă l-a urmărit, determinându-l să ia pentru prima dată calea codrului, cu câteva luni înainte de eliberarea Transilvaniei de sub administrația horthystă. În condițiile în care în perioada postbelică foștii legionari din sat au devenit comuniști, aceștia au căutat să se răzbune pe cei care nu-i agreeau. Așa se face că în 1949 Alexa Bel a fost condamnat în lipsă la un an de închisoare corecțională și 1000 de lei amendă, acuzat fiind de „răspândire de știri cu caracter dușmănos”, cu referire concretă la sintagma „Vin americanii”. S-a emis pe numele lui un mandat de arestare. Aflând despre toate acestea, Diacul din Cufoaia a luat pentru a doua oară drumul codrului și și-a făcut rost de o armă, găsindu-și adăpost în hotarele

⁴⁷ Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, pp. 56-58.

⁴⁸ Sat aparținător orașului Târgu Lăpuș.

satelor învecinate: Măgureni⁴⁹, Preluca⁵⁰, Brebeni⁵¹, Inău⁵². Speranța sa, ca a multor alți „disidenți” din aceeași perioadă, era să reziste până la venirea americanilor. După multe descinderi în sat, la locuința sa, Securitatea și Miliția au aflat sau poate doar au bănuțit că de Crăciunul anului 1949 Alexa Bel va veni să-și vadă familia și gospodăria. Au organizat o acțiune în cursul căreia l-au prins și după ce l-au bătut bestial, l-au dus la Târgu Lăpuș. Aici li s-a reproșat că l-au adus viu, fapt pentru care s-au întors la Cufoaia în seara zilei de Crăciun (25 decembrie 1949) și, probabil sub pretextul unei reconstituiri, l-au împușcat pe prizonier, raportând apoi că a fost ucis în timpul acțiunii de capturare⁵³.

Este interesantă atitudinea organelor de Miliție și Securitate față de acest mod de lichidare a lui Alexa. În 1956 Nicolae Briceag, șeful Securității din Dej, participant la acțiune, a fost anchetat de către Procuratura Militară Cluj. Acea anchetă a stabilit că urmăritul Alexa Bel a fost împușcat în timpul operațiunilor de capturare. O altă anchetă, ordonată de conducerea PCR, în 1968-1969 a stabilit, în schimb, că a fost vorba despre o crimă, vinovați fiind același Nicolae Briceag, dar și subofițerul de Miliție Vasile Pașca (coincidentă de nume cu partizanul din grupul Nicolae Pop – vezi mai sus), cel care îl împușcase efectiv pe Bel. Ambii erau membri de partid. Totuși, termenul de prescripție de 15 ani era deja depășit, din care cauză nu s-au luat măsuri împotriva celor doi criminali⁵⁴. Este posibil să avem de a face, atât în 1956, cât și în 1968-1969 cu o încercare de „spălare” a imaginii Securității.

Grupul Simion Rusu, care în anii 1950-1951 era semnalat în documentele Securității, este mai puțin cunoscut în contextul rezistenței anticomuniste. Din rapoartele vremii știm că în vara anului 1950 se găsea în zona Munților Țibleș, a satelor Băiuț și Lăpuș. Ulterior i s-a alăturat și căpitanul Grigore Bodea, care a ajuns în poziția de conducător⁵⁵. Din cauza numărului mic de menționări în documentele vremii, activitatea acestui grup rămâne destul de puțin cunoscută.

⁴⁹ Sat, comuna Cernești, județul Maramureș.

⁵⁰ Preluca Nouă și Preluca Veche, sate din comuna Copalnic-Mănăștur, județul Maramureș.

⁵¹ Sat, comuna Cernești, județul Maramureș.

⁵² Sat aparținător orașului Târgu Lăpuș.

⁵³ Dorin Dobrințu, *Formațiuni „minore”...*, p. 137.

⁵⁴ Dorin Dobrințu, *Formațiuni „minore”...*, p. 140.

⁵⁵ Dorin Dobrințu, *Formațiuni „minore”...*, p. 139.

De unde convingerea că „vin americanii”?

Deși sferile de influență au fost împărțite între marile puteri încă înaintea încheierii celui de al Doilea Război Mondial⁵⁶, au existat și unele evenimente – e drept că izolate – care au alimentat speranța românilor că democrațiile occidentale nu vor abandona țările estului european, lăsându-le la discreția comunismului sovietic. Vom evoca aici, spre exemplificare, doar două astfel de cazuri. Unul este cel al organizației anticomuniste „Haiducii lui Avram Iancu”⁵⁷. Conducătorii acesteia s-au întâlnit în mai 1946, la Vatra Dornei, cu un trimis al președinției americane, care le-a dat de înțeles că în 1947 sau 1948 va izbucni războiul occidentalilor împotriva Uniunii Sovietice. Rolul mișcărilor de rezistență din țările de sub ocupație sovietică ar fi fost acela de a tăia retragerea trupelor comuniste când acestea vor fi împinse spre răsărit de anglo-americani. Același trimis, locotenentul Hamilton, afirma că în Statele Unite sunt pregătite materiale care vor fi livrate pe calea aerului mișcărilor de rezistență, la momentul potrivit⁵⁸.

Un alt caz pe care-l evocăm în acest context a fost cel al lui Vasile Blidaru, țăran din Odești⁵⁹. Acesta a intrat în conflict cu autoritățile comuniste în 1949, a fost arestat dar a evadat imediat și a fugit în pădure. Prin 1951 se pare că a reușit să părăsească țara și să ajungă în Italia, trecând prin Iugoslavia (nu există documente, ci doar surse orale), unde ar fi făcut un stagiul de intensă pregătire în lupta de gherilă. De aici s-a întors în 1956, fiind probabil parașutat în România, cu armament și diferite echipamente. A acționat cu mult curaj, dar și foarte dur împotriva autorităților; iar oamenii erau convinși că întoarcerea lui

⁵⁶ A se vedea mai sus, notele 1 și 2.

⁵⁷ Organizația avea și o aripă militară, denumită „Divizia Sumanele Negre”. A fost creată la Năsăud în iarna anilor 1944-1945. În 1946 era mutată la Vatra Dornei, din motive de siguranță. Pentru mai multe informații legate de organizație a se vedea Viorel Rus, „Originile năsăudene ale organizației anticomuniste «Haiducii lui Avram Iancu – Divizia Sumanele Negre»”, în *Arhiva someșană, revistă de istorie și cultură*, seria a III-a, VII, Năsăud, 2008, pp. 205-214.

⁵⁸ Viorel Rus, *Originile năsăudene...*, p. 207.

⁵⁹ Sat în comuna Băsești, județul Maramureș.

în aceste condiții anunță o apropiată declanșare a ofensivei occidentale contra sovieticilor⁶⁰.

Astfel de situații au întărit credința românilor că lumea liberă nu va lăsa țările Europei de Est la discreția regimului stalinist din Rusia sovietică. De fapt, această convingere a fost cea care a dat tărie luptătorilor anticomuniști din România să reziste în grelele condiții prin care au trecut, având încredințarea că este doar o chestiune de câteva luni sau cel mult unul-doi ani până când comunismul va fi răsturnat.

În loc de concluzii

Instalarea comunismului în România a bulversat întreaga societate românească, sub unele aspecte, poate chiar mai mult decât cel de al Doilea Război Mondial. Ca o formă de protest și rezistență împotriva regimului totalitar, numeroși români au luat calea codrilor. Lupta armată împotriva regimului nu a fost întotdeauna văzută de acești fugari ca o soluție a problemelor lor. Mai degrabă ei se pregăteau să declanșeze acțiuni de luptă propriu-zisă în momentul în care ar fi început ofensiva Occidentului împotriva comunismului. În primii ani de după război mulți români erau convinși de iminența unei asemenea ofensive. Pe măsură ce trecea timpul însă, fără să se întâmple nimic concret în acest sens, convingerea că „vin americanii” a început să se clatine. Șansele „partizanilor” scădeau și ele proporțional cu trecerea timpului.

Se cuvine totuși să menționăm caracterul destul de pașnic al luptătorilor anticomuniști, cel puțin al celor la care am făcut referire, din Țara Lăpușului. În ceea ce-l privește pe Nicolae Pop și grupul său, în mai multe situații în care au avut schimburi de focuri cu trupele care-i urmăreau, am văzut că nu trăgeau în oameni, ci căutau doar să-i sperie și să-i împrăștie. În acest sens există chiar mărturia unuia din membrii grupului care mărturisește că „badea Nicolae” le-a spus să nu tragă în soldați pentru că și ei sunt „tot copiii noștri”, iar adevărații vinovați, cei responsabili pentru ce se întâmpla, nu ies în față niciodată⁶¹.

⁶⁰ Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, pp. 103-105. A se vedea și Dorin Dobrinco, *Formațiuni „minore”...*, pp. 140-143.

⁶¹ Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită...*, p. 73.

Uneori aceasta pare să fi fost chiar o strategie folosită de Securitate, aceea de a așeza în primele rânduri ale urmărilor soldați în termen, pentru că mai ales asupra acestora partizanii nu voiau să tragă⁶². De asemenea, Alexa Bel din Cufoaia, chiar dacă și-a procurat o armă după ce a fugit în pădure, nu a avut schimburi de focuri cu trupele de Securitate sau cu milițienii care-l urmăreau. Nici când a fost prins nu a opus rezistență⁶³.

Am evocat în aceste rânduri câteva figuri ale celor care au ales să lupte cu arma în mână împotriva comunismului, considerând că memoria lor trebuie cinstită și perpetuată în conștiința generațiilor prezente și viitoare, atât ca un mijloc de aducere aminte, dar și ca un avertisment asupra pericolului pe care totalitarismul, de orice fel, îl reprezintă pentru societatea omenească.

⁶² Aristina Pop-Săileanu, *Să trăiască partizanii...*, pp. 31-32.

⁶³ Dorin Dobrinu, *Formațiuni „minore”...*, p. 139.

SECVENȚE ALE LUPTEI PENTRU DREPTURI
NAȚIONALE ȘI SOCIALE ALE ROMÂNILOR DIN
ȚINUTUL ȚIBLEȘULUI.
EVENIMENTE ȘI PERSONALITĂȚI

Prof. dr. Gheorghe PLEȘ

Năsăud

***Moto „Umbra ta Todorane, să-i învețe pe
toți daco-romanii a cunoaște ce
este constanța în credință și ce
înseamnă să aibă cineva caracter,
în orice poziție socială s-ar afla”.***

George Barițiu

Evoluțiile și devenirile istorice ale comunităților românilor de pe Văile Izei, Sălăuței și Bazinului superior al Someșului Mare sunt strâns legate de frăția milenară a acestora cu plaiurile, trecătorile și potecilor Măriei Sale ȚIBLEȘUL.

În această matrice geo-socială, generoasă și severă deopotrivă, s-au făurit solide structuri mentale colective și s-au forjat caractere și personalități pe măsură.

Cele mai reprezentative dintre acestea s-au transformat în modele de comportament, implicare și jertfă, care au traversat decenii și secole influențând în momente de cumpănă atitudini și acțiuni ale celor mai curajoși locuitori: țărani din Țara Lăpușului în vest, Valea Izei în nord, a a Zăgrii și Țibleșelului spre sud a Sălăuței în est, dar și militari, meseriași, profesori și elevi ai Școlilor Năsăudului, spre sud-estul masivului.

Din această perspectivă, cele mai frecvente referiri asupra personalităților care au marcat istoria acestor locuri au fost focalizate de-a lungul timpului spre:

– *Grigore Pinteza Viteazul* – apărător al săracilor în fața *abuzurilor nobilimii maghiare, pe fondul înăspririi obligațiile fiscale și militare introduse de împăratul habsburg Leopold I* la cumpăna secolelor XVII – XVIII;

– *Tănase Todoran*¹ din Bichigiu – lider și martir al Revoltei de la Salva din 1763 – *împotriva tentativei de iobăgire a someșenilor declanșată de magistratul săsesc al Bistriței;*

– *Atanasie Moș Dâmbul* din Zagra și *Ioan Miron*² din Telciu – *locotenenți grăniceri în retragere în timpul evenimentelor din prima jumătate a anului 1849, în care s-au afirmat – împotriva detașamentelor de honvezi maghiari invadatori ai teritoriilor românilor transilvăneni care au respins Constituția maghiară: Dăbâca, Lăpușul, Chioarul, Văilor Izei și Vișeuului și Districtul Năsăudului.*

Puterea exemplului indusă de astfel de înaintași proeminenți, intrați în istoria și legendele Nordului transilvan, a jucat un rol important în conservarea spiritului de veghe, implicare și acțiune al românilor zonei. Mai ales pentru că ei se ridicaseră din mijlocul maselor populare sărace ale Maramureșului și Văii Someșului, iubitoare de libertate și integrate în structuri militare solide (Armata Curuților pentru Grigore Pinteza și Regimentul grăniceresc pentru Atanasie Moș Dâmbul, Ioan Miron și Ioan Mihăilaș.

Acest spirit a intrat în ADN-ul și mentalul colectiv, reactivându-se cu fiecare situație de criză în care dreptatea socială sau libertatea lor națională au fost puse în pericol iminent.

1.1. Rezistența antifascistă în regiunea sud-estică a Masivului Țibleș

După capitularea Germaniei, care a dus încheierea celui de-al doilea Război mondial și rămânerea pe teritoriul României de trupe de ocupație sovietice, în zonele adiacente Masivului Țibleș s-au declanșat o serie de acțiuni de grup și individuale, ca forme diversificate ale *rezistenței anticomuniste.*

¹ Detalii în Anexa A.

² Detalii în Anexa B.

Populația aștepta ca armata americană să intre în România pentru a alunga ocupanții sovietici, încartiruiți cu deosebire în Transilvania, ajutându-i cu alimente, îmbrăcăminte și bani pe cei care, refuzând să predea armele proprietate personală, s-au refugiat în munți. Crezul lor era rostit și cântat: „*Să trăiască partizanii, până vin americanii*”.

În perioada 1945-1956 au fost înregistrate în Ținutul Țibleșului:

– Grupul *Dragomirești*³ (1946-1956); – cu **eroii** Ion Popșa (1952, la Penitenciarul Târgu Ocna) Ion Gheorghe Vlad al Împăratului (+ în 14 iulie 1955, prins și împușcat pe valea Anieșului) și Gheorghe Pașca (+1956)

– La Năsăud: Divizia *Sumanele Negre* ca parte radicală a *mișcării Haiducii lui Avram Iancu* (H.A.I. – 1945, profesorii Marius și Leonida Pop, elevii Caius Bulea și Silviu Sohorca; *Liga Națională Creștină sau Garda Albă* (1948-1949)- căpitan Leonida Bodiș, Ioan Burdeș, Dumitru Toader profesorul scriitor Teohari Mihadaș și organizațiile secrete ale elevilor din Năsăud: *Frățiile de cruce* (1948-1949, pedagogul Nicolae Trifoiu, studentul Octavian Alexi și 18 elevi, toți condamnați politic ulterior, printre care Radu Șotel, Remus Dale, Nicolae Roiban, Vasile Floroae, de la Liceul „George Coșbuc”, iar de la Școala de Brigadierei Silvici, Traian Urâte și Gheorghe Fetinca);

– *Partizanii Regelui Mihai – Armata Subversivă – cu membri din localități din Sudul Țibleșului: Cristeștii Ciceului, Braniște, Mireș, Manic, având ca principali militanți pe Grigore Boca din Agrieș, Simion Rusu din Căianu Mare și Deneș Andrei din Cireșoia.*

Rolul decisiv l-a avut însă motivația intrinsecă a implicării cu riscuri majore, incluzând nu doar prețul libertății ci și al vieții.

1.2. EROII LIGII NAȚIONAL-CREȘTINE CONTRA COMUNISMULUI (GARDA ALBĂ *1948-1949): Căpitan Leonida Bodiș, Ioan Burdeș, Dumitru Toader.

Modelul organizatoric, activ și convingător l-a oferit căpitanul Leonida Bodiș care între mai 1948 și februarie 1949 nu ezita să stea de vorbă cu oamenii, cu deosebire în zilele de târg – joia în Năsăud și marțea în Bistrița –

³ Acest termen generic include și grupurile armate din *Ieud, Săliștea de Sus și Petrova.*

spunându-le în cuvinte simple ceea ce ei înșiși așteptau; mulți aflaseră direct sau indirect în 1948 că Radio Europa Liberă prognoza sosirea iminentă a armatei Statelor Unite.

În zona Năsăudului a fost difuzat în sute de exemplare textul elaborat de Leonida Bodiu ca **Manifest al Ligii Naționale:**

„Frați români, Bestia comunistă urlă și tremură de frică, Consiliul de Securitate al lumii judecă acum pe Rusia. Marii bărbați de stat ai Americii, Angliei și Franței au demascat fără cruțare înaintea lumii crimele sălbatice comise de bestia comunistă împotriva omenirii. La noi în țară, vrea să ne distrugă credința în Dumnezeu și ne obligă să ne închinăm celui mai sângeros călău și criminal al lumii: Stalin. Este cea mai sfântă datorie a noastră față de însângeratul nostru popor să ne apărăm credința, familia, pământul și patria împotriva planurilor criminale ale bestiei comuniste. Fiți uniți și gata să arătăm lumii că România și românii nu pot pieri.

Trăiască iubitul nostru rege Mihai I! Trăiască poporul român și națiunea română!”⁴

În doar câteva luni au fost create 4 organizații la Rebrîșoara, Rebra, Parva și Lușca, fiecare cu președinte, vicepreședinte și secretar.

Toți cei 46 de membri ai organizației, dintre care 15 erau înarmați, au acceptat să depună și să respecte următorul *Jurământ*: „În numele lui Dumnezeu cel Atotputernic, jur credință Majestății Sale Regelui⁵ Mihai I și națiunii mele românești, să lupt pentru eliberarea ei din jugul comunist. Jur credință Comitetului Ligii Naționale Creștine contra comunismului, supunere Statutului și tuturor hotărârilor sale în orice împrejurare. Jur să păstrez cu sfințenie toate secretele sale față de orișicine. Așa să-mi ajute Dumnezeu!”⁶

În scopul arestării la 12 februarie 1949 a majorității membrilor Ligii, au fost mobilizate forțe ale Jandarmeriei, Miliției și Securității Statului, iar la începutul lunii aprilie, prin trădare, a fost ridicat din Sângeorz Băi și Leonida Bodiu.

⁴ Valentin Șchiopu, <https://pressone.ro/patimile-dominicai-burdet/>, 23.08. 2016.

⁵ Regele fusese obligat să abdice, la 30 decembrie 1947.

⁶ Valentin Șchiopu, *Op. cit.*

Alături de celelalte metode aplicate de Securitate pentru anihilarea „Ligii Naționale Creștine”, s-a recurs și la executarea prin împușcare fără proces, pentru a se da un exemplu al fermității cu care autoritățile statului înțelegeau să trateze problema organizațiilor de rezistență.

La 24 iunie 1949, sub pretextul că *Leonida Bodi*, *Ioan Burdeț* și *Dumitru Toader* au încercat să fugă de sub escortă, au fost duși și asasinați⁷, fără judecată, pe Dealul Crucii, punct situat între comunele Rebra și Nepos, unde cei trei declaraseră sub tortură că s-ar fi aflat un depozit de armament și muniție.

Sentiința nr. 1585 a fost dată de Tribunalul Militar Cluj la 10 noiembrie 1949. Pe lângă *Leonida Bodi*, *Ioan Burdeț* și *Toader Dumitru*, care, deși asasinați, au fost condamnați în contumacie, alături de alte 63 de persoane primind pedepse între 8 luni și 15 ani de muncă silnică; „...cu unanimitate de voturi, în contumacie și fără acordare de circumstanțe *Bodi* *Leonida* la 25 de ani muncă silnică, 10 ani degradare civică și confiscare averii, iar *Burdeț* *Ioan* și *Toader Dumitru* la câte 25 de ani muncă silnică, 10 ani degradare civică și confiscare a averii.

Deși erau morți de 5 luni, cei trei mai erau obligați să plătească statului cheltuieli de judecată de 20 000 lei”⁸.

* * * * *

Visul amăgitor al venirii americanilor a fost conservat în satele de sub Țibleș, până la capturarea și uciderea în februarie 1956 lui *Gheorghe Pașca*. În 1954, când *Pașca* l-a racolat pe tânărul dezertor din armată *Gavrilă Rus*, i-a zis acestuia cu convingere: „Nu te teme...hai cu mine...cât de repede vin americanii și îi alungă pe comuniști înapoi în Rusia”⁹.

⁷Historicul *Viorel Rus* afirmă că cel care și-a descărcat primul pistolul automat în trupurile fugarilor a fost un vechi legionar devenit securist, sublocotenent *Liviu Pangrațiu*, cu care *Bodi* se intersectase într-un lagăr din Germania, reproșându-i acestuia în sediul Securității din *Bistrița* că nu are dreptul să îl interogheze, fiindu-i inferior în grad.

⁸ *Viorel Rus*, *Rezistența anticomunistă în județul Bistrița – Năsăud*, Editura *Ioan Cutova*, *Bistrița*, 2005, p.59.

⁹ *Vasile Rus*, *Gheorghe Pașca...Viața și jertfa*, Editura *Născut liber*, *Bistrița*, 2016, p. 50.

Chiar dacă au mai existat încă alți entuziaști, după înăbușirea din noiembrie 1956 a contrarevoluției din Ungaria, fără ca vest-europenii sau americanii să facă opoziție, toată lumea a înțeles că Europa de Est a rămas la discreția voinței conducătorilor statului sovietic.

Amintirile și relatările despre calitățile umane și militare ale lui Pașca au continuat să circule cu discreție, de cele mai multe ori în șoaptă, în satele de pe ambii versanți ai Țibleșului. Chiar și copiii de 8-10 ani ai meseriașilor individuali (cojocari, pantofari și croitori) domiciliați în partea vestică a Năsăudului, așteptam cu nerăbdare serile zilelor de miercuri și după amiezile de joi, când clienții de pe satele din zonă veneau pentru comenzi și probe. Invariabil erau prezente temele Pașca, George Împărat și uneori Boșotă, preluate și de noi în jocurile din lunca Someșului și din pădurea Botoaia.

Zvonurile și colportările au fost folosite de aparatul de securitate ca instrument de provocare, căruia i-au căzut victime și persoane nevinovate. Este cazul nefericit al grupului de elevi pedagogiști din Năsăud, care în vremuri normale, ar fi putut cu ușurință să fie fi salvați de directorul Școlii, dacă acesta ar fi dorit-o.

Tinerii au fost arestați în 3 aprilie 1953 și acuzați că „...au purtat discuții defavorabile ocupației sovietice și lui Stalin, ca și despre colectivizare ...Condamnați de Tribunalul militar din Oradea în iulie 1953 au fost achitați din lipsă de probe, în 1954...Traian Vertic, Dumitru Vrâncean, Victor Țărmurean, Vasile Rusu, Valentin Mureșan și Grigore Figan au rămas cele 10 luni de anchete în închisoare cu traumele fizice și psihice provocate și de pierderea unui an de școală. Au putut totuși să-și încheie studiile liceale în iunie 1954, cu un an mai târziu decât promoția lor”¹⁰.

¹⁰ Viorel Rus, *Op. cit.*, p. 99.

DR. ALEXANDRU FILIPAȘCU – ISTORICUL MARTIR AL MARAMUREȘULUI, MORT LA CANAL, LA COLONIA DE MUNCĂ „PENINSULA”, VALEA NEAGRĂ (JUD. CONSTANȚA)

Dr. Ilie GHERHEȘ

Muzeul Județean de Etnografie și Artă Populară Maramureș

Motto: „Trecutul maramureșean nu a fost pentru Alexandru Filipașcu, pur și simplu, o istorie locală sau regională, ci a devenit o icoană a vieții românilor în legătură cu celelalte țări și provincii românești, dar și cu locuitorii așezați și colonizați de-a lungul timpului printre românii maramureșeni, anume maghiari, germani timpurii, ruteni, evrei, țipțeri, landleri etc.” (Acad. Ioan Aurel Pop)

Alexandru Filipașcu – un nume de renume

Răsfoind, între altele, Registrul de Stare civilă „Născuți 1899 – 1902” deținut de către Arhiva Primăriei Petrova, la fila nr. 505, în data de 21 aprilie 1902, sub act nr. 74 este înregistrată nașterea lui „Filipcsuk Șandor, fiul lui Gabor de 40 de ani, boier din Petrova și al Juannei Purzsa, de 36 de ani, jupâneasă de Giulești”.¹ Pe aceeași filă, în aceeași limbă română, mai apare faptul că „în anul 1938, prin decizia nr. 47339/1938, a Ministerului Justiției își schimbă numele în Alexandru Filipașcu”.² O a treia notă mai consemnează: „mort la colonia de muncă Peninsula Valea Neagră, la 20 dec. 1952, unde era deținut. Petrova la 31 ianuarie 1953”.³ Respectiva așezare, de tristă faimă, Valea Neagră a devenit, în timp, localitatea Lumina, județul Constanța.

Această moarte cumplită a fost comunicată de către Ministerul Justiției, mai precis Direcția Instanțelor Militare, cu nr. F/1205, din 26.08.1953. În

această notă se mai specifică faptul că „a fost arestat la 16.08.1952 și încadrat într-o colonie de muncă pentru 60 de luni, decedând la 20.12.1952, potrivit certificatului de deces nr. 319 din 22.12.1952”.⁴

Născut într-o familie nobilă, foarte bogată dar, mai ales, mare iubitoare de învățătură, de cultură, Alexandru Filipașcu a urmat clasele primare la școala confesională din sat, de lângă biserică, la a cărei edificare a contribuit și tatăl său, cu sume considerabile, atât din banii proprii, cât și din cei ai „Composesoratului Nobil” Petrova, care era foarte bogat în păduri și munți și al cărui casier a fost o perioadă mare de timp; după cum și din banii vistieriei comunei, al cărei primar, de asemenea, a fost mai mulți ani de zile. Alexandru Filipașcu și-a continuat apoi studiile la Liceul Piaristilor din Sighet (clasele I - IV) și la Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș (clasele V – VIII). Aici tânărul petrovean și-a prefigurat viitorul încă din anii de liceu când a înființat o societate secretă românească din care au făcut parte, în timp, unele din spiritele luminate ale vremurilor de răspântie, din preajma Marii Uniri de la 1918.

Cucerit fiind de farmecul, din păcate, trist al acestor documente de arhivă aș mai ilustra calitatea socială a acestei familii nobile românești din Petrova, reproducând câteva date din „Matricula morților (1912 – 1922)”, document deținut de arhiva Parohiei Petrova – Susani; de data aceasta. În acest sens, în dreptul anului 1921, la poziția 29, din pagina 53 a fost înregistrată moartea tatălui lui Alexandru Filipașcu: „Dl. Găvrilă Filipciuc/mare proprietar/primar/casier comp.[osesorat], în etate de 58”⁵, iar la rubrica „Boala și felul morții” este consemnat „tifos și reumă cronică”.

De mare relevanță istorică rămân, pentru cercetători, datele alese de către preotul paroh, considerate ca fiind ilustrative. Astfel că la rubrica „Soțul, părinții sau tutorii” stă scris: „Soția: Ioana Pârja n. Giulești/ prunci Dr. Vasile Filipciuc – prim pretor ptr. Vișeu/Ioan F. of. C.R.F/Șandru – teolog curs I/Ileană/Irină/Mărie/ George”⁶. Așadar, ilustrul cărturar s-a născut într-o familie avută, cu șapte copii, de mare renume social în zonă.

Înmormântarea tatălui lui Alexandru Filipașcu a fost o ceremonie de mare prestigiu, iar la rubrica „Preotul îngropător”, apar următorii slujitori ai altarului: „D.[arie] Vlad paroh loc./Iuliu Ardelean – paroh Borșa/Șandru Coman Moiseiu/Tit Demian – Vișeu de Jos/Emil Fucec – Rozavlea/Alexiu

Marina – Ruscova, Șandru Leahoviciu – Bistra”.⁷ Mormântul lui Găvrilă Filipciuc se găsește, și astăzi, în fața Bisericii din Susani, iar pe crucea sa de marmură neagră stă scris: „Aci odihnește în Domnul

Boieriul

GĂVRILĂ FILIPCIUC

Nobil de Petrova

7 Junie 1862 – 12 martie 1921

«Nedreptatea am urât

Și o am urgisit

Iar legea Ta o am iubit!»

Ridicat de soția sa Ioană n. Pârja”⁸

În anul 1930 s-a stins din viață și mama ilustrului cărturar, Ioana, născută Pârja, la vârsta de 66 de ani. În mormântarea jupânesei de Giulești a fost oficiată de către un cortegiu funerar format din șase preoți, în frunte cu părintele vicar Ilarie Boroș și parohul local Paul Szilaghi.

Lăsându-mă pradă unor teorii despre destin și predestinare, dar fără să consider coincidența un capriciu al sorții aș mai completa, totuși, într-un mod cât se poate de explicit, ad literam, precizând că în „Matricula botezaților (1899-1910)”, cercetată în arhiva Parohiei Petrova – Susani, în dreptul anului 1902, la nr. de ordine 34 bis, este consemnat, în spațiul nr. de ordine 35, numele de Șandru Filipciuc, iar în dreptul datei de naștere „1902 – aprilie – 20 – 21”.⁹ Cu siguranță că acest amănunt de cronică parohială nu face decât să sporească aura de mister, de predestinare, așadar!

Iată câteva date reci, caligrafiate straniu, într-o limbă de cancelarie seacă, administrativă, dar care descriu și prefigurează (poate!) acolada unui destin dramatic. Omul care a parcurs cei 50 de ani de viață a ales să-și schimbe numele, a optat pentru idealuri altruiste și caritabile, abandonând, între altele, două profesii nobile, reconsiderându-și opțiunile politice, călcându-și pe suflet în privința convingerilor religioase ș.a.

Crescut și format într-o atmosferă de autentică trăire românească, ocrotit și încurajat de exemplul celor din jur (Dr. Gheorghe Bilașcu – unchiul său, dar și întemeietorul învățământului superior stomatologic românesc; Dr. Vasile Filipciuc – fratele său, parlamentar în perioada interbelică; Dr. Gavrilă Iuga –

cumnatul său, parlamentar și prefect al Maramureșului, în aceeași perioadă ș.a.); Alexandru Filipașcu a încercat să le urmeze exemplul, cu multă determinare și dintr-un imbold lăuntric.

Cunoscător fin al realităților acestei zone a Maramureșului și, mai cu seamă, a Văii Vișeuului, tânărul Șandru Filipciuc (pe atunci!) s-a implicat cu tot sufletul în mișcarea unionistă care anima realitatea acelor vremuri, în toamna anului 1918, participând, de asemenea, la alungarea „ucrainenilor” care au ocupat partea dreaptă a râului Vișeu, până mai sus de localitatea Leordina, în ianuarie 1919.

În acel an (1918), în Maramureș, climatul politico-social era înveninat și învrâncenat, iar românul renegat, bogătașul Pop Șimon din Vișeu de Sus amenința că-i va împușca, cu mâna lui, pe toți aceia care vor susține unirea cu Regatul România.

Într-o altă ordine de idei, datorită implicării sale în mișcarea națională de la Beiuș, în organizațiile secrete ale tinerilor români, Alexandru Filipașcu s-a făcut remarcat astfel încât, în lunile august – octombrie ale anului 1919 a fost solicitat să ia parte la instaurarea administrației românești, pe lângă secretarul Prefecturii Seleuș, la solicitarea prefectului Victor Ioaneș de Apșa, fiindu-i apreciate și calitățile de bun cunoscător de limba română.

De remarcat că deși era tânăr, Alexandru Filipașcu își asumase un destin curajos, abia reușind să prindă primul tren care a plecat din Beiuș, la venirea trupelor de secui, în toamna anului 1918, căzând într-o ambuscadă la Oradea și fiind maltratată de către militari ai unei gărzi naționale maghiare. Cu toate acestea, în toamna anului 1920 a luat parte activă în campania electorală a unchiului său, Dr. Gheorghe Bilașcu, candidat al Partidului Național Român din Transilvania pentru Parlamentul de la București, în circumscripția electorală Bârsana.

La insistențele familiei, a calcat pe urmele Dr. Gheorghe Bilașcu, începând studii de medicină la Cluj (1920) dar, cu timpul, a reușit să-și convingă unchiul, că nu aceasta era menirea lui și, tot cu ajutorul acestuia, s-a înscris la Roma, la Seminarul Roman Pontifical Lateranum, care pregătea, cu precădere, viitorii episcopi și diplomați ai Sfântului Scaun. Aici, frecventând bibliotecile Romei și audiind o paletă largă de cursuri, abandonează și această

perspectivă de „viitor prinț al bisericii”, întorcându-se în Maramureșul său drag; ca atare, Alexandru Filipașcu a ales să se dedice vieții de dascăl și de preot, profesând pe rând și predând disciplinele Istorie, Teologie sau Filosofie, în mai multe orașe transilvane, între care Zalău, Vișeu de Sus, Sighet, Alba Iulia, Sibiu, Cluj. După al doilea război mondial, Alexandru Filipașcu a devenit profesor la Institutul Teologic Ortodox din Cluj, pentru o scurtă perioadă de timp, căzând apoi pradă urgiei comuniste care se lățea peste întreaga țară.

Cu toate că a părăsit o carieră exclusivă de preot-paroh el s-a simțit atras, a rămas și s-a dedicat acestei vocații, fiind hirotontit la Mănăstirea Moisei, în ziua de 8 septembrie 1929, de Sfânta Maria Mică, de către însuși episcopul Gherlei, Dr. Iuliu Hossu. Prima liturghie oficiată de către Alexandru Filipașcu a avut loc la Petrova, la 1 noiembrie 1929, în biserica din Susani, locaș de cult greco-catolic de o extraordinară eleganță arhitectonică, edificat și cu osârdia familiei sale.

În acest sens, este bine de remarcat faptul că această consacrare întru preoție a venit după căsătoria sa cu Livia Buzilă, fiica preotului Ștefan Buzilă, din Poiana Ilvei (azi județul Bistrița- Năsăud), la 22 iunie 1928. Din această căsătorie, lui Alexandru Filipașcu i s-au născut doi copii: Livia, la 27 martie 1931 și Alexandru, la 25 aprilie 1937. Doamna Livia Filipașcu, căsătorită Piso, i-a recuperat o parte din manuscrisele ilustrului său tată, le-a publicat, iar în felul acesta opera postumă a lui Alexandru Filipașcu a devenit, cel puțin la fel de valoroasă precum cea antumă, astfel că astăzi îi putem atribui autorului supranumele de „patriarh al istoriografiei maramureșene”.

La fel de ilustru, fiul său Dr. Alexandru Filipașcu, un reputat cercetător biolog a nutrit toată viața sa un cult pentru minunatul său părinte și a încredințat, spre reeditare, ultramediatizata „Istorie a Maramureșului”; ca atare, în anul 1997 a fost publicată, în ediție anastatică, lucrarea de referință apărută în anul 1940, care este astăzi cea mai citită și cea mai invocată carte de istorie a Maramureșului!

În perioada octombrie 1933 – noiembrie 1937 Alexandru Filipașcu a deținut funcția de prim ajutor de primar al Sighetului, fără a avea însă o angajare politică. Ca edil, odrasla nemeșească din Petrova s-a implicat în rezolvarea treburilor comunității sighetene, contribuind esențial la efortul de

modernizare a orașului reședință a județului Maramureș: a mutat piața din centrul Sighetului în locul unde este și astăzi, transformând întregul perimetru în zonă pietonală sau Corzo, a dotat noua piață cu 100 de gherete de beton, a trasat și deschis noi străzi, continuând introducerea canalizării, a determinat pavoazarea mai multora, a introdus curentul de zi în oraș, a modernizat uzina electrică, a înființat un abator pentru tăiat porci, a instalat sirenele de alarmă la nivelul cerințelor vremii, a modernizat serviciul de pompieri ș.a.

Tot în această perioadă sigheteană, Dr. Alexandru Filipașcu s-a implicat intelectual și material, făcând parte din mai multe asociații și societăți, între care: Asociația pentru Cultura Poporului Român din Maramureș – ASTRA, Societatea „Principele Mircea”; după cum a fost membru în Consiliul de Administrație al Băncii Populare „Tisa”, dar și cenzor la Banca „Maramurășană” ș.a.

Ca profesor, preot, ziarist a desfășurat o prodigioasă activitate antirevizionistă, ținând mai multe conferințe și prelegeri, încercând să conștientizeze pericolul iminent cu care era amenințat statul român, românii, mai cu seamă.

Doctor în filosofie (1922), doctor în teologie (1928) a rămas, totuși, unul dintre exponenții cei mai prestigioși ai istoriografiei Maramureșului, realizând prima sinteză istorică a acestui ținut. Despre acest demers al său, însuși Alexandru Filipașcu preciza că nu are pretenția de a fi dat „un studiu complet, întocmit după toate cerințele istoriografiei momentului”. La Universitatea de Stat J. Kazimir, Lemberg – Lwow, teza sa de doctorat în teologie a fost susținută în limba latină, aceeași în care a fost și redactată, fiind de față și consulul României din acel oraș, cu respectiva ocazie onorantă.

În anul 1922 după susținerea tezei de doctorat în filozofie, la Roma, a părăsit Cetatea Eternă și s-a înscris, ca audient, la anumite cursuri în cadrul Universității din München. În anul 1926 a urmat, de asemenea, cursuri în filozofie, la Paris.

În paralel, profesorul Alexandru Filipașcu s-a preocupat permanent de perfecționarea sa continuă ca dascăl de teologie, devenind profesor calificat în această disciplină, încă din anul 1924, pentru ca, începând cu 1 decembrie 1928 să devină „profesor definitiv” de teologie. Tot pe această linie a perfecționării

pedagogice continue, a urmat diverse cursuri la București, între anii 1928 – 1930, pe care le-a încheiat cu un examen de prestigiu, susținut la Iași și obținând media 8.17.

Atât prin activitatea sa antumă cât și prin realizările postume, reușite de fiica sa – d-na Livia Piso Filipașcu, marele istoric a rămas un model, o conștiință nobilă, nefisurată, un aristocrat al propriului destin. El a evitat, cu diplomatie, luptele interconfesionale, disputele ideologico-politice de la mijlocul anilor '40, plasându-se însă ferm împotriva revizionismului maghiar și a zvârcolirilor iredentiste ucrainene.

A rămas de referință, în acest sens, cu ecou până în presa centrală discursul antirevizionist al profesorului Dr. Alexandru Filipașcu, din anul 1936, în Sala Festivă a Prefecturii Maramureș. Tot în acest sens, a înființat și a condus publicația „Ecolul Maramureșului”, de mare impact la vremea sa, apărând însă, din păcate, doar între anii 1934 – 1936. În anul 1936 Dr. Alexandru Filipașcu a fost decorat cu ordinul „Coroana României”, ca urmare a recunoașterii implicării sale prodigioase în viața social-politică și culturală a Maramureșului și a țării; de asemenea, în anul 1941 a primit premiul „Năsturel” al Academiei Române.

Cu toate că a evitat cu obstinație să se implice în lupta politică a vremii și a județului, totuși a ajuns în colimatoriul presei momentului, iar prietenul și fostul său coleg, jurnalistul Gheorghe Dăncuș, care semna, între altele, și cu pseudonimul de Mefisto, în rubrica pe care o gestiona „Colțul vesel – trist” a gazetei „Graiul Maramureșului”, în articolul „Dilema unui edil” nu l-a putut ocoli, ierta, apreciind: „Se știe, calitatea sa este liberaloid neofit. S-a supus acestui proces de metamorfozare politică numai din modesta dorință de a avea cât mai repede ceva «plusuri» pe lângă-i umila lefșoară de dascăl în cele sfinte”.¹⁰

Convins fiind că orice demers de timpul celui de față nu poate decât să aproximeze, să contureze portretul unei personalități atât de complexe, precum a fost cea a istoricului Dr. Alexandru Filipașcu, apreciez că eroul rândurilor de față a rămas un etalon al epocii sale, față de care îmi îndrept admirația mea profesională.

Dr. Alexandru Filipașcu – de la o victimă a Canalului Dunăre – Marea Neagră, la admirația istorică a urmașilor

În comuna neamului său Petrova, în localitatea natală deci, a existat și este întreținut încă un cult al memoriei lui Alexandru Filipașcu. Pe vremea regimului comunist, cartea sa de referință „Istoria Maramureșului”, circula din mână în mână, ca un samizdat, fiind valorificată cu suma de 3.000 lei pentru un exemplar, ceea ce echivala cu un salariu de director de școală.

După revoluția din 16-22 decembrie 1989 în Petrova s-a reaprins acest „cult” al ilustrului înaintaș, mai întâi la nivelul intelectualilor și dascălilor din comună, între care îi amintesc, cu respect, pe domnii: Ion Petrovai, Simion Ileaș, Dumitru Borda, Ion Bușescu și doamnele Marieta Roman, Măricuța Petrovai ș.a. Demersurile dascălilor petroveni au fost susținute, la vremea lor, de către foștii primari Vasile Dohotar și Vasile Bilașcu, apoi de către actualul primar, ing. Ion Petrovai, cât și de semnatarul acestor rânduri.

În consecință, în anul 2002, cu ocazia sărbătoririi centenarului nașterii marelui istoric, dar și cu ocazia comemorării morții acestuia au avut loc mai multe acțiuni remarcabile:

– la 20 aprilie, a avut loc un simpozion omagial „Alexandru Filipașcu”, la Grupul Școlar din Petrova;

– a fost repartizat un lot de teren pentru edificarea unui muzeu al cărturarilor petroveni: Dr. Gheorghe Bilașcu, Dr. Vasile Filipciuc, Dr. Alexandru Filipașcu.

Tot în același an, la 12 aprilie 2002, la Colegiului Național „Dragoș Vodă” Sighetul Marmației a avut loc un simpozion închinat fostului său profesor; de asemenea, cu sprijinul doamnei primar, prof. Eugenia Godja, a fost realizată o placă aniversară care urma să fie amplasată pe casa construită de Alexandru Filipașcu în Sighetul Marmației; totodată, cabinetul de istorie a primit numele lui Alexandru Filipașcu.

În aceeași ordine de idei se impune să amintesc faptul că la Sighetul Marmației, poetul și omul de cultură Echim Vancea, împreună cu un grup de intelectuali sigheteni a înființat Centrul de Studii și Cercetări privind Istoria, Cultura și Civilizația Maramureșului „Dr. Alexandru Filipașcu”.

Grupul Școlar din localitatea Petrova a primit numele de Liceul Tehnologic „Alexandru Filipașcu” prin ordinul de ministru nr. 3750/5.05.2004, începând cu anul școlar 2004 – 2005.

Cinstind același altar al postumității lui Alexandru Filipașcu, la 17 ianuarie 2019, un grup de intelectuali din Sighet a așezat o placă memorială pe casa construită de către acesta, în orașul pe care l-a iubit atât de mult. Construcția gândită de către ilustrul cărturar, într-un stil neoromânesc elegant, rupe fizionomia arhitectonică citadină a străzii, iar în timpul de două luni cât a fost ridicată, în orașul dintre ape nu a căzut nici o picătură de ploaie. Evenimentul a fost sfințit de către protopopul ortodox al Sighetului, Vasile Aurel Pop, iar în public, între alții, au asistat: primarul urbei – dl inginer Horia Scubli, profesor Dr. Ion Petrovai, prof. Dr. Dorel Todea ș.a.

Memoria și admirația istorică a aceluia care a fost Alexandru Filipașcu sunt păstrate și cultivate cu religiozitate de către urmașii acestuia și prin intermediul Casei Nobililor Maramureșeni, edificată la Vișeu de Sus, o instituție unică în peisajul istoriografic național, de către fiica sa – Dna Livia Piso Filipașcu și de către ginerele său – marele tenor Ion Piso.

Note:

1. Primăria Petrova, Serviciul Stare civilă, *Registrul Născuți (1899 – 1902)*, fila 505;
2. *Ibidem*;
3. *Ibidem*;
4. *Ibidem*;
5. Parohia Ortodoxă Petrova I – Susani, Serviciul Arhiva, *Matricula morților (1912 – 1922)*, f. 53;
6. *Ibidem*;
7. *Ibidem*;
8. Parohia Ortodoxă Petrova I – Susani, Cimitirul Ortodox, față, partea dreaptă, lângă gardul de la Drumul Național;
9. Parohia Ortodoxă Petrova I – Susani, Serviciul Arhiva, *Matricula botezărilor (1899 – 1910)*, fila 31;
10. Dăncuș, Gheorghe, „*Dilema unui edil*”, în *Graiul Maramureșului*, anul III, nr. 28 din 1 martie 1934, p. 3.

GHEORGHE PAȘCA: VIAȚA ȘI JERTFA

Preot Vasile RUS

Gheorghe Pașca s-a născut în 13 aprilie 1901 în comuna Săliștea de Sus, raionul Vișeu, regiunea Baia Mare, din părinții Gavrilă și Maria. Provine dintr-o familie numeroasă cu 14 copii⁷⁴. Primele informații despre trecutul lui Pașca dinainte de anul 1946 ni le oferă un raport sinteză al Securității Cluj din 27 decembrie 1954: „Până la plecarea sa în armată a lucrat în gospodăria părinților săi Gavrilă și Maria din Săliștea de Sus. După întoarcerea sa din armată s-a ocupat mult cu vânătoreea luând parte la partide de vânătoare împreună cu membrii familiei regale câștigându-și un renume de mare vânător”⁷⁵. Informația este confirmată de fiul lui Gheorghe Pașca, George care mărturisește: „Mama mea Ioana mi-a spus cât a fost în viață că tata a fost paznic de vânătoare în munții Călimani pe domeniile de vânătoare regale. Aici a luat parte la multe partide de vânătoare alături de membrii familiei regale. Am păstrat de la tata o fotografie din anul 1935 din munții Călimani în care tata a vânat un cerb mare. Alături de el se află un câine de vânătoare din acele locuri. Cu alt prilej, tot în acel an, a salvat viața unui prinț german care vâna alături de familia regală din România. Ca recunoștință acesta i-a dăruit o pușcă cu patul decorat cu argint la care tata ținea foarte mult”⁷⁶.

Din anul 1948 Gheorghe Pașca intră în conflict cu autoritățile statului comunist. Îi este confiscată moara și stupina care intră în proprietatea Gospodăriei Agricole de Partid din Săliștea de Sus.

Este acuzat de deținere clandestină de armament și este somat să îl predea⁷⁷.

⁷⁴ A.C.N.S.A.S., dosarnr. 596249, vol.5, p.14, Buletin de identitate Gheorghe Pașca.

⁷⁵ Ibidem, vol.4, p.119.

⁷⁶ Interviu cu George Pașca, fiul luptătorului anticomunist Gheorghe Pașca.

⁷⁷ A.C.N.S.A.S., dosarnr. 596249, vol.1, p.30, Rechizitoriu Procuratura Militară Oradea.

În 1949 se prezintă la postul de Miliție din Săcel și predă un pistol automat PPS, un pistol Bereta și câteva grenade. I se cere să predea și pușca la care ținea cel mai mult, acel dar primit în anul 1935 de la prințul german căruia îi salvase viața în munții Călimani.⁷⁸ Refuză și fuge în munți. Pașca a ales libertatea și a devenit un proscris, un fugar. Convins că regimul comunist nu va găsi aderenți în România anilor 50, aștepta pe cărările tainice ale munților Țibleș venirea americanilor și reinstaurarea monarhiei. Felul în care Pașca evita mereu pericolele și își pierdea urma i-a adus o aureolă legendară. Printre casele izolate de lângă munte, vânătorul se mișca mereu mult prea repede pentru adversarii săi. Ritualul lui rămânea același în casele unde era găzduit. Citea din Biblie, înainte de culcare. Apoi se trezea în creierii nopții și le spunea celor care l-au găzduit, ca și cum ar fi avut un dar al premoniției: „Închideți după mine, ușile și ferestrele! Vin să mă caute!⁷⁹”.

Fuga sa în munți îl aduce aproape de alți luptători din Dragomirești care activau în mișcarea de rezistență înființată de Ion Popșa în cursul lunii martie 1949: Ilie Zubașcu, Ioan Iban, Vasile Ofrim, Ion Ardelean, Dumitru Petrovan, fugiți în munții Țibleș în luna mai a anului 1949. Presiunile tot mai puternice și amenințările la adresa familiei Pașca l-au determinat și pe Dumitru să se alăture fratelui său Gheorghe în 1949. După uciderea lui Dumitru Pașca, în februarie 1950, în Șandra, Securitatea Baia Mare a luat măsuri drastice și împotriva celor care rezistaseră din grupul Popșa. Au fost arestate familiile fugarilor din Dragomirești, aproape 150 de persoane. Nimeni nu avea voie să se apropie de casele celor arestați, animalele mureau de foame și de sete. Rând pe rând toți cei din Dragomirești s-au predat pentru a nu suferi rudele lor ce erau deja arestate. Au fost duși la Sighet unde a început tortura și ancheta, cei care au rezistat bătăilor groaznice ale călăilor de la închisoarea din Sighet au fost condamnați la ani grei de temniță de către Tribunalul Militar Oradea⁸⁰. Singurul care nu s-a predat și nu a putut fi prins a fost Gheorghe Pașca, care până în 1951 a haiducit de unul singur.

⁷⁸Ibidem, vol.4, p.119.

⁷⁹Interviu cu Grătiniuc Ioana, cumnata lui Gheorghe Pașca.

⁸⁰Mărturia lui Vasile Ofrim în Ștefan Bellu, Pădurea răzvrătită, p.30.

După uciderea fratelui său Dumitru, în Șandra, și desființarea grupului de rezistență din Dragomirești, Gheorghe Pașca a haiducit o vreme singur prin pădurile de lângă Săliște. Soția sa Anisia îi trimitea mâncare printr-o vecină de-a lor din Săliște, Ioana Vlad. Fata, o tânără de 25 de ani, mergea în Dealul Ștefăniței unde părinții ei aveau o pășune în care păzea vitele. Pe lângă asta îi aducea mâncare și îl ținea la curent cu evenimentele din comună. Încet, încet între haiducul nostru și tânăra copilă se naște o legătură de dragoste în urma căreia Ioana Vlad rămâne însărcinată. Într-o bună zi Vlad Mitrucă, informatorul Securității, a dus-o la postul de Miliție din Săliște. Aici, securiști înarmați până în dinți. Locotenentul ce îi conducea i-a cerut să se întâlnească din nou cu Pașca, iar ei să o urmărească și să îl afle pe bandit. Văzându-se chinuită de milițieni și-a luat inima în dinți și de Crăciun l-a căutat pe Pașca și l-a aflat pe dealul numit Comarnice în hotarul ce desparte Săliștea de Sus de valea Fiadului, în părțile Năsăudului. Când s-au întâlnit i-a spus tot ce a pățit. Atunci Pașca i-a zis: „Gata!...Nu te mai las să pleci!” Din iarna anului 1951 Gheorghe Pașca a luat-o pe femeia pe care o iubea, Ioana Vlad, alături de el în buncărul de pe Comarnice. În vara anului 1952 se naștea fiica lor, Ioana, iar în anul 1953 Ioana Vlad rămânea însărcinată cu fiul cel mic George⁸¹.

Din anul 1952 li s-a alăturat Gheorghe Vlad din Săliște zis Împăratul care și-a făcut și el un buncăr pe Comarnice lângă cel al lui Pașca. Gheorghe Vlad s-a născut în 9 decembrie 1904 în comuna Săliștea de Sus, raionul Vișeu, regiunea Baia Mare din părinții Dumitru și Maria Vlad. Era un gospodar din sat cu stare bună având peste zece hectare de pământ moștenite de la părinții săi. Înainte de anul 1944 a simpatizat cu Partidul Țărănesc a lui Maniu⁸². La alegerile din noiembrie 1946 a luat atitudine împotriva reprezentanților comuniștilor care urmăreau falsificarea alegerilor. Pop Vasile, președintele Sfatului Popular din Săliște, declară, în 3 iulie 1950, în fața organelor de anchetă ale Securității din Baia Mare: „În 1946 Gheorghe Vlad a făcut scandal mare, a răsculat oamenii din comună împotriva membrilor din comisia de votare. A venit apoi la Sfat unde se ținea votarea și a vrut să arunce cu grenade

⁸¹Ioana Pașca, fiica lui Gheorghe Pașca și a Ioanei Vlad ne mărturisește în interviul oral cum s-au desfășurat evenimentele din spusele mamei sale.

⁸²A.C.N.S.A.S., dosarnr. 596249, vol.4, p.89, Raport sinteză al Securității Cluj.

în primărie să ne omoare pe toți. Noroc că au intervenit jandarmii de la post altfel eram morți cu toții. De aici a mers și a luat poștele de pe podul de lemn ce duce la Dragomirești pentru a împiedica armata să vină în sat la alegeri”⁸³. Procurorul militar căpitan Mureșan Gavrilă, din cadrul Procuraturii Militare Oradea, notează în rechizitoriul pe care i l-a întocmit lui Gheorghe Vlad în 7 septembrie 1955: „În luna iunie a anului 1950 numitul Vlad Gheorghe a instigat cetățenii din comuna Săliște să nu fie de acord cu înființarea Gospodăriei Agricole de Partid și a amenințat organele de partid care s-au ocupat cu munca de lămurire a oamenilor. A refuzat să predea terenul la colectiv și în anul 1951 a fugit cu o armă pe dealul Comarnice”⁸⁴.

În ziua de 4 iunie 1953 Securitatea Baia Mare atacă cele două buncăre de pe Comarnice cu un pluton de 30 de soldați. Schimbul de focuri a durat de la ora 4 dimineața până la orele 9 dimineața. În atac au fost uciși de către Gheorghe Pașca și Gheorghe Vlad: Iosif Șipoș, șeful Securității Vișeu și alți patru subofițeri din cadrul trupelor Securității⁸⁵. Gheorghe Pașca și Gheorghe Vlad au reușit să fugă, însă a fost arestată Ioana Vlad și fetița ei Ioana de 11 luni. Ioana Vlad a ieșit din adăpost fluturând o năframă albă. Securitatea a îmbrăcat-o în haine militare și a plimbat-o pe toate dealurile și munții din zonă, pentru a-l face pe Pașca să se predea. Apoi a fost dusă pentru câteva luni în penitenciarul din Satu Mare unde a adus pe lume un băiețel, pe George. Ioana, fetița de 11 luni, a rămas la orfelinat până la eliberarea mamei sale. Întoarsă acasă, în Săliște, Ioana Vlad a fost dusă cu domiciliul forțat de milițienii de la post la niște vecini, la Ionu’ lui Darie, crezând că Pașca o va căuta acolo. După două săptămâni a fost primită acasă de părinți, iar în prima noapte Pașca a venit să își vadă copiii.

În luna iulie a anului 1955 Gheorghe Vlad al Împăratului se desparte de Gheorghe Pașca și se refugiază pe valea Anieșului. Aici, un șef de stână, Catarig Ioan, îl denunță la Securitate, iar în seara zilei de 14 iulie 1955 o trupă a Securității formată din 15 soldați a luat contact cu el și l-au împușcat mortal⁸⁶.

⁸³Ibidem, vol.1, p.45, Declarația lui Pop Vasile.

⁸⁴ A.C.N.S.A.S., dosarnr. 596249, vol 1, p.30, Rechizitoriu Procuratura Militară Oradea.

⁸⁵Ibidem, vol4., p.433.

⁸⁶Ibidem, p.85.

Trupul lui a fost urcat în mașină și dus în curtea Securității din Năsăud, apoi a fost pus într-o ladă de lemn și îngropat în cimitirul țiganilor din Năsăud fără slujbă religioasă și fără preot. În prezent nu se cunoaște locația mormântului său în cimitirul din Năsăud.

După uciderea lui Gheorghe Vlad, în 14 iulie 1955, de către Securitate, Gheorghe Pașca și-a petrecut ultima parte a vieții alături de Gavrilă Rus, fiul chiaburului Mihăilă Rus din Bichigiu. Fost șef de cuib legionar înainte de anul 1944, Mihăilă Rus avea o avere frumoasă, compusă din 100 de hectare de pământ și 100 de oi. Cel mai drag loc al lui era pe izvorul Bichigiului în apropierea munților Țibleș. Aici își ridicase gospodărie: casă și șură pentru animale. Aici avea să îl întâlnească pe Gheorghe Pașca de care s-a împrietenit primindu-l în casa sa⁸⁷.

Mihăilă Rus avea un băiat, Gavrilă, care a fost încorporat în anul 1954 în detașamentele de muncă de la canal. Aici a făcut cunoștință cu regimul aspru de muncă însoțit de abuzurile regimului comunist. Cere o permisie pentru a reveni acasă în toamna anului 1954. Gheorghe Rus, vărul lui Gavrilă Rus mărturisește: „Ajuns acasă de la canal, Gavrilă a mers la o nuntă a lui Macedon Costan în Telciu. A venit de la nuntă pe Fiezel la noi. Tocmai coborâsem cu unchiul Mihăilă oile din Măguri. Cu mine și cu unchiul Mihăilă era și Pașca în colibă. Pe la ora două noaptea au bătut câinii. A intrat Gavrilă în colibă. După puțin timp a început să plângă și i-a spus tatălui său Mihăilă: „Tată... eu nu mă mai duc înapoi. Și-au bătut joc de mine. Ori mă bag sub tren ori mă spânzur!” . Când l-a auzit, Pașca i-a zis: „Nu te teme!... Hai cu mine!... Cât de repede vin americanii și îi alungă pe comuniști înapoi în Rusia”. Și de atunci au rămas împreună până au fost împușcați de trupele Securității la începutul lunii februarie a anului 1956”⁸⁸.

În toamna anului 1954 Gheorghe Pașca și Gavrilă Rus își construiesc în apropierea casei lui Mihăilă Rus, pe valea Rea, în pădure, un buncăr zidit din piatră. S-au ascuns în acest buncăr de pe valea Rea până în luna mai a anului 1955 când Securitatea a aflat de existența lui. În ziua de 5 mai 1955 Securitatea a efectuat o misiune de control cu o trupă de 30 de soldați la acest buncăr dar

⁸⁷Interviu cu Gheorghe Rus, nepotul lui Mihăilă Rus.

⁸⁸Ibidem

Gheorghe Pașca și Gavrilă Rus au reușit să fugă și să scape de urmărirea trupelor Securității⁸⁹.

După descoperirea acestui buncăr de către Securitate, Gheorghe Pașca și Gavrilă Rus s-au retras doi kilometri de la gura văii Bichigiului spre muntele Țibleș. Aici, la distanța de 300 de metri de drumul ce duce în munte, și-au construit în pădure un alt buncăr săpat în pământ și acoperit cu arbori și crengi de brad. Rus Gheorghe își aduce aminte că, după descoperirea buncărului de pe valea Rea, Securitatea a instalat un post de pândă în șura casei unchiului său, Rus Mihăilă, de pe izvorul Bichigiului. Aici au stat soldații toată vara. Pașca știa de existența lor. A vrut să arunce șura cu soldați în aer, dar Mihăilă Rus l-a rugat să nu o facă, temându-se că Securitatea se va răzbuna și îi va ucide toată familia. Gheorghe Pașca are portretul unui om care detesta nedreptatea și sărea în ajutorul semenilor săi chiar și în momentul în care era vânat de Securitate. I-a apărut pe oameni de abuzurile săvârșite de slujitorii regimului comunist: de colectorii care adunau cotele și dările, de preceptorii lacomi care adunau taxele și luau mai mult decât se cuvenea, de pădurarii care îi lăsau iarna cu casele înghețate de frig⁹⁰.

Spre sfârșitul lunii decembrie a anului 1955 Securitatea află poziția celui de al doilea buncăr de pe Izvorul Bichigiului prin notele informatorului Alexa Ștefan, vărul lui Gavrilă Rus. Acesta a fost recrutat ca informator de către sectoristul Securității din comuna Coșbuc, plutonierul Liviu Crețu. Lui i-a dat ca sarcină, în toamna anului 1955, să urmărească orice mișcare pe izvorul Bichigiului unde Alexa lucra la pădure. Acesta îi raportează plutonierului Crețu în ziua de 17 decembrie 2016: „Aflându-mă în Bichigiu în sus pe Izvor spre muntele Țibleș la făcut de metări în pădure am văzut la o distanță de trei sute de metri pe unul dintre bandiți. Era dezertorul Rusu. Când m-a văzut a fugit în pădure. L-am urmărit și am văzut că dispare în pământ dintr-o dată. Am fugit și l-am anunțat pe tovarășul plutonier Crețu”⁹¹.

În ziua de 31 ianuarie 1956, Mihăilă Rus, tatăl lui Gavrilă Rus este arestat de Securitate și dus la Florești în județul Cluj la Regimentul 7 de Securitate.

⁸⁹A.C.N.S.A.S., dosarnr. 596249, vol.4, p.226, Raport sinteză Securitatea Cluj.

⁹⁰Interviu cu Rus Vasile din Romuli.

⁹¹A.C.N.S.A.S., dosar nr. 596249, vol.3, p.247, Declarație Alexa Ștefan.

Aici l-au ținut până în noaptea zilei de 5 februarie 1956 când l-au îmbrăcat în haine militare și l-au luat cu ei. Erau trei mașini cu soldați care au venit pe la Suplai. Au urcat pe vârful Arșiței și au înconjurat zona în care era buncărul. Un soldat stătea cu Mihăilă încătușat deasupra buncărului. Bătrânul privea cum încep să zboare gloanțele din mitralierele soldaților spre buncăr. Înainte, îi spusese maiorul Luigi Martiș care conducea trupele: „Dacă moare vreun soldat, atunci mori și tu.” Lupta a început la ora șase dimineața și a durat două ore. Nici unul dintre soldați nu a fost rănit. După ce armele au încetat, soldații au tras după ei, prin omăt, trupurile lui Gavrilă și al lui Pașca până la drum unde le-au încărcat în sănii. Erau împușcați în cap și sub barbă. De aici i-au dus până în gura Bichigiului unde i-au încărcat în mașini și i-au dus la Năsăud în curtea sediului Miliției⁹².

De aici, potrivit unor mărturii⁹³, au fost duse în toaleta publică din centrul orașului Năsăud unde elevii însoțiți de dascălii și părinții lor au fost aduși să îi vadă pe bandiții care au subminat dezvoltarea marelui stat comunist. După spectacolul mediatic menit să inspire frica în cei care ar fi îndrăznit să urmeze exemplul lui Pașca, cadavrele au fost duse înapoi în curtea Miliției din Năsăud și autopsiate de doctorul Quai Ioan din cadrul Serviciului Medico-Judiciar Cluj care constată: „Moartea lui Gheorghe Pașca și Gavrilă Rus este violentă prin împușcare cu arme de 9 milimetri descărcate din diferite poziții și din variate distanțe⁹⁴”.

După autopsie trupurile celor doi, Gheorghe Pașca și Gavrilă Rus, au fost așezate într-o ladă de lemn și acoperite cu o pătură galbenă și îngropate în cimitirul țiganilor în Năsăud, fără preot și fără slujbă religioasă. În loc de cruce Securitatea le-a pus la cap un stâlp cu un număr matricol.

După 35 de ani, George, fiul lui Gheorghe Pașca, a pus la căpătâiul tatălui său o cruce de fier iar părintele stareț Sofronie, de la mănăstirea Dragomirești,

⁹²Interviu cu Gheorghe Rus, nepotul lui Mihăilă Rus.

⁹³Preotul Petre Stinea de la biserica greco-catolică din Cleveland (S.U.A) ar fi întâlnit persoane care i-au povestit că au văzut trupurile celor doi.

⁹⁴A.C.N.S.A.S., dosarnr. 596249, vol.1, p.60-61, Raport medico-legal Gheorghe Pașca și Rus Gavrilă.

i-a cântat primul parastas pentru iertarea păcatelor și pentru odihnă... Unde nu este durere, nici întristare doar viață fără de sfârșit⁹⁵.

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului a organizat în anii 2014 și 2017 două acțiuni de investigații arheologice în cimitirul din orașul Năsăud, județul Bistrița-Năsăud. Acțiunea a prevăzut căutarea, identificarea și deshumarea osemintelor ce aparțin lui Gheorghe Pașca și Gavrilă Rus, victime ale Securității, ucise prin împușcare în urma unei confruntări armate desfășurate în apropierea satului Bichigiu, județul Bistrița-Năsăud. Acțiunea de deshumare a fost efectuată de o echipă specializată de arheologi și istorici, coordonată de Gheorghe Petrov de la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj, alături de care s-au aflat Marius Oprea, Paul Scrobotă și Horațiu Groza⁹⁶. Activitățile echipei de cercetare au fost sprijinite în teren de către Colegiul Economic din Năsăud prin domnul profesor Ștefan Bachiş și de Vasile Rus, preotul ortodox din satul Nepos. Din păcate nu s-au descoperit elemente care să presupună sau să indice prezența mormântului comun pe locul verificat. Există posibilitatea reală ca mormântul căutat să fi fost afectat, parțial sau chiar în întregime, de înhumările ce s-au practicat în perimetrul vizat în ultimele șase decenii.

Demersuri pentru rescrierea istoriei privind viața și lupta moroșanului Gheorghe Pașca: În anul 2016, preotul Rus Vasile din Nepos, la rugămintea familiei Pașca, a scris un studiu intitulat: „Gheorghe Pașca – Viața și jertfa”, pe baza dosarului de la C.N.S.A.S și a mărturiilor orale culese din județele Maramureș și Bistrița-Năsăud. În anul 2019 Televiziunea Română, pe baza acestui studiu, realizează un film documentar despre lupta lui Gheorghe Pașca, cu filmări de la buncărele de pe valea Bichigiului și mărturii culese de la martorii implicați direct în evenimentele din urmă cu 60 de ani. Pe valea Bichigiului, Gheorghe Rus, vărul lui Gavrilă Rus, va ridica o cruce de piatră în apropierea buncărului unde a avut loc ultima luptă din ziua de 5 februarie 1956.

⁹⁵Interviu cu părintele stareț Sofronie al mănăstirii Dragomirești.

⁹⁶ În ziarul „Gazeta de Maramureș”, articolul „Eroul Pașca se întoarce acasă după o jumătate de veac”, de Ioana Lucăcel și Mircea Crișan, 21 Martie 2014.

Să nădăjduim că blestemățiile dictaturilor de orice fel nu se vor mai repeta în comunitățile noastre și în a noastră țară!

Bibliografie:

1. Dosarul cu numărul 596249 (volumele 1-6) din arhiva C.N.S.A.S.
2. Colecția de documente *Bande, Bandiți și eroi (C.N.S.A.S)*, Editura Enciclopedică, București, 2003.
3. Ștefan Bellu, *Pădurea răzvrătită, Mărturii ale rezistenței anticomuniste*, Galaxia Gutenberg, 2009.
4. Articolul „Eroul Pașca se întoarce acasă după o jumătate de veac”, de Ioana Lucacel și Mircea Crișan, în ziarul „Gazeta de Maramureș”, 21 Martie 2014.
5. Documentare orală în vara anului 2016:
 - I. Interviuri în județul Maramureș cu: Ioana Pașca, George Pașca, părintele stareț Sofronie de la mănăstirea Dragomirești, Rad Grigore, Vlad Vasile, Gheorghe Pașca.
 - II. Interviuri în județul Bistrița-Năsăud cu: Gheorghe Rus, Fetti Tavifta, Grătiniuc Ioana, Todică Ioan, Rus Vasile, Timocea Maria, colonel Gaftone Ioan.

RĂZBOIUL DE GHERILĂ DINTRE BORȘENII HAIDUCULUI ȘTRIFUNDĂ ȘI UCRAINENII LUI ODOVICIUC

Dr. Nicoară MIHALI

În 1934, Ștrifundă era atât de puternic încât pot să spun că nu era diferență între primarii de atunci și cei de azi, numai că cei de astăzi, dacă e vorba de eroism, fug mâncând pământul. În 1934, în vară, are loc la București un Congres al primarilor liberali din țară. Iar Ștrifundă, își permite să dea o recepție la Curtea Regală. Deci, absolut toate cheltuielile pentru masă, pentru petrecere și pentru balul din seara respectivă au fost suportate de Ștrifundă. Era primar al Borșei. El avea bani pentru că îl ajutau oamenii locului și în permanență primea o sumă de bani de la evreii din Borșa. Pentru că atunci când a dormit prințul Mihai în hanul din Pasul Prislop, evreii au avut grijă să se pună bine cu Curtea Regală și să îi șlefuiască o prietenie și lui Ștrifundă.

În urmă cu 75 de ani, Maramureșul era scena unui război de gherilă, similar oarecum cu cel din estul Ucrainei. În 1945, Congresul Poporului din Maramureș a încercat să alipească județul nostru la Ucraina Subcarpatică. Dacă un primar înțelept n-ar fi strigat: „Mama este una și aceasta este România!”, astăzi probabil am fi vorbit ucraineană și am fi trecut în România pe bază de viză. Gavrilă Mihali Ștrifundă a schimbat istoria Maramureșului, demonstrând că maramureșenii sunt oameni curajoși, de onoare și, mai ales, patrioți. Vă prezentăm o pagină importantă din istoria județului și portretul unui erou care a fost deopotrivă primar, politician, haiduc și om de lume.

Puțini știu că, în urmă cu 75 de ani, după Banat și Moldova, Maramureșul a fost a treia provincie aflată în pericol de a fi smulsă din trupul României. Trupele maghiare care s-au retras din Maramureș au lăsat un gol politic de care au profitat sovieticii, ce blocau reinstaurarea administrației românești și funcționarea Comitetului Național Român.

Comitetul Central sovietic de la Kiev a pus la cale încorporarea Maramureșului Istoric la Ucraina subcarpatică, încurajând acțiunile separatiste ale avocatului Ion Odoviciuc din Sighet pentru a organiza o diversivune: o adunare generală în zonă, care să proclame unirea Maramureșului Istoric cu URSS. Reprezentantul Comisiei Aliate de Control, generalul Zaharascenko s-a instalat la Sighet și a aprobat cererile ucrainenilor îndreptate către Stalin, care solicitau alipirea Maramureșului la Ucraina Subcarpatică.

Cererea era susținută și de presa pro-sovietică, așa că, în scurt timp, s-a creat un adevărat curent de opinie, tot mai vehement și tot mai insistent, care dorea dezlipirea Maramureșului din Patria-Mamă.

La 28 ianuarie 1945 Odoviciuc proclama deja „unirea Maramureșului cu mama Ucraina Sovietică”, iar de a doua zi, 29 ianuarie 1945, administrația locală este preluată de la români de către Comitetul Poporului din Sighet, condus de Odoviciuc ca prefect. Ca urmare, primarul Bilțiu fuge și se refugiază la București. Ceilalți români sunt arestați de I. Odoviciuc și duși la Ujgorod (vor fi eliberați de abia în octombrie 1945!). În 4 februarie 1945, Comitetul Poporului, condus de Odoviciuc, hotărăște eliminarea limbii române ca limbă oficială, înlocuind-o cu ucraineana.

Amenințați de o nouă stăpânire străină, maramureșenii au pregătit în 5 martie o adunare la Sighet. Fiecare comunitate și-a trimis învățătorii și preoții. Iar în centrul manifestării se afla primarul Borșei, Gavrilă Mihali Ștrifundă, care cerea demiterea lui Odoviciuc, anularea cererii abuzive de alipire a Maramureșului la U.R.S.S. și numirea unui prefect român.

Când primarului Borșei i se cere să contrasemneze cererea de alipire a Maramureșului la URSS, post factum, Mihali răspunde că nu el, ci comunitatea trebuie să decidă pe ce drum vrea să meargă; iar ca să afle răspunsul, să vină duminică, când borșenii se vor pronunța. La „referendum” borșenii au spus „NU”, iar Mihali i-a susținut. Se spune că, la auzul cuvintelor lui Ștrifundă,

delegatul Congresului Poporului din Maramureș, care a venit să dea „vestea bună” a alipirii la U.R.S.S., ar fi răspuns că: „Dacă Borșa nu vrea să adere, dacă vă încapățânați, nici nu e nevoie. Ne putem uni și fără Borșa. Dar vom pune granița la Valea Hotarului, vom ridica un zid înalt și atunci veți muri aici sufocați, izolați în munți, fără legături cu nimeni”.

Biografia lui Ștrifundă este extrem de interesantă: în urmă cu 75 de ani de când Ștrifundă s-a înarmat, culegând arme și muniție de pe frontul din Pasul Prislop, și a trecut prin toate satele de pe Valea Izei, ajungând la Podul din Vadu Izei pentru a se împotrivi alipirii Maramureșului la Ucraina. Gavrilă Mihali Ștrifundă și-a început cariera cu titlul de haiduc. Dincolo de eroul acela, de data aceasta să vedem și cum era omul Ștrifundă. El era un petrecăreț, avea ceterașii lui plătiți care la orice oră din zi și din noapte când îi chema erau prezenți. Avea o caleașcă extraordinar de frumoasă pe timp de vară și o cocie pe timp de iarnă (sanie frumos ornată ca a boierilor din Rusia). Avea niște cai minunați, unul fiind înstelat, de culoare albă. A fost primar și după anii '32 până în '40, cu mici pauze, dar și înainte de '30 a fost doi ani primar. El făcea parte din ramura tânără a liberalilor. Ștrifundă avea o popularitate atât de mare între borșeni, încât ungerii, în perioada '40-'44, când erau stăpâni peste Nordul Ardealului, au fost nevoiți să-l aducă din nou la primărie tocmai pentru a nu se isca anumite lupte în munți și să aibă probleme în administrație.

Portretul primarului haiduc este creionat de preotul ortodox Ion Dumitrescu: *„eram în plină iarnă, când vânatul era permis. Într-o seară mi-a bătut la ușă Găvrilă Ștrifundă, un bărbat cam de 30 de ani, sprinten, chipeș, cu o uitătură ageră, îndrăzneț și plin de vigoare. Avea arma de vânătoare pe braț.*

– Domnu' protopop, am intrat la voi ca să mă încălzesc puțin! cuvânt de politețe întrebuințat în Maramureș.

– Toată ziua am pândit un mistreț ce-mi ieșea adesea în cale. Nu am împușcat nimic.

– Nu am umblat după iepuri, dacă vreți, vă aduc mintenaș. Și a ieșit.

Nu a trecut mult și am auzit două împușcături. Apoi Găvrilă intră triumfător pe ușă.

– Uite doi iepuri! Nu unul! De ăștia pot să aduc oricând, câți vin la căpițele mele de fân. Avea o fâneață aproape de Biserică. A scos o sticlă de

rachiu din buzunarul sumanului, apoi o bucată de slănină și pâine din straița de vânătoare. Ană, zice el fetei din casă, fierbe tu rachia cu puțin zahăr și apoi oi ospăta ceva cu domn protopop.

Se dezlegase limba lui Ștrifundă și îmi povesti cele ce urmează:

– Eram tânăr și tare jucăuș la horă, mă plăceau mult fetele. Venise vremea de armată și îmi era urâtă. Cântecetele cu Pinte Viteazul îmi răvășeau sufletul și mi-am zis hai să mă apuc de haiducie, scap și de armată. Am apucat pe calea codrului cu pușca în spinare și cuțitul la curea. Împreună cu 4 tovarăși.

Din vârful Prislopului, pe culmea munților, până în Valea Vișeului era locul nostru de hoțit, adăpostiți de păduri mari de brad și de peșteri. Pândeam mai ales evreii care făceau contrabandă mai mult cu vite. Le treceau în Polonia și Cehoslovacia și se înapoiau cu zloți, aur, mătăsuri și altele. Treceau de la noi grăsunii și tot ce se căuta acolo. Mergea treaba bine. Mai dădeam și la săraci și gazdelor noastre. Nu am făcut omoruri căci nu ne-au dat prilejuri. Eram căutați de jandarmi și de grăniceri.

Până într-o primăvară când contrabandiștii ne dibuieră ascunzișurile și am fost prinși. Eu am fost condamnat la 5 ani de închisoare, iar tovarășii mei la câte 3 ani. Am făcut pușcăria, dar am scăpat de cei 3 ani de militărie. Iată-mă acum la locul meu, m-am căsătorit cu fata ce mi-a plăcut. Am un copil și gospodăria mea și îmi plac vânătoreea și codrul. Când se vor face alegerile de primar, evreii mi-au făgăduit că mă vor alege pe mine”.

Primarul nu credea în referendumuri organizate pe timp de război! Și adunarea borșenilor nu numai că a răspuns NU alipirii la URSS, dar a și cerut conducere românească pentru Maramureș. Amenințările delegațiilor Congresului comitetelor poporului veniți la adunare nu i-a frânt, ci, dimpotrivă.

După ce Ștrifundă a aflat vestea, pe la mijlocul lunii februarie, adună 100 de oameni și le spune despre situația îngrijorătoare prin care trece Maramureșul și că el este cel care s-a opus. Și că duminică va veni o delegație de la Sighet să semneze și el alipirea Maramureșului la Ucraina. Le-a spus că el nu se poate desprinde de Țara Mamă. Toată acțiunea asta s-a petrecut la Crășma lui Mihali Vasile Spăretu, care era lângă podul Țâșlei, o crăsmă cu balcon de unde se puteau rosti cuvântări.

În duminica respectivă au luat cuvântul delegații trimiși de la Sighet, care erau membri ai Partidului Comunist. Încerau să-l convingă pe primar și pe locuitori să nu se opună, spunând că numai ei sunt cei care au refuzat.

Sunt cunoscute mai multe nume de oameni care au fost alături de Ștrifundă în perioada respectivă: Toader Busuioc, Vasilică Mihali, Gheorghe Gălbează, Dumitru și Nicoară Neamțu, Alexa Notărașu, Dumitru Brandis, Gheorghe Belei, Samoilă Șandru, Vasile Hârceag, Găvrilă a Pintii, Ilie Bălaci, Dumitru Butanu, Dumitru și Nicoară Gârdan, Gheorghe Codău, Ștefan Chigălă. Toți aceștia erau un fel de locotenenți ai acestui deja căpitan de haiduci. În duminica aceea, slujba s-a terminat mai devreme și au început să vină oamenii din toate zonele Borșei ca să se întâlnească la „crucea drumurilor”.

Ștrifundă a început un discurs extraordinar de frumos. Este uimitor că acest om nu avea mai mult de 8 clase, dar discursurile lui erau ca ale unor oameni care au urmat studii de oratorie. El le amintește borșenilor să nu uite de victoria din 1717 când au învins o hoardă tătarască și au eliberat 12 mii de ostateci, să nu uite de 1848 când Maramureșul a semnat aderarea la Revoluția Ungariei, iar borșenii nu s-au supus și s-au dus înarmați la Năsăud și au depus jurământ de credință împăratului de la Viena, apoi le-a amintit de 1918 când el avea 18 ani și a participat la Unire.

Au luat cuvântul și reprezentanții trimiși de Odoviciuc. Au spus că trebuie să se alipească Ucrainei pentru că s-a trimis deja telegrama la Moscova și că au declarat că și ei sunt de acord.

Câțiva bătrâni au strigat „în numele cui ați hotărât voi? Cine a hotărât pentru noi?”. Destul de impertinent, unul dintre delegați a spus „am hotărât noi în numele vostru pentru că primarul vostru nu a vrut să semneze”.

Din mulțime au fost huiduieli și femeile au tăbărât și au urcat pe balconul respectiv și le-au rupt hainele, spune Timiș Nicoară, coautorul cărții mele „Cartea munților”, care avea vârsta de 20 de ani când a participat în armata lui Ștrifundă. Tot locotenenții lui Ștrifundă i-au scos până la marginea orașului. Unul dintre delegați i-a spus primarului „O să vă pară rău! Veți plăti scump pentru fapta voastră”, dar primarul, foarte calm, a zâmbit zeflemitor și le-a spus „Drum bun!”.

Tot atunci, unul dintre acei delegați a strigat că se va ridica un zid de piatră la Valea Hotarului ca Borșa să nu mai aibă legături cu Maramureșul. Și atunci, Ștrifundă a strigat: „Nu are nimic! Dacă voi o să ridicați un zid, noi vom străpunge Pietrosul!”. Mulțimea a strigat: „Vrem prefect român” și „Vom străpunge Pietrosul!”.

Primarul a organizat câteva mii de voluntari, unii mai tineri au fost instruiți să poarte arme, ceilalți în detașamente pedestre și de cavalerie, alții însărcinați cu aprovizionarea, și peste o săptămână au plecat din Borșa spre Sighet, la începutul lui martie, să rezolve problema. Mihali povestește: „Ștrifundă a trimis un pluton de tineri pe Prislop să strângă armele rămase în urma frontului. S-au găsit depozite părăsite de armata hortistă. Au adus 4 tunuri, aruncătoare de mină, 6 mitraliere, 18 puști militare, puști și arme automate, grenade, muniții și alt echipament militar.

Din Borșa au plecat în jur de 2500 de oameni. Au fost luați în evidențe 1200 de cai și 500 de perechi de boi care au transportat muniția și alimentele. La podul din Vadu Izei au ajuns 11 mii de oameni. Unele surse spun că la Pod au murit 5 oameni, alte surse mai credibile spun că a murit unul singur care a strigat „Jos Odoviciuc!”.

Borșenii au fost împărțiți pe grupe de arme. Au avut și o ambulanță sanitară pentru că Ștrifundă l-a desemnat pe un asistent medical, Găvrilă Timiș Bortoș, să răspundă, ca în caz că sunt atacați, să aibă o căruță specializată pentru a acorda ajutor medical. Ștrifundă s-a folosit de preoții din Borșa (Ilie Timiș, Găvrilă Mariș și Nuțu Codrea), pe care i-a trimis înainte în sate să-i lămurească pe oameni să li se alăture.

Unele surse spun să locuitorii celorlalte sate au fost înștiințați de mesagerii lui Ștrifundă că dacă nu li se alătură, le incendiază gospodăriile, că îl știau de om hotărât. Aici e momentul cel mai înălțător. Duminică dimineață, la ora 9, după scurta ceremonie religioasă, pe un soare cu dinți, din mii de piepturi a răsunat ca un singur glas, alături de primar, „Doamne ajută!”.

Și așa au pornit ei spre Sighet. Prin fiecare localitate pe unde treceau, cântau „Deșteaptă-te române!” Ștrifundă era în fruntea coloanei pe un cal alb, ca un voievod din legendă. Alături de el erau Toader Busuioc și Vasilică

Mihali. În urma lor, doi călăreți purtau tricolorul românesc și drapelul sovietic. Urmau alți 4 călăreți cu tablouri, printre care era și Regele Mihai.

În primul eșantion, erau peste 200 de călăreți alături de Ștrifundă și urmau grupurile de oameni pe genuri de armă. Așa au trecut prin Moisei, Săcel, Săliște, Dragomirești, Cuhea, Șieu, Rozavlea, Strâmtura, Bârsana și au ajuns la Vadu Izei la podul aruncat în aer.

Gavrilă Mihali-Ștrifundă s-a dus apoi la Cluj, unde a reușit să ajungă la Petru Groza și să-i înmâneze un memoriu. În 7 aprilie 1954, Odoviciuc a fost destituit și s-a refugiat în Ucraina. Dar a început totodată urmărirea și arestarea celor care au participat la mișcarea pentru integritatea țării. Unii s-au refugiat în munți, alții s-au ascuns în podul unor case. Pentru a-l sili să se predea și pe conducătorul mișcării, Gavrilă Mihali Ștrifundă, securitatea i-a arestat băiatul, student la Cluj. În pușcărie, fiul lui Ștrifundă s-a îmbolnăvit de TBC, și în 1948 a decedat.

În 1949, când Ștrifundă va lua calea codrilor pentru a scăpa de comuniști, care îl vâneau pentru că era incomod, influent și că s-a opus ucrainizării Maramureșului, el se va preda căpitanului de securitate Ștern. Însă, înainte de a pleca, își aduce ceterașii și petrece toată noaptea. Dimineața se oprește în centrul Borșei și, la un fotograf evreu, își face poza aceea cu barba mare de haiduc și apoi s-a urcat în mașina Securității și a plecat spre Sighet. După care e trimis la Canalul Dunărea-Marea Neagră”.

Ștrifundă a fost condamnat la 1 an și 6 luni de muncă silnică la Canal. Mai târziu este rearestat, fiind condamnat la 8 ani de închisoare.

Din cauza condițiilor inumane de detenție și a bătăilor, moare în 1961, în închisoarea din Botoșani, în „condiții neelucidate”.

Petru Groza și Maramureșul

„În august 1944 autoritățile hortiste îl arestează pe Ștrifundă alături de alți intelectuali și țărani și au fost închiși într-o casă de la Mănăstirea Moisei. Grație curajului și îndrăzelii lui Ștrifundă, au scăpat toți de la moarte. Pentru că el avea oameni și prin niște iscoade a înșelat vigilența soldaților care îi păzeau și s-au eliberat”.

Alipirea Maramureșului la Ucraina a fost împiedicată nu doar prin mobilizarea populației din Maramureșul Istoric, ci și prin eforturile diplomatice ale lui Gavrilă Mihali Ștrifundă. Acesta s-a întâlnit în secret cu dr. Petru Groza, iar la scurt timp a venit și decizia oficială de instalare a primului prefect român. Aceasta este povestea extrem de interesantă despre legăturile lui Petru Groza cu Maramureșul.

Nu m-ar fi interesat soarta unor personaje din lumea comunistă dacă nu m-aș fi apucat să scriu o carte despre viața lui Gavrilă Mihali Ștrifundă și despre acțiunile anticomuniste în munții Țibleșului și Maramureșului. Mai ales că, în memoriile lui, Mitropolitul Bartolomeu Anania relatează că în brațele lui s-a stins fiul primarului din Borșa, care purta același nume cu tatăl său, Gavrilă Mihali Ștrifundă.

Am descoperit că eliberarea Maramureșului și oprirea de alipire la Ucraina, nu se datorează numai acțiunii de mobilizare din Maramureșul Istoric și luptei de la Vadu Izei pentru înlăturarea prefectului Odoviciuc. Am descoperit că Maramureșul nu s-a alipit la Ucraina și datorită faptului că, după lupta de la Vadu Izei, Ștrifundă a mers mai departe și s-a întâlnit în ascuns, la Cluj, cu dr. Petru Groza, care, între timp preluase puterea și din 6 martie 1945 a condus primul Guvern comunist.

Omul de legătură al maramureșenilor cu dr. Petru Groza a fost un jurnalist din perioada interbelică, ce s-a stins de curând la Ciolt, Gheorghe Micle, care a făcut studii de filosofie la Cluj. De asemenea, dr. Petru Groza îl cunoștea pe borșeanul Timiș Vasile Filipanu, câtă vreme era student la Academia Comercială din Viena, și vor rămâne prieteni pentru toată viața. Acest Timiș Vasile Filipanu a fost, după 1918, primar pentru o scurtă perioadă în Borșa, dar dându-și seama că borșenii voiau să fure pădurile și să-și facă dreptate singuri, a fugit cu cheile și cu ștampila Primăriei la Sighet, iar la scurtă vreme se stabilește în Capitală. De fapt, îl chemase Petru Groza, care la 35 de ani ajunge cel mai tânăr ministru în guvernul Generalului Averescu. Apoi urmează o perioadă când prietenia cu Filipanu se strânge foarte puternic, pentru că Groza se retrage la Deva și renunță pentru o vreme la viața politică. Toate aceste detalii există într-o carte, „În umbra celulei”, a lui Petru Groza, unde face o descriere monografică extrem de interesantă. El acceptă să conducă într-o

perioadă foarte grea pentru țară, în urma războiului. Petru Groza a făcut închisoare și în cartea lui povestește fără să acuze pe cineva de arestarea lui. El a fost arestat în decembrie 1943. El spune în carte că s-a retras la Deva pentru că în „*București este un stup uriaș cu trai bun și plin de abundență, unde restaurantele și teatrele sunt luate cu asalt de o lume setoasă de plăceri, iar locurile pentru spectacole sunt vândute cu săptămâni înainte. Garderobele hotelurilor gem de blănuri scumpe, iar cocoanele își etalează briliantele prezentând averi fabuloase*”. Văzând această lume, în 1927 se retrage la Deva și îl pune pe Filipanu să se ocupe de averile lui. El era moșier, și-a cumpărat un hotel și era acționar la mai multe mine din Ardeal. Era unul dintre cei mai bogați oameni ai vremii. Dar în același timp, era un om extrem de educat și avea legături cu personalități ale culturii românești.

Revenind la întâlnirea cu Ștrifundă, trebuie știut că întrevederea a fost posibilă datorită lui Gheorghe Micle (care i-a scris discursurile lui Petru Groza) și lui Timiș Vasile Filipanu. Ca să ajungă la Cluj să-l vadă pe Petru Groza, Ștrifundă a călătorit în haine de femeie pentru a nu fi prins de soldații ruși. Petru Groza a aflat în acest fel toată povestea legată de Maramureș și la nici o lună de zile după instalarea Guvernului comunist, Odoviciuc a fost schimbat și, din ordinul lui Petru Groza, a fost ales primul prefect român. Practic, prin această înlăturare oficială a lui Odoviciuc a fost eliberat Maramureșul. Când s-a întâlnit cu Ștrifundă, Petru Groza era prim ministru, în 2 aprilie 1945.

Abia apoi lucrurile s-au complicat. Ștrifundă a fost arestat în 1949 și se pare că prima lui eliberare, după un an și trei luni, s-a datorat în mod special și intervenției lui Petru Groza. După eliberare, Ștrifundă a fost curtat să devină primar comunist, lucru pe care l-a refuzat. Prima arestare a lui Ștrifundă a fost pentru că le-a oferit hrană și ajutor militar fraților Popșa și mișcării de partizani din zona Munților Țibleș. Urmează să obțin dosarul de la CNSAS cu ajutorul nepotului lui Ștrifundă, Radu Titircă, iar acest dosar are 1200 de pagini. Ștrifundă era ascuns în munți, iar ca să îl prindă l-au arestat pe băiatul lui în urma Mișcării Studențești de la Cluj, din 1946.

Dacă în prima parte, Petru Groza a avut o relație foarte bună cu Stalin, cu care s-a întâlnit în 1945, apoi lucrurile s-au deteriorat. După întâlnirea cu Dr. Petru Groza, Stalin a oferit României 15 mii de vagoane cu cereale, a eliberat

prizonieri din lagăre, dar lucrurile se complică din momentul în care Gheorghe Gheorghiu Dej preia puterea. Din acel moment, influența lui Petru Groza scade cu toate că 6 ani a fost președintele Marii Adunări Naționale. Groza a avut mai multe altercații cu Gheorghe Gheorghiu Dej, pe care îl acuza de abuz de putere. La legea naționalizării din '48, toată averea lui Groza a fost naționalizată. După ce a fost scos pe linie moartă, Petru Groza s-a îmbolnăvit de cancer, boală care îl urmărea din 1918. Foarte interesant este că primul discurs de la Alba Iulia, din 1 Decembrie, în care a fost anunțată oficial unirea Transilvaniei cu România, nu îi aparține lui Iuliu Hosu și nici lui Goldiș, ci îi aparține acestui rebel al Ardealului, Petru Groza. După ce Gheorghe Gheorghiu Dej a arestat în masă intelectualii, Groza a reușit eliberarea a 80 de intelectuali de marcă. Deci, iată că a fost omul care nu a mers până în capăt în aceeași direcție cu comuniștii. El a murit în libertate, răpus de cancer și înmormântat creștinește.

Partea interesantă este că în momentul în care a fost anchetat pentru arestare, le-a spus celor care îl anchetau: „**Nu uitați că sunt dac**”. Pe aceeași linie, la întâlnirea de la Cluj, Ștrifundă i-a cerut ajutorul spunându-i: „**Să nu uitați că și eu sunt dac!**”. Cu toate că Groza s-a opus în permanență Mareșalului Antonescu, la eliberarea lui Groza din închisoare s-a făcut un referat, iar Antonescu a spus: „*Groza e nebun, Groza e romantic, Groza e tot ce vreți, dar trădător de țară nu este. Să fie eliberat!*”.

O cruce de marmură pe care stă scris: „În 1945/ Te-ai avântat cu tot poporul în iureș/ Ca să trăim și azi în Maramureș” și un nume care a scris istorie: Gavrilă Mihali Ștrifundă. Povestea uitată a unui erou datorită căruia trăim și azi în Maramureș. Lucreția Titircă, ea însăși o eroină, care a moștenit curajul și dârzenia tatălui său, deapănă firul unei povești care nu s-a spus niciodată pe de-a-ntregul. O poveste care începe cu „a fost odată”, dar care se termină cu „am fost și-om fi”.

Povestea doamnei Lucreția Titircă-Mihali

Așa cum privește, puternic și drept, din mijlocul celulei 74 din Închisoarea Sighet, Gavrilă Mihali Ștrifundă pare desprins dintr-o lucrare

despre daci. Privirea nu-i trădează nicio urmă de îndoială sau frică. De fapt, așa a privit viața: ca-n poza din celula 74.

Cu certitudinea că există înfrângeri care te înalță, că e mai demn să-ți asumi moartea decât viața cu orice preț și că destinul e numai o linie pe care o hașurează curajul, libertatea și credința.

Povestea lui pare desprinsă mai degrabă din filmele de acțiune decât din cărțile de istorie. O istorie pe care a scris-o cu prețul propriei vieți.

În 1945, Congresul Poporului din Maramureș a încercat să alipească județul nostru la Ucraina Subcarpatică. Dacă Ștrifundă n-ar fi strigat: „Mama este una și aceasta este România”, astăzi, probabil, am fi vorbit ucraineana și am trece în România pe bază de viză.

Numai că despre Ștrifundă se vorbește puțin. Prea puțin azi. Iar povestea sa a căpătat mai degrabă accente de legendă decât de istorie recentă. De aceea, când am aflat că fiica sa, Lucreția, trăiește în Baia Mare și e dispusă să depene istoria nescrisă a tatălui său, am tresărit de emoție. Doamna Lucreția Titircă este, și ea, un erou atipic. Trăiește pe o străduță liniștită a municipiului și are amabilitatea și modestia specifică oamenilor adevărați. Este fiica legendarului erou, ea însăși o eroină, „părinte” al școlilor sanitare din Maramureș, o legendă a lumii medicale baimărene și autoare a nenumărate cărți.

La 84 de ani, are privirea dârză, senină și vie a tatălui său. Iar istoria tumultoasă nu i-a lăsat urme nici pe chip și, mai ales, nici în suflet. Povestea ei, a lor, începe cu „a fost odată”. Dar se termină, pentru noi, maramureșenii, cu „am fost și-om fi”...

„Înainte de cedarea Ardealului, până în 1940, tata fusese primarul Borșei. După 1944 revenise ca primar, susținut de populație, trimișii prefecturii de la Sighet nereușind să pună un primar comunist, fiind alungați în repetate rânduri de cetățenii Borșei, înarmați cu topoare, sape”. Ștrifundă era un om remarcabil, extrem de respectat de toți borșenii. Și nu degeaba. Fiica sa își amintește că una din măsuri a fost să-i adune pe toți bogătașii și să-i roage să plătească impozitele familiilor foarte sărace: „nu i-a obligat, dar le-a spus că cei care nu vor plăti, vor fi controlați și ceva nereguli tot se vor găsi”.

Ștrifundă era deopotrivă aspru și blând. Știa că, sunt situații în care trebuie să scoți pușca și altele în care să stai liniștit, la un pahar de vorbă.

Oricum, toată lumea era convinsă că, la un singur semn, borșenii îl vor urma oriunde. Ceea ce s-a și întâmplat mai târziu, în 1945, când avocatul Odoviciuc a încercat alipirea Maramureșului la Ucraina sovietică. Deja, la Sighet se instalase administrație ucraineană. Dar Ștrifundă adună țărani, muncitori forestieri, intelectuali și, toți, înarmați cu muniție și chiar cu tunuri, toate rămase din cel de-al Doilea război mondial pornesc spre Sighet. Pe drum li se alătură sătenii de pe valea Izei. Lucreția Titircă spune că tatăl său le-ar fi spus, mai în glumă mai în serios, că dacă nu vin la Sighet, le dă foc la sat. Oricum, se adună circa 10.000 de oameni. Confruntarea are loc la podul din Vadu Izei. Un țăran cade secerat de gloanțe.

Apoi, Ștrifundă pleacă deghizat la Cluj, unde reușește să-l întâlnească pe Petru Groza. Îi înmânează un memoriu și nu pleacă până când nu obține asigurarea că situația va reveni la normal. Între timp, speriat, Odoviciuc pleacă în Ucraina.

Numai că, de-acum, normalitate înseamnă pentru Ștrifundă urmărire în permanență de către Securitate.

„Deci, după protestul împotriva alipirii, tata se ascundea în munți, știind că se urmărea arestarea lui. Într-o zi, seara, șeful de post îi transmite prin oamenii devotați tatălui meu că au venit niște „tovarăși” de la București care vor să-l întâlnească. Deși bănuia ce se urmărește, consideră că în zorii zilei poate să se strecoare fără pericol spre casă, să-și ia mâncare și haine, dar, după puțin timp, vede o mașină de București care se oprește în fața casei până coboară câteva persoane, apoi mașina pornește mai departe. Cu persoanele respective coborâse din mașină și șeful de post. Tata încearcă să se furișeze în grădină, dar realizează că a fost observat și atunci îi abordează în mod firesc, fără să pară surprins, apoi îi poștește în casă ca să mănânce ceva. Musafirii, nevoind să se observe adevăratul scop al venirii lor, acceptă să ia masa. Între timp, tata, prin femeia din casă, și-a anunțat oamenii lui de intențiile probabile ale musafirilor. Cei anunțați au adus și alți borșeni și s-au strâns în curte, cerând să vorbească cu primarul lor, la care apelau ca să rezolve chipurile, unele probleme ivite de curând în comună.

În timpul certeii dintre ei, înscenată ad-hoc, musafirii din București au mers în pridvor încercând să-i potolească, spunându-le să se ducă la primărie

unde îl vor aduce pe primar cu mașina lor. Între timp, tata a sărit pe geam și a dispărut”.

Urmează perioada de pibegie în munți, în care securitatea încearcă, prin diferite tertipuri să-l prindă: fiul lui Ștrifundă, care avea 18 ani, fusese și el arestat pentru grevele studențești din Cluj și s-a lansat zvonul că a dispărut. Securitatea credea că tatăl își va căuta fiul. De fapt, fiul era la închisoare, unde s-a și îmbolnăvit de TBC și a decedat la scurt timp după eliberare, în 1948.

Până la urmă, însă, capturarea a reușit. Ștrifundă, care era și președintele composesoratului, este anunțat să se întâlnească cu două persoane venite din Câmpulung pentru finalizarea unui contract. Întâlnirea are loc la o familie din Poiana Borșei. Deși venise înarmat, a fost prins și legat. Între ei se afla și Manole Bodnăraș, fratele lui Emil Bodnăraș (ministrul Apărării). L-au dus la București, la Malmaison unde l-au interogată timp de două săptămâni. Familia credea că a fost ucis și l-a plâns cu disperare.

La Malmaison, tata a fost eliberat după doar două săptămâni și această eliberare poate fi explicată de intenția de a-l câștiga pe tatăl meu alături de regim, considerându-se că atragerea lui poate influența, în interesul regimului, poporul din Maramureș. De asemenea, la această eliberare se poate să fi contribuit și insistențele oamenilor din Câmpulung, care au intervenit la consăteanul lor Emil Bodnăraș, spunându-i că Ștrifundă i-a ajutat în timpul secetei ca să-și aducă cereale de la Satu Mare, asigurându-le paza la trecerea Prislopului, unde bântuiau răufăcători care ucideau și jefuiau în acele vremuri de foamete.

În 1947, Bodnăraș își anunță vizita la Borșa și vine cu întreaga suită în casa lui Ștrifundă cu intenția de a-l face comunist. Fostul primar răspunde diplomat că nu-și poate schimba convingerile politice peste noapte.

Așa că, urmărirea sa continuă. În 25 aprilie 1949 a avut loc logodna mea în Borșa, tatăl meu fiind prezent împreună cu câțiva prieteni, după care, prin luna mai, simțind din nou că este urmărit ca să fie arestat, a dispărut în munți. Mama nu-i știa sigur ascunzătorile, dar îi trimitea mâncare prin oameni de încredere”.

Tot în mai 1949, pe când era în ultima clasă de liceu, a fost reținută timp de 3 săptămâni la securitate pentru a-l determina pe el să se predea. Era presată

zi de zi să-i trimită o scrisoare în care să-i cară să se predea. A refuzat, astfel că, la ieșirea de pe poarta securității, comuniștii au exclamat: „O fi el hotărât, dar nici cu fiică-sa nu mi-e rușine”. N-au reușit să scoată nimic de la ea.

„A urmat nunta mea, în 22 august 1949. Tata a venit doar a doua zi pentru a-și întâlni fiica și ginerele: aproba căsătoria, dar ne atrăgea atenția că vom avea necazuri ceea ce s-a și adevărat mai târziu, când soțul meu – profesor – a fost dat afară din învățământ, iar eu n-am putut să mă înscriu la facultate deși fusesem premiantă în liceu. După întâlnirea de după nuntă l-am mai întâlnit pe tata prin noiembrie 1949 la Sighet, unde locuiam cu soțul. Tata a fost adus cu duba securității”.

Ștrifundă se predase, dându-și seama că-i va fi greu să reziste peste iarnă. L-a anunțat pe locotenentul Ștern, cu care se cunoștea, și acesta a venit personal să-l ridice. A fost condamnat la un an și jumătate pe care l-a executat la Canal. Revine acasă fără să vorbească prea mult despre acea perioadă, se angajează la întreprinderea de exploatare a lemnului, dar e din nou urmărit. În 1958 e arestat din nou și condamnat la 8 ani de închisoare. Din acel moment familia nu mai știe nimic despre el. Abia în 1962 li se comunică că a murit în închisoarea din Botoșani.

Doamna Lucreția reușește prin curaj și printr-o audiență la Bodnăraș ceea ce părea imposibil: primește permisiunea de a-l deshuma. Printr-un miracol, paznicul cimitirului din Botoșani îi spune că are o schiță, păstrată doar pentru el, cu cei îngropați acolo. Mormintele nu aveau cruce. În stânga și în dreapta lui Ștrifundă erau înmormântați un preot și o femeie care erau deja identificați. Așa a aflat doamna Lucreția unde e înmormântat tatăl său. A început să sape, plângând. Osemintele erau la doar o jumătate de metru. Cearceaful nu putrezise încă. Mai mult, tatăl său avusese o fractură la piciorul drept din tinerețe. Așa și-a dat seama că era, într-adevăr el: „după deshumare, am curățit osemintele, le-am pus într-o pungă de nailon și apoi într-un geamantanaș și spre seară am pornit spre casă, trecând din nou Prislopul. Era pe la miezul nopții când treceam prin Leordina, unde, la o cotitură este și o trecere peste linia ferată fără să existe bară de interdicție. La un moment dat, am simțit că mașina este hurducată, am realizat ce s-a întâmplat și am țipat îngrozită: „Ghiță!”.

Șoferul a oprit și ne-am dat seama că o luasem pe calea ferată. A venit cantonierul disperat și ne-a spus că tocmai trebuie să vină un tren dinspre Sighet. A telefonat la gara cea mai apropiată pe unde trebuia să treacă trenul și am căutat niște oameni care au venit cu un tractor, au ancorat mașina și ne-au scos de pe linia ferată. Mă gândeam că bietul tata nu are pace nici mort și că era să mai moară odată, de data asta, împreună cu mine”.

Rămășițele lui Ștrifundă au fost reînhumate în cimitirul din curtea bisericii din Poiana Borșei. Pe crucea de marmură stă scris: „În 1945/ Te-ai avântat cu tot poporul în iureș/ Ca să trăim și azi în Maramureș”. Iar din fotografie privește puternic și drept Gavrilă Mihali Ștrifundă.

Privirea nu-i trădează nicio urmă de îndoială sau frică. De fapt, așa a privit viața. Cu certitudinea că există înfrângeri care te înalță, că e mai demn să-ți asumi moartea decât viața cu orice preț și că destinul e numai o linie pe care o hașurează curajul, libertatea și credința.

„Tata, prin femeia din casă, și-a anunțat oamenii lui de intențiile probabile ale musafirilor. Cei anunțați au adus și alți borșeni și s-au strâns în curte, cerând să vorbească cu primarul lor, la care apelau ca să rezolve, chipurile, unele probleme ivite de curând în comună. În timpul unei dintre ei, înscenată ad-hoc, musafirii din București au mers în pridvor încercând să-i potolească, spunându-le să se ducă la primărie unde îl vor aduce pe primar cu mașina lor. Între timp, tata a sărit pe geam și a dispărut”.

Maramureșenii se ridică la luptă

Ne vom ocupa, în continuare, de un cu totul alt capitol, cel al luptei românilor maramureșeni pentru apărarea pământului lor. Avem la dispoziție noi informații, la fel de prețioase, de data asta din partea lui Nicoară Mihali, scriitor, jurnalist și profesor, pe care l-am întâlnit în Baia Mare.

Voi face referire la monografia orașului Borșa, intitulată „*Cartea munților. Borșa, schița monografică*”, pe care a scris-o împreună cu Nicoară Timiș, văzând lumina tiparului cu 15 ani în urmă. Aflu de la noua mea cunoștință că Nicoară Timiș a fost unul dintre cei care au luat parte la

evenimentele din 1945. Borșa era condusă atunci de un primar, pe numele său Gavrilă Mihali-Ștrifundă. Era în a doua săptămână a lui februarie, când primarul convoacă suflarea localității la o adunare, să spună oamenilor despre faptul că Maramureșul e pe cale să fie rupt din trupul României. „Printre ei ne aflam și noi, cei tineri. Primarul ne-a adus la cunoștință trista și îngrijorătoarea veste”, povestește Nicoară Timis, care pe atunci avea 21 de ani. El expune apoi cuvintele rostite de primarul Mihali. „Ne aflăm într-un moment de cumpănă. De noi depinde dacă vom fi liberi. De noi depinde dacă ne vom păstra limba, credința, tradițiile noastre stramoșești, dacă neamul românesc din Maramureș va trăi liber sau nu”. Sutele de participanți rămân înmărmuriți în fața acestor vești.

Ucrainenii din stânga Tisei, de partea românilor

Mai e de menționat că noul regim al lui Odoviciuc trimite delegați în toate satele maramureșene, ca să convingă lumea să fie de acord cu anexarea Maramureșului la Ucraina Subcarpatică. Și pentru ca mesajul să fie cât mai credibil, separatiștii vor să meargă pe ideea unei noi reforme agrare, prin care să se ia pământul de la cei bogați și să fie dat țăranilor săraci. Borșenii se adunaseră la adunarea lor într-o zi de vineri, iar Ștrifundă își anunță concetățenii că duminica următoare le va fi oaspete tocmai o asemenea delegație de la Sighet. Primarul cere oamenilor să vină atunci în locul numit Podul Țâșlei. Tot el zice că nu a vrut să semneze adeziunea pentru alipirea Maramureșului la Ucraina Subcarpatică. După cum istoricii arată azi, „niciunul dintre primarii satelor de români din Maramureș nu a semnat. Ba mai mult, nici în satele locuite preponderent de ucrainenii nu a fost altfel. O parte dintre primarii de acolo au respins ideea aceasta.” Citat din ziarul „România liberă”, 16 martie 2015.

LOTUL VIȘOVAN – STUDENȚII ȘI ELEVII MARAMUREȘENI ÎN LUPTA ANTICOMUNISTĂ

preot prof. Marius VIȘOVAN

Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighetu Marmăției, instituție de anvergură europeană ce se bucură deja de un larg și meritat prestigiu, a consacrat celula 74 a fostei închisori, situată la etajul 2, prezentării rezistenței anticomuniste din Maramureșul istoric, cu un accent deosebit pe elevii și studenții care au fost arestați în 1948 și închiși efectiv chiar în această celulă timp de 6 luni, constituind primul lot de deținuți politici din județ, numit mai târziu „lotul Vișovan” după numele profesorului Aurel Vișovan, liderul grupului.

Muzeul Memorial prezintă pe scurt activitatea acestui grup:

„În vara anului 1948, penitenciarul de la Sighet a devenit politic, prin adu-cerea aici a unui prim lot de elevi, studenți și tineri țărani, care activaseră într-o organizație anticomunistă. Pe măsură ce erau arestați, cei optsprezece erau „cazați” în vechea închisoare, de unde erau duși periodic în oraș, la anchetele Securității. Procesele înscenate s-au sfârșit cu ani grei de închisoare și cu transferarea în alte penitenciare în care majoritatea și-au petrecut cei mai frumoși ani. Doi dintre ei nu au mai cunoscut libertatea, murind între timp în închisoare. Majoritatea celorlalți trăiesc, unii dintre ei chiar la Sighet. Au trăit în acele prime luni de detenție în această celulă și, din spusele lor, ne-am propus să reconstituim cât mai exact acel tragic început.”

Ar mai trebui adăugat că acești tineri aparțineau Mișcării Legionare, mai precis Frăției de Cruce, organizația de tineret destinată elevilor de liceu, organizație care reușise în cele două decenii precedente să atragă o bună parte a elitei liceelor României prin principiile de înaltă moralitate și profund patriotism pe care le promova: în Frăția de Cruce nu erau primiți decât elevi

foarte buni la învățătură și cu un comportament foarte serios în școală și societate. La ședințele Frăției de Cruce se citea și medita Evanghelia, se punea accent pe rugăciune și post, prezența obligatorie la liturghie în duminici și sărbători, recunoașterea și repararea greșelilor comise în timpul săptămânii, solidaritatea deplină a camarazilor, simțul responsabilității precum și îmbunătățirea rezultatelor la școală, cultivarea spiritului gospodăresc și altele. Ca un exemplu remarcabil al educației din Frățiile de Cruce îl constituie studentul basarabean Valeriu Gafencu, cunoscut azi sub numele de „sfântul închisorilor”, mort aureolat de sfințenie în închisoarea Tg. Ocna în 1952. În 1940 Valeriu Gafencu fusese îndrumătorul Frățiilor de Cruce de la liceele din Iași.

Membri ai „lotului Vișovan” la 50 de ani de la data încarcerării, fotografiați împreună cu membri ai familiei chiar în încăperea în care au fost deținuți (28 august 1998). (Fotografii Memorial Sighet, Celula 74)

Din punct de vedere geografic tinerii din „lotul Vișovan” reprezentau un eșantion reprezentativ pentru Maramureșul istoric, fiind originari din Ieud (Ioan Dunca, Vasile Dunca și Grigore Hotico), Rona de Jos (Iuliu Vlad și Petru Ulici), Călinești (Constantin Rad și Iosif Andreica), Șieu (Nistor Man), Dragomirești (Ioan Ilban), Bogdan Vodă (Ștefan Deac), Săliște (Coman Găvrilă), Budești (Gheorghe Bulacu), Vadu Izei (Petru Codrea), Vișeu de Mijloc (Gheorghe Andreica), Bârsana (Ioan Virag), Slatina peste Tisa (Ioan Motrea) precum și orașul Sighet (Aurel Vișovan și Mihai Vlad).

Din punct de vedere al originii sociale, doi sunt fii de preoți greco-catolici, patru sunt fii de învățători majoritatea însă provenind din familii de țărani gospodari cu o evidentă deschidere culturală, dovadă tocmai efortul de a-și ține copiii la liceu în condițiile foarte grele de atunci. Cei care i-au urmat pe calea luptei anticomuniste și au fost arestați în anii următori confirmă același profil socio-cultural.

După detenția la Sighet în perioada august 1948 – mai 1949 a urmat procesul la Cluj unde cu toții au fost condamnați pentru „uneltire contra ordinii sociale”, cea mai mare condamnare primind Aurel Vișovan, și anume 10 ani închisoare; fiind student el va trece prin iadul de la Pitești, apoi pe la Gherla, Baia Sprie și Aiud. Elevii vor executa detenția în penitenciarul Târgșor (lângă Ploiești) unde era un regim mai suportabil, dar apoi vor fi duși, o parte, la muncă forțată la Canalul Dunăre-Marea Neagră alții vor ajunge la Gherla unde vor prinde câteva luni din teroarea reeducării, continuare a celei de la Pitești. Doi dintre membrii „lotului Vișovan” au murit în închisoare – Ioan Virag, la Cluj iar Găvrilă Coman la Brașov.

În 1958 se declanșează în toată țara un nou val de arestări, mulți dintre cei arestați prima dată sunt luați din nou pe motive complet inventate. Jumătate din membrii lotului Vișovan împreună cu membri ai loturilor următoare de deținuți maramureșeni, dar și cu alți tineri care nu mai fuseseră arestați până atunci sunt acuzați de conspirații aberante, legături cu străinătatea complet inexistente și alte falsuri grosolane, niciodată dovedite. Procesul răsunător care a durat între 1959 și 1961 s-a soldat cu condamnări uriașe, la recurs reduse parțial. Membrii „lotului Vișovan” care au fost arestați și a doua oară sunt: Aurel Vișovan, Nistor Man, Constantin Rad, Vasile Dunca, Ioan Dunca, Ștefan Deac, Gheorghe Bulacu, Gheorghe Andreica și Ioan Motrea. Majoritatea au fost eliberați doar în 1964.

Cu excepția lui Petru Ulici (decedat în 1985) ceilalți membri ai „lotului Vișovan” supraviețuitori ai închisorilor au apucat să vadă libertatea de după 1989 și să dea în fața actualei generații de români mărturia idealului pentru care s-au jertfit în temnițele comuniste prin cărțile pe care le-au publicat (Aurel Vișovan, Gheorghe Andreica, Ioan Dunca, Nistor Man și Petru Codrea), prin interviuri, articole de presă și cuvântări rostite cu diverse ocazii. În fiecare an se

întâlnesc la 29 august în celula 74 a Muzeului Memorial pentru a înălța o rugăciune pentru cei plecați la cele veșnice.

Azi mai sunt în viață 4 membri ai „lotului Vișovan”: Nistor Man (Tg. Mureș) Ioan Dunca (Vișeu de Sus), Ioan Ilban și Petru Codrea (Sighetu Marmăției).

IEUDENII ȘI REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ DIN MUNȚI

Prof. Ioan Liviu ILEA

Școala Gimnazială Ieud

Cea mai numeroasă grupare de rezistență armată anticomunistă din Maramureș a acționat în Munții Țibleșului între anii 1949-1953 și a fost condusă de Nicolae Pop, fost pădurar în comuna Lăpușul Românesc. Pe parcursul existenței sale, gruparea a numărat în jur de 20 de persoane.

Din această grupare au făcut parte, printre alții și șapte bărbați din Ieud. Aceștia au fost: Chindriș Ștefan a lui Vasile ai Gase, Chindriș Vasile (fratele său), Dunca Găvrilă a lui Bobuțu, Dunca Ilieș a lui Bobuțu (veri), Chindriș Dumitru a lui Adam, Hoticio Ioan a lui Ceacu și Hoticio Dumitru, fratele său.

Cei șapte din Ieud s-au alăturat grupului de rezistență „Țibleșul” în anul 1950, când a început colectivizarea, așa cum povestea Chindriș Ștefan, care, fiind în armată și întorcându-se într-o permisie, a găsit casa pustie. Grâul, mălaiul, slănina din pod, vaca și porcul din ogradă i-au fost luate de comuniști. Și cazul nu a fost unic, căci sub diferite motive, aproape întreaga comună, socotită cea mai reacționară de pe Valea Izei, a fost sistematic terorizată și jefuită, ajungând până spre iarnă în pragul foametei. Pentru o cotă neachitată la timp, ori refuzul de a intra în C.A.P., zeci de săteni au fost bătuți, condamnați și aruncați în temniță.

În acest context, Ștefan Chindriș, odată întors la unitatea de muncă de la linia ferată Salva-Vișeu a luat legătura cu ceilalți consăteni care erau cu el și s-au înțeles că după prima permisie să nu se mai întoarcă, și așa au făcut.

După vreo două săptămâni petrecute în hotarul Ieudului s-au hotărât că ar fi bine să se unescă cu cei din grupul „Țibleșul”, de a cărui existență știau de mai mult timp și cu care țineau legătura prin preotul greco-catolic Ioan Dunca-Joldea, urmărit el însuși și persecutat de comuniști.

Întâlnirea a avut loc la Aldiori, cam pe la sfârșitul lunii august, începutul lui septembrie 1950.

Un singur gând nu-i dădea pace lui Ștefan Chindriș, că a lăsat acasă o nevestă tânără și o fetiță de doar șase luni, care nici măcar nu a apucat să îl cunoască, și a găsit-o de 15 ani.

Trei ierni au petrecut în munți membrii grupului de rezistență „Țibleșul”; trei ierni grele pe care le-au traversat cu bine, datorită bunului spirit de organizare. Prima așezare de iarnă au avut-o în fața Gruiumanilor, înspre Groșii Țibleșului, a doua în Cârligătură, în hotarul Ieudului, iar a treia la Deleți, între Maramureș și Groși.

Cum arăta o astfel de așezare? Era un bârlog încăpător, săpat în pământ, acoperit cu lodbe de fag, peste care au pus pământ și frunze și au plantat puieti. Era imposibil să fie descoperit, doar dacă cineva dădea cu nasul în ușa bordeiului. Înăuntru, „buncărul” era podit tot cu lodbe, peste care au pus cetină de brad, iar peste cetină piei de oaie. Dormeau așezați pe două rânduri. Aprovizionarea era pregătită din toamnă, cu sprijinul oamenilor de legătură. De pildă, un om cultiva într-un anume loc cartofi, iar la vremea recoltatului trimitea vorbă că îi pot culege. Ei mergeau noaptea, îi culegeau și îi transportau în ascunzătoare. Alții îi ajutau cu făină de mălai pe care o amestecau cu sare ca să nu se altereze și coceau din ea pâine într-un cuptor clădit din piatră. Pentru frământatul pâinii și-au meșterit coveți din paltin. Cei șapte din Ieud se asigurau de la stânele din sat cu brânză, lapte acru și zer, pe care le păstrau în berbințe. La pregătitul mâncării fiecare avea misiunea lui. Meniul era stabilit pe zile, din toamnă până în primăvară, porții fixe.

Era iarna lui 1952 când prin zonă începuse seria unor noi arestări. Feriți în fortul lor din Țibleș, de vitregiile anotimpului friguros și de pumnul tot mai încheștat al securității, partizanii se aflau într-o stare destul de dificilă. Dacă mâncarea nu le lipsea, ruptura de lume și îngrijorarea pentru cei de acasă îi copleșea pe toți. Așa s-a întâmplat că într-o sâmbătă, trei dintre ieudeni, respectiv Găvrilă Dunca, Ilieș Dunca și Ioan Hotico, au cerut să fie lăsați să meargă în sat ca să culeagă informații. Badea Nicolae Pop, care era un om sever, n-a fost de acord pentru că, zicea el, ar lăsa urme pe zăpadă și s-ar putea să fie descoperiți. Era totuși o perioadă liniștită și până la urmă s-a învoit. Cei

trei și-au luat hârzoabele (cercuri de nuiete pe care se punea piciorul și care te ajutau să înaintezi pe zăpadă fără să te scufunzi) pe picioare și au plecat.

N-au ajuns până în sat pentru că au primit de la o stână datele care îi interesau. Despre familii date relativ liniștitoare. Cu acestea și în plus cu ceva alimente au făcut cale întoarsă. În apropierea taberei, nu mică le-a fost mirarea văzând în fața lor cum urcă coasta, dinspre pârâu, militari înarmați.

Găvrilă Dunca povestea: *„Noi eram trei, ei erau pe puțin treizeci. Ce să facem? Cum urcau liniștiți în șir indian, am fi reușit să-i măcelărim pe toți. Dar n-am avut noi inima aceea.”*

Cei trei ieudeni au urcat în vârful dealului pe altă parte și i-au anunțat pe ceilalți că armata se îndreaptă spre ei trăgând focuri de armă și strigând. Apoi au luat-o spre sat pe unde au putut.

A început schimbul de focuri între soldați și cei conduși de badea Nicolae Pop, dar toți au scăpat nevătămați.

Apoi, cei trei au trecut pe la o stână din hotarul Ieudului, unde nu au zăbovit prea mult. În cele din urmă și-au ridicat un acoperiș de colibă, drept adăpost, în Fața Măgurii. În dimineața următoare au fost luați prin surprindere, încercuiți și arestați. Crezând că s-au întors toți șapte, n-a rămas casă în sat nepercheziționată.

Cei patru rămași în grup au cutreierat satele Lăpușului până în septembrie 1952 împreună cu ceilalți. În toamnă, grupul n-a disperat. Ieudeni au plecat spre Maramureș, ajungând în zona Dragomirești, apoi s-au îndreptat spre Ieud, unde au stat ascunși vreo două săptămâni. În vremea aceasta, Ștefan Chindriș a avut o întâlnire cu nevasta-sa, care, printre altele, i-a vorbit despre propunerea fratelui său de a primi încă doi partizani alături de ei. Nu avea de ce să se temă de cumnatul său, care în mai multe rânduri i-a ajutat cu informații și alimente. Au stabilit întâlnirea la o colibă din locul numit Dosul Sirisăului. Cei doi erau sosiți de cu noapte și ascunși acasă în pivniță, apoi în 14 septembrie pe la ora unu din noapte au fost conduși la colibă de către soția lui Ștefan Chindriș și un vecin, după care imediat aceștia s-au întors.

Ghemuiți în colibă, s-au apucat de povestit, poveste menită să atragă atenția de la scenariul viclean al trădării.

Unul dintre cei doi proaspăt-veniți a ieșit până afară. Văzând că întârzie mai mult, Dumitru Hotico s-a ridicat să se uite după el. Dar, ajuns în gura colibeii, din liniștea întunericului, fără nici o sondație, s-a auzit o detunătură seacă și un trăznet i s-a înfipt în piept. A căzut Dumitru ca un brad și parcă întreaga pădure s-a zbugiumat de durere. Apoi, un fir diavolesc a ciuruit coliba. Al doilea securist fugise spărgând încercuirea, Dumitru Chindriș-Adam și Vasile Chindriș, fratele lui Ștefan, au scăpat și de data aceasta. Ștefan însă, împușcat în umărul stâng, a fost prins.

Mâniați până la disperare de fuga celor doi, urmăritorii dezlanțuie o prigoană fără precedent asupra întregului sat. Fac presiuni, amenință chiar cu executarea familiilor celor doi. Încolțiți de acest ultimatum, Dumitru și Vasile Chindriș depun armele și se predau.

În urma arestării, toți cei 6 care au scăpat cu viață au fost condamnați la câte 25 de ani muncă silnică pentru uneltire contra ordinii sociale (art. 209 C.P.) și au fost eliberați prin grațiere în vara anului 1964.

Bibliografie:

1. Bellu Ștefan, *Pădurea răzvrătită*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1993
2. Pop-Săileanu Aristina, *Să trăiască partizanii până vin americanii*, Fundatia Academia Civică, Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului, București, 2008

REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ ÎN COMUNA SĂPÂNȚA. ECOURI ÎN ISTORIA ORALĂ

Drd. Claudiu HOLDIȘ

La sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial, România rămâne în sfera de influență sovietică, făcând parte dintr-una dintre liniile de apărare imaginate de Stalin, îndreptate împotriva Europei Occidentale. Stalin intuise probabil asaltul la care avea să se dedea această parte a Europei asupra Republicilor Sovietice Socialiste și asupra țărilor satelite acesteia. Transformarea României într-un stat satelit al U.R.S.S. se desăvârșise în perioada 23 august 1944 – 30 decembrie 1947. România devenise parte a fenomenului comunist, ea fiind total aservită U.R.S.S.-lui economic, politic, social, cultural¹. Una dintre caracteristicile sovietizării comuniste a fost colectivizarea, dorindu-se după model stalinist crearea în România a colhozurilor și sovhozurilor. Începuturile colectivizării își fac simțită prezența odată cu reforma agrară din 23 martie 1945, în timpul guvernării lui Petru Groza. Acum sunt expropriate 1,5 milioane hectare de pământ sub pretextul sprijinirii țăranului roman. În acest sens marile moșii sunt distruse. Nu trebuie uitat nici episodul falsificării alegerilor de către comuniști în 19 noiembrie 1946. „Pe plan intern s-a urmărit distrugerea structurilor sociale existente, cu repercusiuni puternice și asupra țărănimii, după cum vom vedea în acest studiu. Actul final al preluării definitive a puterii de către comuniști a fost abdicarea silită a Regelui Mihai, la 30 decembrie 1947, sub amenințarea unui război civil”². Se proclamă apoi Republica Populară

¹ Joseph Rothschild, *Întoarcerea la diversitate*, ediția a II-a, București, Editura Antet, 1997, pp. 15-45.

² Drd. Marius Uglea, *Câteva însemnări documentare privind rezistența la colectivizarea agriculturii din Maramureș*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 4, 2011.

Română, linie strategică impusă în mod evident din exterior³. În perioada 1949-1962 urmează o lungă perioadă de impunere cu forța a colectivizării. Măsura venea după marea naționalizare a tuturor mijloacelor de producție, a întreprinderilor și fabricilor. Comuniștii se vor orienta acum asupra impunerii practicilor staliniste în agricultură, domeniu de mare importanță în propria lor accepțiune. În 1948 populația rurală a țării reprezenta un quantum de 12 milioane de țărani⁴. Dintre aceștia, un număr destul de mare vor fi închiși, chiar uciși. „Mărturie a acestei campanii criminale stau zeci de mii de pagini de documente, sentințe judecătorești de condamnare la ani grei de închisoare a țăranilor care nu făceau altceva decât să-și apere proprietatea, rapoarte și note informative emise de Direcția Generală a Securității Poporului și de conducerea Partidului Muncitoresc Român, dar și mărturiile orale aparținând țăranilor implicați direct în procesul de colectivizare a agriculturii”⁵. Din punct de vedere oficial, „transformarea socialistă a agriculturii a fost demarată cu ocazia Plenarei Comitetului Central al P.M.R. de la București din 3-5 martie 1949 când s-a hotărât crearea gospodăriilor agricole colective. Crearea acestor gospodării anula practic reforma agrară din martie 1945 de care am pomenit anterior. Acum se indica o nouă direcție care trebuia să fie urmată de țărani, prin colectivizarea agriculturii. S-a urmărit divizarea colectivităților țărănești și spargerea solidarității sociale, prin introducerea luptei de clasă și la sate. Partidul Muncitoresc Român împărțea la acea dată locuitorii satelor din România în cinci categorii: 1) țăranii lipsiți de pământ care reprezentau 2,5 % din totalul populației; 2) țăranii săraci, 57 %; 3) țăranii mijlocași, 34 %; 4) chiaburii (țăranii bogați); 5) resturile moșierimii, ultimele două categorii reprezentând 7 % din populația țării”⁶. Se urmărea în mod definitiv

³ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, Fundația Academia Civică, 2006, pp. 85-86.

⁴ Dan Cătănuș, Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică (1949-1953)*, vol. I, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2000.

⁵ Drd. Marius Uglea, *Câteva însemnări documentare privind rezistența la colectivizarea agriculturii din Maramureș*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 4, 2011.

⁶ Ibidem, Gh. Gheorghe-Dej, *Articole și cuvântări*, Editura pentru Literatura Politică, București, 1953, p. 261-262.

„desființarea completă a exploatării chiaburești la sate, mobilizând în această luptă întreaga țărănime muncitoare”⁷.

În Maramureș, comunele considerate ca având cel mai mare potential pentru desfășurarea în condiții optime a colectivizării au fost considerate a fi Câmpulung la Tisa, Săpânța, Ieud și Remeți⁸. Aceste comune au fost considerate de către elita comunistă drept cele mai bogate din Maramureș. Prima Gospodărie Agricolă Colectivă, denumită „Scânteia”, a luat ființă în 5 martie 1950. La Săpânța lucrurile se vor complica progresiv, exact ca și la Ieud. Oamenii cu proprietăți vor fi decretați „chiaburi” și vor fi acuzați că împiedică bunul mers al colectivizării în zonă. La început numărul celor înscriși în această formă colectivă importată din U.R.S.S. era extreme de redus, putându-se număra până la 10-12 oameni. Aceștia făceau parte din categoriile cele mai sărace, toți fiind ciobani la oile „chiaburilor”, zilieri la muncile câmpului, sau chiar „slugi”. Apoi țaranii cu proprietățile mai mici, sub un hectar, au dat curs demersului de înscriere în gospodăria de tip agricol. Văzând că marea majoritate refuză să se înscrie, autoritățile comuniste au intensificat presiunile asupra țăranilor din Săpânța. Turda Ioan, născut în 12 septembrie 1931, își amintește astăzi cum „veneau noaptea și ziua în casele oamenilor și îi necăjeau și cu vorba și cu fapta. La început le aruncau vorbe de ocară apoi plecau trântind ușile și poarta. Mai apoi veneau înapoi și puneau mâna pe ce găseau în casă și pe lângă casă. Mie mi-au luat carul, plugul, caii și perinile și cergile din casă. Când m-am dus la ei să-i iau la bătaie, m-o amenințat cu arma unul dintre ei care nu era de pe la noi și mi-o spus că dacă mai fac un pas mă bagă în temniță. Amu eu n-am vrut să mă înscriu în colectiv. Acolo erau toate slugile și toți ciurdarii satului, toți săracii s-o dus acolo”⁹. Autoritățile, văzând că în Săpânța rezistența este foarte mare, au început să recurgă la seria violențelor. „Intrau în casă, povestește același Turda Ioan, câte șase sau șapte, în miez de noapte și urlau: «Bă tu ești chiabur! Tu ești dușmanul poporului! Destul te-ai îmbogățit de pe pielea mea și a altora!»”

⁷ Gh. Gheorghe-Dej, *Articole și cuvântări*, Editura pentru Literatura Politică, București, 1953, p. 261-262.

⁸ Arhivele Naționale Maramureș (în continuare AN MM), Fond Comitetul Județean Maramureș (Sighet) al P.M.R., dosar nr. 95/1950, ff. 1-3.

⁹ Informații preluate chiar de la Turda Ioan din Săpânța.

Stan Ioan își amintește: „O venit mai mulți pe la patru ceasuri dimineața, o intrat în casă, m-o lovit pe mine și pe boreasa me și o pus mâna pe perinile de pe pat și pe două cergi ce le-am avut pe ladă. Io am și pus mâna pă cuțit și le-am zis că dacă nu pun perinile și cergile la locul lor, îi tau. Ei or răs și unul dintre ei o scos on pistol și mi-o zîs după ce m-o suduit de mama că, dacă nu pun cuțitul pe masă mă împuşcă ca pe on câine. L-am lăsat, ce să fac? Apoi alții o intrat în poiată și mi-o dezlegat caii și i-o legat la căruță. Or mai luat plugul și grapa ce le aveam de la tata!”¹⁰.

Holdiș Ioan, mort acum, își amintea și el, cu ani în urmă, momentul arestării: „Au venit în ocol mai mulți, care intraseră în colectiv, dimineața când mă pregăteam să merg la lucru câmpului. Vreo doi mi-o fost slugi, io i-am cunoscut. Tare s-o rușinat când m-o văzut. Dar unu, care îi conducea, s-o răstit la mine și mi-o zis chiabur care am trait de pe spatele poporului. Eu i-am spus că am trăit din munca palmelor mele și nu de pe spatele altora. Atunci acela s-o dus în poiată și o văzut că nu-s caii și tare o înjurat. Eu am dus caii la o grădină pe care o aveam mai departe. O văzut atunci oile și le-o luat. Când m-am dus să îi opresc, unul o pășit înaintea mea și m-o amenințat cu pistolul pe care l-o scos din manta”¹¹. Același Holdiș Ioan a fost cel care va fi arestat mai târziu pentru că a refuzat să intre în colectiv și s-a împotrivit acestui fapt, făcând propagandă în sat în acest sens. Despre momentul arestării sale același Holdiș va povesti peste ani: „Au venit tot noaptea când dădeam să mă culc. Mi-am spus rugăciunile și eu și nevasta mea și ne pregăteam să ne băgăm în pat. Ușa aproape s-a spart și o sărit în lături și o năvălit în casă mai mulți oameni. Unul o zis: «Tu ești Holdiș Ioan?» «Da!», «Ești arestat in numele poporului!» Nevasta o început să plângă și le-o spus: «Ce mai vreți? Vacile le-ați luat! Oile le-ați dus! Locurile și grădinile le-ați luat și pe ele! Amu îmi luați și omu?», «Taci, femeie, și dă-i ceva să se îmbrace! Ceva mai gros că acolo unde merge el îi frig!» M-o luat și m-o dus la primărie în sat. Acolo erau mai mulți arestați. Ne-o urcat pe toți în care și am luat drumul Sighetului. Odată ajunși aici, ne-o băgat în celulele din închisoare. Am stat vreo două săptămâni. Era gata toamna și începuse frigul. Mâncare ne dădeau un fel de cir înghețat, cum dai la porci. În

¹⁰ Informații preluate chiar de la Stan Ioan.

¹¹ Informații preluate chiar de la Holdiș Ioan.

celulă erau avocați și doctori din Sighet și câțiva țărani ca mine din Rona și din Ieud pe care i-am cunoscut. Cei de la oraș când vedeau cirul se și repezeau asupra lui și-l mâncau. Eu îl încălzeam un pic în gură și apoi îl înghițeam. Nu după multă vreme domnii de la oraș se îmbolnăveau și erau duși la infirmerie. Trăiam mai rău ca animalele. Mă duceau la interogatoriu în fiecare zi și mă întrebau de ce sunt împotriva colectivizării. Le spuneam de fiecare data că sistemul acesta rusesc nu-i bun pentru noi. Mă înjurau și mă băteau. A doua zi o luau de la început. Într-o zi a m-au luat și m-au dus iară la interogatoriu și unul pe care nu l-am văzut până atunci mi-a spus că voi fi judecat. La tribunal nu am avut voie să spun nimic, numai să-mi recunosc faptele dușmănoase, chiaburești. Nu le-am recunoscut. Judecătorul mi-o citit sentința: Canalul Dunăre-Marea Neagră. Ne-o urcat în tren și ne-o dus. Vagoanele erau din acele în care se transportau mărfuri și animale. Frigul era groaznic. Noaptea nu mai știam ce să ne facem. Ne băgam unii în alții. Ne dădeau mâncare plină de viermi cât să nu murim. Si așa au murit destui până am ajuns”¹².

La 25 mai 1949 Consiliul de Miniștrii hotăra începerea construcției celebrului Canal Dunăre-Marea Neagră. A fost o mare oportunitate pentru Gheorghe Gheorghiu Dej de a trece în mod direct și foarte eficient la distrugerea definitivă a opozanților regimului comunist. De-a lungul traseului canalului au fost înființate celebrele, în sens negativ, colonii de muncă. Aici au fost aduși toți opozanții fervenți ai regimului communist pentru a fi reeducați prin muncă. În spatele acestei sintagme se ascundea de fapt conceptul de exterminare. Holdiș Ioan din comuna Săpânța, alături de Pop Gheorghe, ce fusese primar, Șteț Ioan, preotul Rițiu Grigore și alții au fost aduși într-o astfel de colonie de muncă. Aici au avut parte de o mare surpriză. Printre gardieni se află Pop Ioan din Săpânța, un om foarte dur și dedicat sistemului.

Biserica Greco-Catolică se va afla în centrul prigoanei comuniste. Astfel, la 3 septembrie 1948, este dat decretul prin care episcopul român unit, Ioan Suciu, considerat unul dintre cei mai mari opozanți ai regimului comunist, este depus din funcție. Guvernul condus de Petru Groza continua să elimine opoziția. La 18 septembrie 1948, sunt depuși și alți episcopi uniți. La 1 octombrie 1948 autoritățile comuniste organizează o mare adunare în

¹² ibidem

apropierea sediului Episcopiei Cluj-Gherla pentru ca ierarhii și preoții uniți să treacă la Biserica Ortodoxă Română. Cei care nu au participat au fost arestați. La 1 decembrie 1948 Întâlnitul Prezidiu al Marii Adunări Naționale a emis decretul 358/1948 care a stabilit încetarea cultului greco-catolic și exproprierea tuturor bunurilor acestuia. În timpul clandestinității au fost făcute mai multe demersuri de relegalizare a Bisericii Unite. Punctul de vedere oficial al autorităților comuniste și al Bisericii Ortodoxe Române era acela că Biserica Română Unită ar fi încetat să existe. Această teză corespundea deopotrivă intereselor statului comunist, cât și Bisericii Ortodoxe Române, chemată să furnizeze un alibi pentru versiunea oficială a dispariției credincioșilor greco-catolici¹³.

Preotul din Săpânța, Grigore Rițiu, a refuzat să treacă la ortodoxie. El a fugit în munții aflați în apropierea comunei Săpânța. Nu este singurul care a stat aici într-o colibă foarte bine camuflată. Și astăzi sătenii vorbesc despre „buncărul în care a stat popa Rițiu”. O notă a securității arăta că: „organele noastre au prins o bandă de preoți în munții Maramureșului, compusă din: Rițiu Grigore, Bob Leon, fost egumen al mănăstirii greco-catolice din Bixad, condamnat în lipsă la 3 ani închisoare, Sălăjan Grigore, preot greco-catolic rezistent din Mănăstirea Bixad, condamnat tot în lipsă la 3 ani închisoare, Miclăuș Vasile călugăr rezistent din mănăstirea Bixad și Oros Nicolae țăran din comuna Huta Cerchezi”¹⁴. Cum securitatea a pus un fel de premiu pentru oferirea unor informații, survine și trădarea. Este vorba de săpânțanul Pop Ioan zis Oca. Astfel, în noaptea de 20/21 octombrie 1950, „o echipă a organelor noastre călăuzită de numitul Pop Ioan a luat banda prin surprindere. Banda a

¹³ Alex. Mircea, Pamfil Cârnațiu, Mircea Todericiu, Calvarul Bisericii Unite, în: *BRU – 250 de ani de existență*, Madrid 1952, p. 175; Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în timpul pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București 2004, pp. 101-113; Cristian Vasile, *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București 2004, p. 251 și urm., Ovidiu Bozgan, *Biserica Română Unită între rezistență și «unificare religioasă». Contribuții documentare*, în volumul: *Studii de Istoria Bisericii* (sub redacția lect. univ. Ovidiu Bozgan), București, 2000, pp. 125-167.

¹⁴ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare ACNSAS), Dosar 001192, vol. 7, *Adrese-Rapoarte cu privire la Greco-Catolici, 1949-1955*, fila 206.

fost adăpostită într-o colibă de lemn foarte bine amenajată și camuflată, în așa fel că de la 5 pași abia a putut fi observată”¹⁵.

„ În ceea ce privește legăturile bandei (...):

1. Mogoci Mihai – pădurar din comuna Săpânța, a făcut serviciul de curierat între bandă și familia Rițiu.
2. Rițiu Laura – soția preotului Rițiu Grigore
3. Rițiu Melania – fiica preotului Rițiu Grigore
4. Rițiu Ioan – fiul preotului Rițiu Grigore

Aceștia se ocupau de scrisori și bani. În aceste scrisori au fost trimise ajutoare bănești, în trei rânduri, de la Nunțiatură, precum și chestionare, la care preoții Rițiu Grigore și Sălăjean Gavril au trimis rapoarte, care, după cum susține Sălăjean Gavril, conțineau situația lor precum și activitatea lor pe tărâm religios. Preotul Rițiu Grigore neagă cu un fanatism nemaipomenit, nu s-a putut stabili până în prezent care din membrii familiei lui ținea contact cu Nunțiatura, sau cu un alt intermediar între familie și Nunțiatură

5. Paul Sever – preot greco-catolic rezistent din comuna Moșeni, județul Satu Mare, a fost în contact de corespondență cu banda alimentând și colectând bani pentru ei. Până în prezent s-a stabilit că a trimis suma de 20.000 lei.

6. Oros Dumitru – fătul bisericii Moșeni, a fost în contact de corespondență, a alimentat, a făcut serviciul de curier și a fost elementul principal prin care banda a instigat la rezistență.

7. Cântăreț Petre – din comuna Huta, județul Satu Mare, idem.

8. Moș Tămaș – curatorul bisericii Moșeni, idem.

9. Vida Ștefan – din comuna Handalul Ilbei, județul Satu Mare, idem.

10. Borlan Grigore – fost călugăr din comuna Borlești, județul Satu Mare, idem.

11. Holdiș Dumitru – din Săpânța”¹⁶.

¹⁵ CNSAS, Dosar 001192, vol. 7, *Adrese-Rapoarte cu privire la Greco-Catolici, 1949-1955*, fila 208.

¹⁶ Dr. Sergiu Soica, *Povești din munții Maramureșului. Destinul familiei și a preotului greco-catolic Rițiu Grigore*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 6/2013

„În afară de sus numiții au mai fost identificați următoarele persoane care au avut legătură cu banda:

– Comuna Săpânța județul Maramureș:

1. Chirilă Gheorghe (chiabur), 2. Ioan a lui Pogaciu (cioban), 3. Floare a sfântului (plugar), 4. Jepeanu, 5. Secheli, 6. Ion a Tărășanului, 7. Ileana lui Pogaciu.

– Comuna Moșișeni județul Satu Mare:

1. Sora lui Oros Dumitru, fostă călugăriță, 2. Verișoara lui Oros Dumitru, fostă călugăriță, 3. Soția lui Moiş Tămaş, 4. Oros Tămaş (plugar), 5. Oros Cobut (plugar), 6. Moiş Gheorghe (plugar), 7. Oros Gheorghe, 8. soția lui Oros Gheorghe.

– Comuna Huta județul Satu Mare:

1. Dragoş Petre (plugar), 2. Istvan a lui Clari (plugar), 3. Ianoş a lui Clari (plugar), 4. Simion Gheorghe a Măricuții (plugar), 5. Iosif a lui Măricuții (plugar).

– Comuna Trip județul Satu Mare:

1. Manița Vasile – sfânt (plugar), 2. soția lui Manița Vasile, 3. Grigoruț Dumitru (plugar).

– Comuna Târșolt, județul Satu Mare:

1. Simion Bilț (plugar), 2. Darvai Vasile (plugar), 3. Soția lui Darvai Vasile.

– Comuna Borlești, județul Maramureș:

1. Miclăuș Toader (plugar).

Aceștia au frecventat adăpostul bandei, au participat la slujbele făcute de ei, și prin ei s-a putut menține în regiunea susnumită o rezistență puternică pe cale religioasă și o rezistență față de democratizarea regiunii. În cabana acestora s-a găsit o armă militară, două grenade și 30 cartușe. Susnumiții nu recunosc până în prezent că le-ar fi ținut cu scopuri agresive. În afară de acestea s-a mai găsit cca. 200 kg. grâu, 10 kg. slănină și o mare cantitate de alte alimente. În ceea ce privește armamentul rectificăm raportul nostru telegrafic cu nr. 5/27038 din 21 octombrie 1950 în care am raportat că asupra fiecăruia s-a găsit armament, raport ce a făcut pe baza notei telefonice Sighet, ce a fost predată

greșit”¹⁷. Propunerile sunt: Reținerea numiților Mogoci Mihai, soția lui Rițiu Grigore – Rițiu Laura, fiica acestuia, Rițiu Melania, Holdiș Dumitru din Săpânța, pentru a clarifica și a stabili mai departe legătura în sus cu Nunțiatura. La fel propunem reținerea numiților Paul Sever preot greco-catolic din comuna Moișeni, Oros Dumitru, Petre Cântără, Moiş Tămaș, Vida Ștefan, Borlan Grigore pentru faptul că au fost agenții principali de legătură ai bandei cu comunele respective. În anchetă numiții Bob Leon și Rițiu Grigore dau dovadă de un fanatism maxim, nevrând să recunoască nimic”¹⁸.

Preotul Rițiu „a fost judecat de către Tribunalul Militar Cluj și prin Hotărârea Judecătorească nr. 195 din 31 martie 1952 a fost condamnat la 8 ani corecție (închisoare), până în 18 octombrie 1958”¹⁹. Preotul Rițiu Grigore va fi eliberat din închisoare la 7 octombrie 1955 conform Decretului 481/55.

Rzistența poporului român va fi repede înfrântă de autorități și noul regim se va impune cu tot ceea ce înseamnă el pentru toate clasele sociale. România se va înscrie pe lungul drum al comunismului. „Revoluționarii nu fac revoluții. Revoluționarii sunt cei care știu când puterea zace pe stradă și ei o pot lua” – spunea Hannah Arendt. Acest lucru se va vedea în cei 40 de ani de comunism.

¹⁷ Ibidem, ACNSAS, Dosar 001192, vol. 7, *Adrese-Rapoarte cu privire la Greco-Catolici, 1949-1955*, filele 208-211.

¹⁸ ibidem

¹⁹ ibidem

ȚĂRANCA MARIA MÂRZA DIN PETROVA – O VICTIMĂ MARTIR A COLECTIVIZĂRII O REVERENȚĂ PESTE TIMP

Prof. Mihaela-Cristina GHERHEȘ

Școala Gimnazială „Lucian Blaga” Baia Mare

Maria Mârza este un personaj modest, care a trăit o mare dramă, peste nivelul său de înțelegere. Este bunica soțului meu, dinspre mamă. A fost una dintre cele trei victime ale colectivizării petrecute în satul Petrova, județul Maramureș (un sat de mare prestigiu istoric: la alegerile parlamentare din noiembrie 1946 a fost singura circumscripție electorală unde s-a acceptat oficial victoria listei nr. 3, adică a Partidului Național Țărănesc).

Cei care s-au ocupat cu colectivizarea în Maramureș considerau că ar fi foarte bine să reușească, mai ales în astfel de localități. Rezistența locuitorilor din Petrova a fost pe măsura faimei istorice, iar deznodământul tragic a avut loc doar în anul 1962, cu complicitatea unor localnici.

Filipciuc Ionaș, un speculant peste graniță, a fost prins de organele statului și silit să coopereze. A dovedit un exces de zel, care a depășit așteptările stăpânilor săi ocazionali, el devenind și un speculant al ocaziilor istorice. Ca să-i convingă de atașamentul său, a luat pământ din propria grădină, l-a pus în traistă și l-a dus la București, folosindu-l drept argument.

Sperând să aibă anumite profituri, s-au adăugat și alții, între care primarul Ileş Șimon și Hontău Gheorghe. Aceștia trei sunt răspunzătorii morali de moartea imediată a trei consăteni ai lor: Țiplea Ion, om bogat, căruia i-au smuls unghiile ca să semneze cererea de înscriere în C.A.P. și care a murit în chinuri groaznice; Ienci Ileană a lui Cuțalău, bogată, s-a îmbolnăvit de inimă și a murit; Maria Mârza a murit de supărare deoarece a cumpărat pământul cu mari sacrificii.

Maria Mârza (născută Semeniuc) s-a născut la 21 aprilie 1914 într-o familie săracă, cu mulți copii. A fost considerată „cea mai frumoasă fată din sat” și a mers la joc doar cu feciori de gazdă, dar s-a căsătorit cu Ion Mârza, om sărac, de seama ei.

În anul 1944, Mârza Ion a fost mutat cu serviciul la Budapesta (era paler de drum – repara, cu lopata, gropile din drumurile pietruite), iar soția sa l-a însoțit. Aici, Maria Mârza a trăit un coșmar care a marcat-o toată viața. Într-o noapte, doi ruși au spart ușa casei, intrând peste ei (cu familia Mârza mai locuia o fată săracă, Maria Daniluc, luată din Petrova, ca să aibă grijă de fetița lor de trei ani – soacra mea). Pe bărbat l-au obligat să părăsească încăperea. Maria Mârza a reușit să sară pe fereastră, în grădină și s-a aruncat într-o groapă cu bălegar. Fiind noapte, cei doi soți nu au fost descoperiți. Rușii au tras câteva focuri de armă în direcția unde credeau că au fugit, dar în cele din urmă au plecat. Ascuns în bălegar, Ion Mârza s-a rugat lui Dumnezeu să scape el și familia lui, promițând că va posti toată viața ziua de luni. A murit în 15 martie 1998, la 85 de ani, și nu a încălcat jurământul.

În anul 1945, familia Mârza a revenit în România și a început să-și refacă viața, muncind din greu. A cumpărat două bucăți de pământ (în fața casei și la câmp), vânzând toate animalele din gospodărie și toate hainele de valoare din casă (când a murit, Maria Mârza nu a avut nici cămașă de „îngropăciune”, nici cojoc).

În martie 1962, cele două bucăți de pământ au fost luate de C.A.P. Când a văzut că i se „surpă mejdele”, Maria Mârza era să moară, dar a rezistat. La 18 mai 1962 Maria Mârza a fost chemată la Sfat să se înscrie în C.A.P., dar a refuzat. Primarul de atunci, foarte enervat, a scos-o afară din clădirea primăriei și i-a strigat de față cu toată lumea „Ieși afară, scroafă ce ești tu! O să te arestez, iar pe Ion l-oi da afară din serviciu” (Ion Mârza era muncitor la cariera de piatră din Petrova).

Maria Mârza s-a întors acasă supărată, învinsă, resemnată. A pus apă la încălzit pentru a spăla rufe, s-a întins pe pat și a murit. A fost jale mare. La înmormântare a venit tot satul. A rămas în urma ei o femeie tânără, Maria (măritată, cu un copil de patru luni) și sora ei, Nița, de 11 ani.

Ion Mârza, om bun și blând, s-a recăsătorit mult mai târziu (cu Maria Mihalca, nu au avut copii).

Ca o ironie, una dintre cele două bucăți de pământ pentru care a murit Maria Mârza i-a revenit soțului meu, ca zestre (a vândut bucata de pământ și a cumpărat o casă). Soacra mea povestește că mama ei a avut șase băieți care au murit „în fașă”, iar pe nepotul ei (soțul meu), micuț fiind, îl săruta doar punându-i o năframă pe obraz, ca nu cumva să-i facă vreun rău, chiar și din dragoste.

Maria Mârza a fost o femeie foarte credincioasă. Duminica nu făcea mâncare, nu curăța casa, nu așternea nici măcar paturile. Duminica era a lui Dumnezeu, a bisericii și a rugăciunii.

În anul 2007 în cinstea și în amintirea Mariei Mârza, soțul meu a ridicat o troiță în fața casei și pământului pentru care a murit.

FEMEILE ȘI REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ. ARISTINA POP-SĂILEANU, PARTIZANA ȚIBLEȘULUI

Prof. Nastaca OSTAS

Liceul Tehnologic Ruscova

Ocuparea militară a României de către Armata sovietică, impunerea treptată a controlului sovietic în politică și economie, precum și măsurile antisociale a stârnit un val masiv de convulsii în rândurile populației, care au culminat cu accente dramatice concretizate în lupta armată în munți.¹¹⁶

Perioada 1948-1962, reprezintă cea mai amplă și mai complexă manifestare a rezistenței armate anticomuniste. În acesta perioadă au existat zece centre de rezistență distribuite în toate zonele țării, fiecare dintre ele încorporând mai multe grupuri a căror activitate s-a desfășurat în această perioadă. Aceste centre au fost: Bucovina – 11 grupuri; Banat – 12 grupuri; Brașov – un grup; Vrancea – șase grupuri; Sibiu – cinci grupuri; Maramureș – șase grupuri; Munții Apuseni – 12 grupuri; Arad – cinci grupuri; Dobrogea – trei grupuri; Bacău – două grupuri; Muscel – două grupuri; Făgăraș – două grupuri.¹¹⁷

Atât cei hăituiți de trupele Securității, cât și cei care, înfruntând riscurile, i-au susținut, oferindu-le provizii și chiar adăpost, sperau cu insistență în venirea salvatoare a americanilor.

¹¹⁶ Gh. Ionescu, *Comunismul În România*, Bucuresti, 1994, p.135

¹¹⁷ Cosmin Budeancă, *Rezistența armată anticomunistă din România*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2004, pp. 6-38.

Obiectivele grupurilor de rezistență armată au fost de o mare diversitate, punând astfel în evidență caracterul lor și specificul rezistenței anticomuniste. Principalele obiective au fost:

a. Pregătirea unei insurecții naționale împotriva comunismului, în condițiile unui conflict internațional dintre URSS și țările occidentale, în momentul concret al intrării trupelor americane în țară;

b. Răscularea populației pentru eliberarea unor orașe sau centre urbane mari de sub administrația comunistă (ex.: grupurile din Banat);

c. Acțiuni de forță împotriva întreprinderilor, instituțiilor, sediilor de miliție și securitate;

d. Acțiuni militare de apărare a proprietății (ex.: grupurile din Vrancea);

e. Pedepsirea activiștilor care îi forțau pe țărani să intre în colhoz;

f. Organizarea de răscoale ale țăranilor împotriva colectivizării;

g. Acțiuni armate împotriva amestecului autorităților sovietice în administrația locală teritorială (ex.: rezistența din Maramureș s-a manifestat împotriva acțiunii sovieticilor de a anexa acest teritoriu din nordul țării la Ucraina) etc.

Formele de represiune exercitate de autoritățile comuniste asupra mișcării de rezistență a îmbrăcat forme variate. În primul rând s-au operat arestări în rețelele de sprijin logistic ale partizanilor, precum și persecuții asupra membrilor familiilor de partizani. O tactică foarte des întâlnită a fost infiltrarea de informatori militari sau civili în rândul grupurilor de partizani sau recrutarea de informatori din rândul membrilor de familie ale partizanilor. Forma cea mai acută de represiune au fost execuțiile exemplare ale partizanilor, cadavrele lor fiind expuse în locurile publice din localitățile aferente centrelor de partizani (ex.: Munții Banatului). Pentru a determina reprimarea cât mai urgentă a grupurilor de partizani s-au instituit premii în bani pentru prinderea acestora (ex.: grupurile din Munții Vrancei). Pedepsele aplicate membrilor mișcării de rezistență cuprindeau: condamnări la moarte, muncă silnică pe viață, ani îndelungați de detenție, care au durat până în 1964, anul eliberării masive a deținuților politici din România.¹¹⁸

¹¹⁸ A. Brișcă, „Rezistența armată anticomunistă din România”, în „Arhivele, Totalitarismului” VII, nr.22-23, București 1995, p.42.

Conflictele sociale determină sau intensifică perturbări psihologice, dar care se manifestă diferit de la mediul urban la cel rural, de la intelectual la omul simplu din popor. La fel, și femeia trece prin puternice frământări interioare, având reacții diferite, de la resemnare și refugiu în credință, la gesturi decisive de înfruntare a restricțiilor și prejudecăților sau chiar a morții. Prin urmare, într-o perioadă de transformări, care periclitau integritatea și liniștea căminului, care atentau la existența familiei și la siguranța personală, femeia își dobândește individualitatea, treptat, devenind parte activă. Supusă hărțuielilor, asumându-și rolul „capului de familie” (atunci când soțul a fost plecat sau arestat), aceasta nu mai este preocupată de propria-i poziție, ci de problemele comunității în care trăia. Câmpul de manifestare, redus până nu demult la problemele domestice, devine dintr-o dată mult mai larg, cu o mai mare responsabilitate. Prin acțiunile și atitudinile ei în situații devenite dramatice pentru o societate în ansamblul ei, putem spune că femeia a rupt blestemul care o apăsa de veacuri, de a nu putea participa la expediții războinice ¹¹⁹, egalând superioritatea rolului bărbatului prin atitudinea ei.

Siguranța morală, consideră M. Niel, este asigurată pentru femeia care se sacrifică pe altarul valorilor „familiei”, în timp ce conștiința sa este împăcată că își îndeplinește „datoria”, așa cum îi este propovăduită de autoritățile civile, religioase etc.¹²⁰ Prin urmare, noile situații create îi impuneau asumarea responsabilității în îndeplinirea acestor îndatoriri. Astfel, în acei ani tulburi din istoria românilor, multe femei vor urca alături de bărbați în munți, învățând să mânuiască arma ori vor suporta bestialitatea anchetelor, iar mai apoi rigurile închisorilor comuniste.

Femeile plecate în munți n-au făcut-o în ideea emancipării în fața bărbatului printr-o adoptare a comportamentului masculin, ci într-o măsură iden-tică de solidarizare cu soțul, tatăl, iubitul și din nevoia propriei salvări. Gestul acestora nu a fost, ceea ce Mathilde Niel numea, „protestul viril” al femeii, printr-o încercare de apropiere a valorilor masculine,¹²¹ ba chiar a fost o

¹¹⁹ Simone de Beauvoir, *Al doilea sex*, Bucuresti,1998, p.111

¹²⁰ Margaret Ni el , *Drama eliberării femeii*, Bucuresti,1974, p.86

¹²¹ M.Niel, op.cit., p.172

urmare a bărbatului, ca femeie în înțelesul sintagmei „la bine și la rău”. O astfel de femeie care și-a urmat tatăl în munți este Aristina Pop-Săileanu.

Întregul context politic, economic și social prin care a trecut România după Al Doilea Război Mondial a afectat și Maramureșul, transformat, într-un timp foarte scurt, în centrul exterminării elitelor politice și intelectuale.

În Munții Țibleșului, Rodnei, Maramureșului și Gutâi au acționat mai multe grupări de rezistență anticomunistă. Pentru curajul de a lupta pentru libertate și onoare, cei mai mulți au fost uciși, alții au fost condamnați la ani grei de închisoare și umilințe. Erau tineri, mulți elevi, preoți, pădurari, profesori, studenți sau țărani simpli. Dar, mai presus de toate, erau oameni care iubeau libertatea și dreptatea. Toți s-au aliat împotriva comunismului și au ales să lupte cu arma-n mână contra unui regim al terorii și minciunii.

„Grupul Țibleșul” a fost cea mai numeroasă trupă de rezistență armată din Maramureș, aflată sub conducerea pădurarului Nicolae Pop din comuna Lăpușul Românesc.

În timpul războiului și al ocupației maghiare, familia Pop se remarcă prin ajutorul acordat evreilor. Nicolae Pop, care primește ulterior distincția „drept al popoarelor”, acceptă să adăpostească în propria casă sau să ajute mai mulți evrei pentru a-i scăpa de deportare, fapt care – după relatările fiicei sale – nu a fost niciodată o acțiune la fel de riscantă precum adăpostirea, mai târziu, a partizanilor anticomuniști. Aristina își amintește că, în ciuda faptului că în comună erau staționați atât nemți, cât și jandarmi unguri, aceștia „*nu umblau prin toate coclaurile după partizani, cum a făcut Securitatea mai târziu. [...] Nu se împrăștiau prin păduri să-i caute pe dezertori*”.

Aristina Pop s-a născut pe 13 mai 1931, în comuna Lăpușul Românesc, din județul Someș, într-o familie relativ înstărită și cunoscută prin împrejurimi. Tatăl, Nicolae Pop, era pădurar, fiind astfel cunoscut în întreg județul, inclusiv de către personalitățile locale – primari, prefecți, medici, avocați – care se opreau întotdeauna în casa familiei Pop în timpul sezonului de vânatoare.

Începe liceul după sfârșitul războiului, dar nu apucă să-l termine din cauza represiunii comuniste. După instaurarea regimului comunist, Nicolae Pop adăpostește în casa sa trei oameni căutați de Securitate: un membru al fostului PNT și doi studenți. Din această cauză, în mai 1949, familia se trezește cu

Securitatea la ușă. Avertizați de Aristina, cei trei reușesc să scape, însă familia intră în vizorul poliției politice. Lui Nicolae Pop i se propune să colaboreze cu Securitatea pentru prinderea celor trei fugari. Ofițerii de Securitate i-au propus pădurarului să-i ajute, pentru că nu doreau decât „să-i readucă la facultate” pe tinerii căutați. În schimbul acestui ajutor, lui Nicolae Pop i s-a oferit o funcție în cadrul Securității. Văzând însă că omul nu cedează, ofițerii și-au îndreptat atenția către fiica acestuia, Aristina, căreia i-au promis că va termina liceul fără probleme, că va lua bacul și că va intra la facultate dacă le spunea unde se ascund cei trei. Fata refuză să vorbească, susținând că nu știe nimic.

În ziua următoare, unul din cei trei, Vasile Pașca, e prins în munți, arestat și adus acasă la familia Pop. Securitatea se întorsese aici pentru a-l aresta pe Nicolae Pop. Acesta reușește însă să fugă. În ziua următoare, pe 13 mai, Aristina și unul din frații săi, Achim (21 de ani), se alătură tatălui pentru a scăpa de persecuția Securității.

Treptat, grupul de rezistență Pop-Oniga se mărește din cauza numărului mare de fugari din regiunea Munților Maramureșului. Li se alătură țărani, dezertori din armată, copii de chiaburi și studenți. Grupul, care se desparte la un moment dat în formațiuni mai mici pentru a se descurca mai ușor (în urma unei confruntări cu Securitatea), supraviețuiește până în 1953.

Imediat după fuga lui Nicolae Pop și a celor doi copii ai săi, restul familiei Pop începe să fie persecutat de Securitate. Toți membrii familiei sunt interogați și bătuți în mod repetat, bunurile lor distruse, iar mama Aristinei este, pentru scurtă vreme, arestată. În cele din urmă, în august 1952, familia e deportată în Bărăgan.

Până atunci, toți membrii familiei Pop, precum și alte rude și prieteni din regiune, au făcut tot posibilul pentru a-i ajuta pe cei refugiați în munți. Primeau tot timpul mâncare din partea rudelor și prietenilor. Potrivit Aristinei, „foame, noi, în munți, nu am răbdat. Pot să spun că, în munți, am avut ceea ce poate nici cel mai bogat om din comună n-a avut. Fiecare ne aducea tot ce avea mai bun. Erau niște români extraordinari”.

După despărțirea grupului, oamenii încep să se adăpostească în casele unor prieteni. Aristina e despărțită atunci de tatăl ei, care ulterior se îmbolnăvește și, din această cauză, hotărăște să se predea. Securitatea nu mai

așteaptă organizarea unui proces pentru condamnarea lui Nicolae Pop și îl împușcă în aceeași zi.

După despărțirea de tatăl lor, Aristina și fratele ei sunt adăpostiți de mai multe familii, iar în martie 1953 ajung în casa unui om care îi trădează. Cei doi sunt arestați pe 8 martie 1953. Achim, fratele Aristinei, e împușcat în timp ce încerca să fugă, dar supraviețuiește.

La interogatoriu, Aristina Pop nu face nicio declarație și, în mod surprinzător, nu este bătută de anchetatori. Fata își dă ulterior seama că singurul motiv pentru că a scăpat de bătaie și tortură era faptul că fusese ultima prinsă din grupul de partizani, iar Securitatea obținuse deja toate informațiile dorite. Procesul său are loc în august 1953, iar fata în vârstă de 22 de ani e condamnată la 20 de ani muncă silnică, cu opt ani degradare civică, trei ani închisoare corecțională și doi ani interdicție.

De-a lungul anilor petrecuți în închisoare, Aristina, bolnavă de tuberculoză, a avut norocul să întâlnească doctori care încercau să facă tot posibilul pentru deținutele bolnave, în ciuda faptului că nu le puteau asigura alimentația și tratamentul medical necesar. Iată ce povestește despre tratamentul de la Văcărești: „*Primeai tratament dacă aveai 21-22 de ani, dar dacă erai trecut de 40 de ani și aveai tuberculoză, nu-ți mai dădea nimeni nici un tratament. [...] Doctorul meu era neputincios. El ne-ar fi dat orice, dar de unde să ne dea? Dacă ar fi adus de acasă, ar fi intrat la pușcărie, alături de noi.*” Ea a reușit să supraviețuiască, în pofida condițiilor teribile din închisori, și a fost eliberată după 11 ani, în aprilie 1964. Se întoarce acasă, în Lăpușul Românesc, și află că mama ei murise cu câțiva ani înainte, la fel și fratele ei Achim.

În 1965, Aristina îl cunoaște pe Nicolae Săileanu, la rândul său fost prizonier politic, cel care-i va deveni soț. Acesta îl cunoscuse pe Achim Pop în închisoare și îi ascultase poveștile despre curajoasa Aristina. Hotărăște atunci că nu se va însura până ce fata nu va ieși din închisoare pentru a o putea cunoaște. Nicolae Pop își respectă promisiunea, așteaptă 10 ani de zile, iar în 1965 începe să o caute. Cei doi se căsătoresc în anul 1966, și cu ajutorul unui preot prieten cu familia socrilor, Aristina reușește să-și găsească un loc de muncă. Locuiesc într-o casă din centrul Bucureștiului, casă ascunsă în adâncul unei grădini cu legume și pomi fructiferi.

Bibliografie:

1. Aristina Pop-Săileanu, „*Să trăiască partizanii până vin americanii!*” *Povestiri din munți, din închisoare și din libertate*. Interviu de Liana Petrescu. Postdocumentare, aparat critic Virginia Ion. Editor Romulus Rusan, Fundația Academia Civică, 2008.
2. Brișcă, A., „Rezistența armată anticomunistă din România”, în „Arhivele, Totalitarismului" VII, nr. 22-23, București 1995,
3. Budeancă, Cosmin, *Rezistența armată anticomunistă din România*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2004,
4. Ionescu, Gh., *Comunismul În România*, Bucuresti,1994
5. Niel, Margaret, *Drama eliberării femeii*, Bucuresti,1974
6. Simone de Beauvoir, *Al doilea sex*, Bucuresti,1998

<http://www.memorialsighet.ro/carti/sa-traiasca-partizanii-pana-vin-americanii/>

ECOURI ALE REVOLTEI DIN BRAȘOV ÎN DRAGOMIREȘTI

Maria CURAC

profesor învățământ primar,

Școala Gimnazială „ Nicolae Iorga” Baia Mare

Un eveniment, demn de a fi menționat în istoria recentă a localității Dragomirești, s-a petrecut la începutul lunii decembrie 1987. Se aflase în toată țara, deci și la noi în localitate despre evenimentele din 15 noiembrie 1987, desfășurate la Brașov. Atunci au avut loc demonstrații împotriva regimului comunist, participanți fiind muncitori, studenți, elevi și locuitori ai orașului.

Un grup de tineri din Dragomirești, afectați și ei de restricțiile regimului comunist, află de la radio „ Europa Liberă” despre întâmplările de la Brașov și plănuiesc și ei o „revoltă” în localitate.

În seara zilei de 3 decembrie 1987 mai mulți tineri se întâlnesc la „centru”, la restaurant, apoi merg prin sat la fete. În casă la Anuța lui Mecleș se adună 8 tineri: **Dolca Vasile** – 20 de ani, **Zubașcu Vasile** (zis Zubășteanu) – 18 ani, **Petrovan Ilie** (a lui Bartău) – 23 de ani, **Țicală Ion** (a lui diacu Dănilă) – 25 de ani, **Chindriș Vasile** (a lui Simion) – 19 ani, **Ardelean Ion** (zis Cămătaru) – 23 ani, **Zubașcu Lupu** (a lui Lupu-i Roză) – 23 de ani și **Chindriș Ion** (a lui Silipu lui Lazăr) – 23 de ani. Spiritele se încing, în urma unui joc de cărți și tinerii pleacă spre centru. Pe drum, de la școală în sus, încep să distrugă toate panourile publicitare cu Partidul Comunist de pe stâlpi. Ajunși în fața primăriei, distrug și aici pancartele pe care le găsesc, iar unul dintre ei, Dolca Vasile, intră în primărie. Ia de aici un tablou cu Nicolae Ceaușescu și se întoarce la ceilalți. Paznicul primăriei se sperie și fuge. Grupul continuă drumul până la biserică, în același fel, rupând de pe stâlpi panouri cu PCR, la fel distrugând și panouri de la bibliotecă. În fața bisericii se opresc, pun tabloul lui

Ceașescu pe un stâlp și pregătesc „înmormântarea” lui Ceașescu. Aduc din cimitir 7 cruci vechi, pe care nu se mai vedea scrisul, le așază lângă tablou, mai pun și panouri cu PCR, și fac „înmormântarea”. Încep să strige sloganuri anticomuniste: „Jos comunismul”, „Jos Ceașescu”. Unul dintre participanți, Zubașcu Lupu, își amintește că Petrovan Ilie, zis Bartău, avea pregătit un cântec, cu versuri anticomuniste, pe care îl cântau toți, după el. Pleacă din nou la drum, spre Săliștea de Sus, strigând și distrugând ce mai găseau pe stâlpi.

În locul numit „La pajiști” era un elicopter cu care se împrăștiau îngrășăminte agricole de către C.A.P., pe terenurile deținute de acesta. Tinerii doresc să se apropie, dar milițianul care era de pază îi oprește, amenințându-i cu arma. Zubașcu Lupu își amintește că acest polițist și-a notat toate versurile cântecului pe care-l cântau ei.

Grupul de tineri pornește mai departe, spre Săliștea de Sus, cu gând să se întâlnească și cu tinerii de acolo, să demonstreze împreună. Doi dintre ei se despart de grup și merg la un om ce locuia acolo și iau de la acesta o oaie. La intrare în Săliște, grupul fiind gălăgios, oamenii ies la porți. Văzând că se adună lumea, tinerii se sperie și se întorc din drum. Se întâlnesc și cu cei care luaseră oaia și în locul numit „Arinii Runcului”, din jos de mănăstirea Dragomirești, se opresc pe un teren și pregătesc „masa” de pomenire după înmormântarea lui Ceașescu. Trei dintre ei urcă la mănăstire și trag clopotele, așa cum e obiceiul după morți.

Spre dimineață au pornit spre casă, conștienți că acțiunile lor nu vor rămâne fără urmări.

În ziua de 4 decembrie au fost chemați la miliție, unde au dat declarații despre ceea ce au făcut. Șef de post era Fodor Traian și un alt milițian era Pop Mircea.

Peste câteva zile, duminică, unul dintre tineri, Chindriș Vasile a mers împreună cu părinții la Borșa, la un milițian pe care îl cunoștea tatăl, cerând un sfat, un ajutor. Acesta le spune că, având în vedere că au fost un grup, probabil că vor fi arestați și că nu are cum să-i ajute. Întorși acasă, Chindriș îi anunță pe toți despre ce li se poate întâmpla. Dolca Vasile le propune un plan amănunțit de a fugi din țară. Marți, trebuiau să plece cu trenul spre Cazanele Dunării, iar la Dubova să iasă din țară. Numai că nu mai apucă să pună în aplicare acest

plan, pentru că luni sunt chemați la miliție pentru o nouă declarație și sunt arestați. Milițienii veniți din Borșa intră în postul de miliție cu câini, cu pistoale automate, li se pun cătușe, sunt loviți.

Sunt duși la Vișeu, unde are loc un proces în regim de urgență (durează o jumătate de oră), li se ia doar o simplă declarație de la fiecare. Au un avocat din oficiu, care însă nu-i ajută deloc. Sunt condamnați (așa cum era ordinul de sus) pentru „deranjarea ordinii publice pe timp de noapte”. Condamnările sunt: Zubașcu Lupu – 4 luni, Chindriș Ion – 3 luni, Ardelean Ion – 4 luni, Chindriș Vasile – 4 luni, Țicală Ion – 5 luni, Petrovan Ilie – 5 luni, Zubașcu Vasile – 5 luni, Dolca Vasile – 6 luni.

Stau o noapte în arestul miliției din Vișeu, iar a doua zi sunt duși la închisoarea din Baia Mare. Aici stau toți în camera 15, primele 21 de zile sunt în carantină. Sunt duși la diferite munci.

Conform declarației lui Zubașcu Lupu, el era singurul din grup membru de partid. De aceea spune el că venea la el o doamnă căpitan de la București, în fiecare miercuri, care îl interoga despre evenimentele din acea noapte. Ea i-a spus că în 10 februarie 1988 vor fi mutați la Jilava și că li se va începe un nou proces în care vor fi cercetați pentru „uneltire socială”, riscând între 7 și 25 de ani de închisoare. Chindriș Vasile confirmă că a auzit și el despre deschiderea unui nou proces de la un sergent major Loghin.

De ziua lui, Nicolae Ceaușescu dă Decretul nr. 11 din 26 ianuarie 1988, considerat cel mai mare decret din istorie. Sunt eliberați toți cei care erau condamnați la închisoare până la 10 ani și li se înjumătățește pedeapsa celor condamnați la mai puțin de 20 de ani. Cei condamnați la moarte treceau la pedeapsa de 20 de ani de închisoare. În urma acestui decret grupul de tineri din Dragomirești este eliberat.

În iunie 1988 trei dintre acești tineri, Dolca Vasile, Țicală Ion și Zubașcu Vasile încearcă să fugă din țară. Zubașcu Vasile este prins și arestat. Ceilalți doi reușesc să plece, ajungând într-un final în Australia. Se vor întoarce abia după 10 ani.

În prezent, doar Zubașcu Lupu locuiește în Dragomirești, Chindriș Vasile este în Sighetu-Marmației, doi sunt decedați, doi locuiesc în străinătate, despre doi dintre ei nu se mai știu informații.

Bibliografie:

„Dragomirești – între tradiție și modernitate”, Elisabeta Faiciuc Dobozi
Declarațiile lui Zubașcu Lupu și ale lui Chindriș Vasile- participanți direcți la
evenimentele prezentate

REVOLTA DIN SĂLIȘTEA DE SUS, MARAMUREȘ (5-6 MAI 1981)

Prof. Simion IUGA

Anul 1981. Trecuseră doar zece ani de la vizita lui Ceaușescu în China și Coreea de Nord., vizită care a dus la sfârșitul perioadei de timidă liberalizare, de relativă slăbire a sistemului polițienesc în România. În pași repezi se va instaura cultul personalității și guvernarea dură a familiei și a acoliților dictatorului. Speranțele românilor într-un Ceaușescu care să facă reforme adevărate în plan economic și social s-au prăbușit. Începea pentru români un drum lung de privațiuni și sărăcie.

Anul 1981. Ca în toată țara, majoritatea locuitorilor din Săliștea de Sus au simțit și ei din plin ce însemna introducerea de rații la principalele bunuri alimentare: pâine, ulei, zahăr, făină etc. Numai că și rația, cât și materialele de construcție erau condiționate de predarea la stat a cotei de carne, lapte, ouă etc. Chiar și salariații erau obligați să „contracteze” cu statul un porc.

În aceste condiții a crescut rolul aparatului de represiune: Securitatea și Miliția. Alături de activiștii de partid, administrație, acestea aveau rolul de a ține sub control întreaga populație, de a preîntâmpina (sau a înăbuși în fașă) orice act de împotrivire, de a lua măsuri de îndeplinire cu orice preț a aberantelor cincinale.

Pe fondul acestor realități economice și sociale are loc revolta locuitorilor din Săliștea de Sus. Fiind și eu martor la acest eveniment pe toată desfășurarea lui, voi încerca să reconstitui faptele, desigur, în primul rând cu ajutorul victimelor brutalizate – membrii familiei Șofrac –, dar și cu mărturiile altor localnici.

Totul a pornit de la șeful postului de miliție, plutonierul Viorel G., care reușise să instaureze în localitate o „ordine” discreționară, aproape de tip mafiot. În cârdășie cu o parte dintre autoritățile locale, dar și cu „pile” la județ,

coordona o serie de afaceri ilegale cu scopul profitului personal și al prietenilor. Nimic nu se mișca fără știrea lui și fără vămuire: transportul rutier, animale sacrificate, C.A.P.-ul, Cooperativa de Consum etc.

„Era mare afacerist, știa tot ce se întâmpla în comună. Când aduceai lemne, chiar dacă le-ai plătit găsea el o hibă și trebuia să le mai plătești o dată; dacă nu, ți le confisca. Avea șoferii lui cu care se înțelegea, alții nu aveau voie să miște, că le făcea proces verbal din orice fleac. La un vițel tăiat cu aprobarea lui... „jumătate mie – jumătate ție”. Oamenii aveau mare mânie pe el, că era un om rău și fără obraz, și din cauza asta oamenii s-au revoltat” (*Chiș Dumitru, șofer*).

Multe femei au fost abuzate în sediul postului de miliție. „Mergeau femei după acte de identitate, să plătească amenzi etc., și el le puneia condiții indecente. O vecină a mea, destul de în vârstă, a venit la mine plângând: – „Vai de mine, uite ce am pățit, am mers la post după bulletin, și sefu` s-o dat după mine pă după masă, de abia am reușit să scap.” (*Vlad Maria, 74 ani*)

„Dacă nu-ți plăteai amenda, ca pe timpul lui Dej trimitea să ne ia din casă pieptare, sumane și alte obiecte zălog. Nu ni le înapoia până nu plăteam amenda. În alte comune mă gândesc că nu era chiar așa.” (*Iuga Ștefan, 69 ani*)

Înv. Maria Vlad: „Eram primăriță nouă pe atunci, numai de doi ani în funcție. Mai știam câte ceva despre ceea ce făcea șeful de post, fiindcă primisem câteva reclamații împotriva lui. Am ridicat problema la Baia Mare, la secretarul organizatoric al Comitetului județean de partid. Mi s-a răspuns că e un caz obișnuit să nu se înțeleagă primarul cu șeful de post, și că trebuie să rezolvăm problema pe plan local. L-am pus în discuția biroului comitetului comunal de partid, dar fără urmări pozitive. Se pare că avea pe cineva mai sus care-l proteja.”

Luni, 5 mai 1981, era zi de târg la Dragomirești, localitatea vecină. Șofrac Simion, poreclit Ciopac, se târguiește cu un țigan să-i vândă un cal. Cei doi ajung la o înțelegere: țiganul cumpără calul, dar Șofrac să-i garanteze că la trecerea prin Săliște – în drum spre o localitate din județul Bistrița-Năsăud – nu vor exista greutăți din partea milițienilor. Țiganul era pățit, știa foarte bine că, interceptat de vreun milițian, acesta va găsi motive să-l „taxeze” din nou.

Dar de ce se temeau n-au scăpat. Ajunși la „Popasul Izei” din Săliște, îi aștepta plutonierul Viorel G., și nu numai pe ei, ci și pe alții care trebuiau să treacă prin „filtru”. Din relatările lui Șofrac reiese faptul că, după discuții, milițianul i-a tras o palmă țiganului. Șofrac i-a luat parte țiganului, „... de ce să-l bată, că și el e om”. În acel moment, a încasat și el o palmă, ba mai mult, gestul lui a fost considerat un atentat la autoritatea șefului de post. Ca atare, vinovatul trebuia încătușat, dus la post și învățat minte. Numai că era dificil de legat fără a atrage atenția altor săteni, fără zarvă, așa că șeful l-a lăsat să se întoarcă acasă cu căruța (țiganul nu mai conta), iar el s-a dus, cu mașina personală, în comuna vecină, Săcel, după ajutoare. Pe drum s-a întâlnit cu un milițian din Rozavlea, și, împreună, s-au întors repede. L-au ajuns pe Șofrac pe drum, l-au încătușat și l-au dus la post. Caii și căruța au rămas în drum, în grija unui consătean.

„În postul de miliție – își amintește *Simion Șofrac* –, în cătușe, prima lovitură am primit-o în cap cu un scaun, a început să-mi curgă sângele și am amețit un pic, apoi m-au bătut peste tot, ștergând sângele cu perdeaua de la fereastră, până n-am mai știut de capu` meu.”

Alertată de o consăteancă, soția lui *Șofrac*, *Ileana*, a alergat la post, desculță, împreună cu fiică-sa, în vârstă de 11 ani. „Am intrat amândouă în post, unde erau cei doi milițieni, Viorel G. și unul din Rozavlea. Unul ștergea sângele de pe jos cu un cearșaf. Soțul era culcat pe pânțece, cu mâinele încătușate la spate, și cel din Rozavlea îi dădea cu bastonul peste cap, că i-o sărit și părul. Fata mea, țâpurind, i-o sărit în spate, se ținea de capul lui, dar acesta a aruncat-o de un perete, în hol. Nici eu nu m-am lăsat de el, dar și pe mine m-o scos pe hol. Acolo am început să țâpurim și să strigăm amândouă după ajutor S-o auzit din drum și din primărie și o vinit în post Burnar Mihai (secretar adjunct al biroului comitetului de partid, n.n.) și Iuga Simion a` lui Iacob, care ne-o fost nănaș (președintele Cooperației de consum zonale, n.n.), și un pic mai târziu primărița (era cam pe la amiază, și erau în primărie în acea vreme, n.n.). Ce-o vorbit, nu știu, dar după o vreme i-o dat drumul bărbatului meu după ce l-o bătut bine, că n-o putut să lucre un an de zile. De abia l-am putut aduce acasă, împreună cu niște neamuri.”

Înv. Maria Vlad: „Am intrat în post, și acolo l-am văzut pe Ciopac bătut rău, și le-am zis milițienilor să-i dea drumul imediat. La început ei s-au opus,

dar i-am amenințat că o să anunț partidul, și atunci, cu greu, i-au dat drumul, după ce a fost spălat de sânge. I-am întrebat de ce l-au bătut așa de rău, și mi-au răspuns că Ciopac era în legătură cu niște țigani. Lăsându-i în post, eram hotărâtă să analizez și să rezolv cazul cu conducerea de partid a localității.”

Șofrac Maria (soția): „L-am îmbrăcat cum am putut, și cu fratele său, Mihai, care avea mașină, am plecat repede la Baia Mare, la Spitalul Județean, la urgență. Dar acolo nu ne-au primit. Și atunci, cumnatul meu o zis să mergem la partid. Cineva ne-o primit, dar înăuntru o intrat numai soțul și fratele său. Le-o zis să mergem acasă că o să se rezolve toate. Dar bărbatul meu era ca bluza mea neagră pe unde l-o bătut, și cu capul umflat. N-am avut ce face, ne-am întors acasă. Când am ajuns, se înnoptase, iar în fața primăriei și a postului de miliție era adunată o mulțime de lume.”

Știrea despre ce s-a întâmplat cu Ciopac s-a răspândit repede în localitate. Rudeniile, vecinii, dar și alții s-au îndreptat spre sediul primăriei (în această clădire, într-o aripă, era și postul de miliție) pentru a cere socoteală celor vinovați. În loc să încerce să calmeze oamenii, Viorel G. îi întâmpină cu amenințări. Între timp se adunau tot mai mulți oameni, spre seară erau sute, și tot veneau. Sosesc și autoritățile comunei.

Înv. Maria Vlad: „Am primit un telefon, acasă, să revin la primărie, că e multă lume la postul de miliție și sunt amenințați cei de acolo. Am plecat repede și, împreună cu Mihai Burnar, am încercat să determin mulțimea să plece acasă, promițându-i că vom lua măsuri împotriva celor vinovați. Veneau din ce în ce mai mulți oameni, refuzau să plece, vociferau din ce în ce mai tare și voiau să-și facă singuri dreptate. Nu am putut intra în post, cei dinăuntru se baricadaseră acolo, astfel că, în aceste condiții, am telefonat la autoritățile județene, relatând situația.”

Înspre seară, se răspândește zvonul că cei din post vor folosi armamentul (arme depozitate pentru garda patriotică), că va veni armata. La biserici se trag clopotele în dungă. Alte grupuri de săteni se îndreaptă spre primărie, unii înarmați cu pari și securi. Se formează echipe de interceptare pe șosea, din sus și din jos de sat, care opresc și controlează toate mașinile, spre a opri pătrunderea unor ajutoare venite în sprijinul milițienilor. Este lăsată doar mașina cu care venise din Baia Mare maiorul Maxim, acesta promițând că,

trimis să cerceteze ce s-a întâmplat, va lua măsuri. Ajuns la primărie este huiduit și constată că situația a scăpat de sub control. Intră repede în sediu, de unde ține legătura, telefonic, cu șefii lui. Face o încercare de a comunica cu mulțimea, ieșind în fața ei, dar este huiduit și se trezește cu o traistă în cap (înăuntru era o piață destul de mărișoară). Se retrage foarte speriat, în timp ce din drum se aud strigăte furioase: „Ne-o bătut de câte ori o vrut!... Pe bărbați i-o bătut, pe femei le-o f... etc.! Din post nu mai iese viu, numai pe lepedeu!”. Voci și la adresa autorităților, a conducătorilor CAP-ului, Cooperativei de consum, acuzate de cârdășie cu miliția, dar și de alte fapte care au provocat sătenilor suferințe și nedreptăți. Nimic la adresa școlii.

În jur de ora 22, oficialii comunei părăsiseră primăria. Au rămas doar maiorul Maxim, Mihai Burnar și subsemnatul (directorul școlii). Se înnoptase, și afară erau peste 2000 de oameni furioși, printre care și mulți copii. Maiorul comunica mereu cu „organele”, în timp ce afară tensiunea creștea. Oamenii au început să spargă becurile cu pietre, apoi, pe întuneric, un grup forțează grilajul metalic și ușa, intrând în post. Ce s-a întâmplat acolo, doar cei care au intrat știu mai bine. Fapt este că doar un pieptar din cele zălogite, cu care și-a acoperit capul, l-a salvat pe Viorel G. de moarte. Celălalt milițian a scăpat ușor, suindu-se pe soba de teracotă, cu pantalonii uzi. În forfota creată, pe întuneric, s-a strecurat printre oameni, reușind să scape. A luat-o, trecând Iza, peste dealuri, spre Vișeu.

Grupul care aplicase corecția a ieșit apoi din post și s-a dispersat prin mulțime, mulțime care nu se dădea dusă.

Vasile Chiș (asistent principal la dispensarul din localitate): „Am fost chemați pentru a acorda primul ajutor milițianului. Am telefonat și la spitalul din Vișeu de Sus după o ambulanță. Împreună cu doamnă doctor Dincă, nu am fost lăsați să intrăm în post. Dar am fost martor când câteva personae mai îndrăznețe (printre care și Mihai Burnar, n.n.), sfidând strigătele mulțimii, și-au asumat riscul și l-au scos pe milițian într-o cergă, târându-l pe lângă pereți până în sediul primăriei.”

Aici a fost așezat sub un birou. Avea fața tumefiată, îmbrăcămintea îmbibată cu sânge. De abia mai răsufla. Rămăsesem cu el doar eu și maiorul Maxim care vorbea mereu la telefon cu superiorii. Am reținut o întrebare a

acestuia, repetată de mai multe ori: «Să sacrificăm șeful de post?» În acest timp o ploaie de pietre loveau fereastra încăperii.”

Vasile Chiș: „De la Vișeu au plecat două ambulanțe spre Săliște, una rămase la Săcel, de rezervă. Venea și doctorul Ioan Vlad (săliștean). Acestuia i s-a acordat respect, dar nu i s-a permis să intre în primărie. Se auzeau strigăte din mulțime: „De ce a venit salvarea? Înseamnă că nu-i mort. Să intrăm în primărie. Mai bine să meargă salvarea după Ciopac și să-l ducă la Vișeu.” Un grup de femei instigau să se intre și să „termine” cu milițianul. Câțiva se alăturaseră și erau pe punctul de a forța ușa. Pentru a evita linșajul am invitat pe câteva dintre cele mai rebele femei să intre și să se convingă de faptul că Viorel G. e mort. Au intrat vreo cinci sau șase, l-au văzut cu uniforma plină de sânge, cu pieptarul peste el și s-au convins că e fără viață. Au ieșit și au dat vestea mulțimii. Strigăte de bucurie.

Ileana Dincă – atunci medic în localitate: „N-o să uit niciodată noaptea aceea. Am văzut că furia oamenilor depășise orice măsură, și urma să se comită un linșaj. Am încercat să intru în primărie și să acord primul ajutor – aveam destulă autoritate în localitate – dar nu am fost lăsată. Umblam prin mulțime să-i potolesc pe oameni, dar în zadar. Nu aș fi vrut ca acești oameni să aibă pe conștiință o crimă. Era de ajuns ceea ce se întâmplase până atunci, trebuia să se termine. Trebuia să se termine deoarece știam bine că în localitățile vecine staționau multe ambulanțe. De ce atâtea? Era clar că, la nevoie, forțele securității și miliției ar fi intervenit în forță dacă revolta ar fi luat amploare, ar fi fost un exemplu molipsitor pentru localitățile vecine și atunci, posibil, era nevoie de multe ambulanțe.”

Șofrac Maria: „Cam după miezul nopții o venit cu salvarea și l-o dus pe Simion la spitalul din Vișeu. Pe mine nu m-o luat. M-am dus la el dimineața, era bandajat cu păioară, era tăt negru.”

Vasile Chiș: „Era întuneric, și unul dintre paznicii de la primărie a suferit un atac de epilepsie. Ni s-a dat voie să-i acordăm primul ajutor și am solicitat a doua ambulanță, cea rămasă la Săcel. În forfota ce s-a iscat, pe lângă bolnavul de epilepsie am reușit să-l scoatem și pe milițian, cu o altă targă, și să-l punem în prima ambulanță. Primul a fost transportat la Vișeu, iar pe milițian l-au dus la

spitalul din Dragomirești, și apoi la Baia Mare. Era cam două și ceva după miezul nopții.”

Cam în același timp soseau în localitate comandantul Miliției județene, șeful Securității și un secretar al Comitetului județean de partid. Oamenii, care aflaseră că milițianul nu mai era în primărie, și-au prezentat în fața acestora cererile: înlocuirea lucrătorilor de la postul de miliție, a conducerilor primăriei, CAP-ului, Cooperativei de consum, tragerea la răspundere a lui Viorel G. etc. „Să se schimbe și mătura!” – se scanda.

Aflați într-o situație extrem de incomodă, în care nu se putea promite astfel de schimbări (cu excepția înlocuirii milițienilor), dar și în fața continuării revoltei, cu eventuale implicații politice grave, reprezentanții județului propun sătenilor să plece acasă – „e târziu și trebuie să ne mai și odihnim” – și să se întâlnească în aceeași zi, la ora 18. Nu prea încrezătoare, vociferând una și alta, mulțimea s-a dispersat totuși.

Maria Șofrac: „La Vișeu au venit doi de la armată, aveau uniforme (de la Procuratura miliatră, n.n.), și ne-au spus să mergem, obligatoriu, cu soțul la Cluj, că ne-or aștepta în gară. Miercuri am plecat cu trenul la Cluj, și cei doi ne-o așteptat și ne-o dus cu mașina la spitalul militar. Doctorii l-o tratat două zile, apoi ne-o dat drumul acasă, zicându-ne să așteptăm rezultatele, că ni le-or trimite ei. Da` ele n-o venit niciodată. Aproape un an de zile Grigore n-o putut lucra, o stat mai mult în pat.”

Înainte de ora 18 s-au tras iar clopotele la biserici. Oamenii s-au adunat din nou la primărie, dar tensiunea nu mai era cea dinainte. Era prezent și prim secretarul Comitetului județean de partid, dispus să-i asculte. Sunt reiterate doleanțele clamate anterior. Sunt aduse dovezi (verbale). Prim secretarul a promis doar înlocuirea milițienilor, sancționarea lui Viorel G., un control al activității conducerilor instituțiilor și unităților economice din localitate și, acolo unde va fi cazul, se vor lua măsuri „corespunzătoare!?” Se promitea și ceea ce se auzea strigându-se din mulțime: „Să nu se caute vinovați dintre noi pentru ceea ce s-a întâmplat în Săliște!”

Încet-încet, sătenii s-au molcomit și s-au împrăștiat, așteptând să vadă care vor fi urmările. Se așteptau și la rău, dar regimul s-a ferit să ia măsuri împotriva lor, mai ales că veneau zvonuri din localitățile vecine, cum că

oamenii se pregăteau să urmeze exemplul săliștenilor. Au fost înlocuiți doar milițienii, ca șef de post a venit, pentru două luni, un ofițer superior, locotenent-colonelul Constantinescu.

Revolta din 5-6 mai 1981 din Săliștea de Sus nu a avut, desigur, un pronunțat caracter anticomunist, dar se înscrie ca unul dintre evenimentele de care trebuie să se țină seama în conturarea de către istorici a societății românești din acea perioadă. Informațiile din arhivele P.C.R. – județ, Miliție și Securitate –, pe care încă nu am avut ocazia să le vedem, sunt sigur că vor dezvălui mult mai multe lucruri despre această mișcare, teama autorităților, la cel mai înalt nivel, de a nu se afla în fața unei mișcări generalizate în această zonă. Interesant e faptul că postul de radio Europa Liberă a fost „pe fază”, transmițând suficiente date încât evenimentul să fie cunoscut după puțin timp în țară și străinătate.

COLECTIVIZAREA AGRICULTURII ÎN MARAMUREȘ. IMAGINEA PĂSTRATĂ ÎN CONȘTIINȚA POPULAȚIEI

Nicolaie HODOR

Facultatea de Geografie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

I. INTRODUCERE

Maramureșul, o importantă provincie românească, a suferit, ca unitate administrativ-teritorială, după Cel de-al Doilea Război Mondial, mai multe modificări. Lucrarea de față face referire la regiunea dintre munți, cunoscută sub denumirea de „Țara Maramureșului”, de Maramureșul voievodal sau istoric (fig.1).

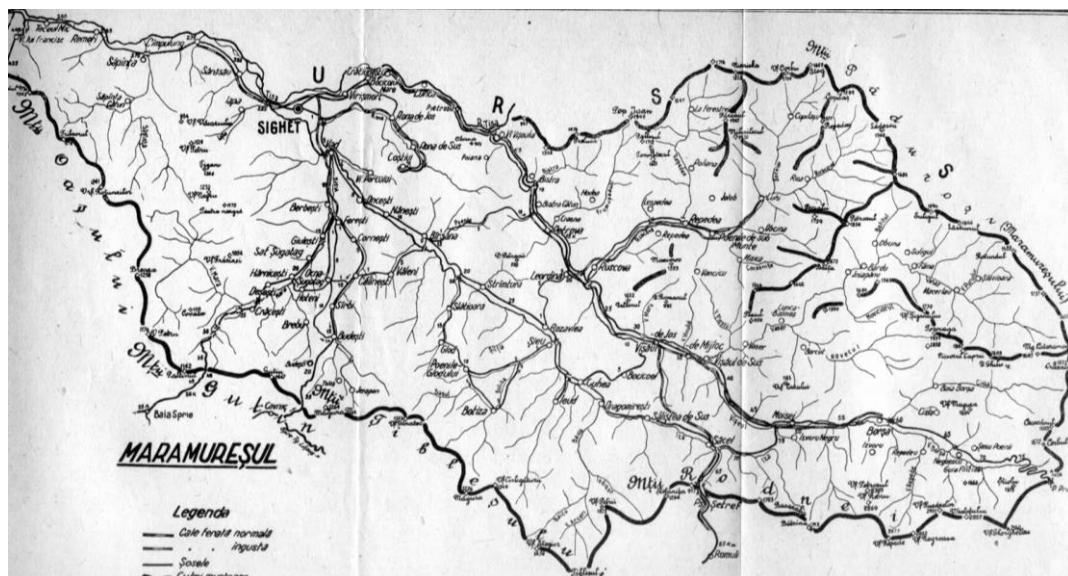

Fig. 1: Harta Maramureșului din perioada 1921-1950. Sursa: http://turism-harti.blogspot.com/2010_03_05_archive.html

La sfârșitul Primului Război Mondial, a apărut pe harta lumii un stat totalitar, un imperiu ce a purtat numele de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. Acesta, chiar de la formarea lui, a atacat periodic România și alte state vecine.

După înfrângerea Germaniei, în anul 1945, URSS și-a amplasat militarii în mai multe țări din centrul și din estul Europei. Armata sovietică de ocupație nu s-a retras, din majoritatea statelor, până în vremea dezmembrării acestui colos multinațional, sau chiar mai târziu. Stalin a încercat să dirijeze politica partidelor comuniste și și-a instalat, în toate aceste țări, guverne aflate sub autoritate sovietică. (Bărbulescu M. și colab., 2007, p. 407; Hodor N., 2019, p. 1).

În România, partidul comunist (muncitoresc) a preluat ilegal, treptat, întreaga putere și a acționat prin teroare, cu sprijinul unor activiști străini, aduși în țară cu scopul transformării acesteia într-un stat socialist sau comunist. Partidul a acaparat, în timp, toate instituțiile statului. Este cunoscută expresia „*partidul e în toate*”, exprimare preluată de la George Lesnea și vehiculată de propagandiști pe tot teritoriul României, mai ales la sate.

Colectivizarea agriculturii a reprezentat un atac generalizat și susținut în timp și spațiu, asupra țăranilor. Le-au fost confiscate proprietățile, animalele, atelajele și instalațiile tehnice din gospodărie. La nivelul întregii țări, acțiunea a avut efecte negative de mari proporții: a determinat frânarea dezvoltării, a adus mari lipsuri în societate, foamete, încarcerări și deportări pentru oameni nevinovați, a distrus familii și a curmat multe vieți omenești. În URSS, încă din anul 1929, Stalin a cerut eliminarea culacilor, ca clasă socială (Courtois St. și colab., 1999, p. 147). Polonia și Ungaria au adoptat altfel de politici, mai moderate și mai echilibrate.

Încercări de sechestrare a pământurilor țăranilor s-au făcut aproape în toate localitățile Maramureșului. În multe dintre acestea, populația nu a cedat, deși jertfele au fost foarte mari. Numeroși locuitori ai satelor au fost persecutați, uciși sau deportați.

Totuși, cei mai mulți au rămas pe loc și au surmontat toate excesele și abuzurile instituțiilor statului comunist.

Cele mai multe dintre unitățile agricole socialiste, s-au desființat imediat după anul 1989. Primele dintre acestea au fost CAP-urile. Terenul și bunurile din inventar, care s-au mai păstrat, s-au împărțit foștilor proprietar.

Rănilor profunde provocate în anii colectivizării forțate n-au dispărut de tot și efectele lor se mai simt și astăzi în societate. Ele au lăsat, uneori, în urmă, o amintire tristă a vechilor abuzuri și multe litigii nesoluționate.

Unele dintre generațiile de mai demult, care au iubit mult satele și pământul strămoșesc au reușit să vadă din nou zorii libertății și să se bucure iar de dreptul strămoșesc al proprietății.

În timpul acestor perioade dramatice, locuitorii din satele colectivizate au suferit mult. Totuși, ei au reușit să șteargă o mare parte din urmele și umbrele trecutului.

Cu toate greutățile și chinurile la care au fost supuși, într-o lume plină de propagandă și de lozinci, oamenii din popor și-au păstrat umorul, au făcut, de multe ori, „*haz de necaz*”, compunând o serie de versuri, expresii și „*contralozinci*”, care s-au răspândit rapid și s-au păstrat pentru multă vreme în memoria satelor maramureșene. Acestea au mai atenuat suferința cetățenilor și le-au dat mai multă speranță și putere să renască.

În anii '90, credința, veselia, horile, jocul și colindele s-au întors din nou acasă. Unii dintre cei alungați din sat, au revenit la vatra părintească odată cu dispariția sistemului comunist. Câmpul și codrul s-a umplut din nou de doinele maramureșenilor. Satul a căpătat bucuria și strălucirea de altădată. Ogorul a început să producă iar pentru proprietarii lui. Încă de la poarta gospodăriilor, s-au simțit același miresme de flori, de proștețime și de pâine caldă din cuptoare, ca mai demult. Coconii maramureșenilor au revenit din ce în ce mai des la bunicii lor.

II. PREMISELE POLITICE ALE ACȚIUNII DE COLECTIVIZARE

Încă din ultimele luni ale războiului, comuniștii români și cei sovietici au întreprins acțiuni prin care urmăreau să acapareze puterea politică la toate

nivelurile, să controleze economia, instituțiile și organismele de decizie ale statului.

Câteva acte emise și anumite evenimente orchestrate de conducerea de la București au constituit premise favorabile începerii acțiunii de colectivizare.

În 6 martie 1945, a fost instalat *guvernul condus de Dr. Petru Groza*, care a organizat comunizarea totală a țării.

În 23 martie 1945, s-a legiferat reforma agrară. Astfel, potrivit *legii nr. 187*, conform primului articol, s-a precizat faptul că agricultura României se va sprijini „pe gospodării care sunt proprietatea particulară a celor care le stăpînesc”. Sunt cunoscute câteva „rime” ale unor cetățeni împrumăriți, dar mai puțin dornici să se ocupe cu cultivarea pământului: „*Petru Groza dă pământ/ Și eu cât îl am, îl vând*”.

Deși, promitea o proprietate particulară puternică, se bănuia de mai multă vreme, însă, că partidul minte prin oamenii lui și, peste puțin timp, avea să se demonstreze acest fapt. Mai târziu, după apariția cântecului de propagandă „*Partidul minte luminată*”, prin popor a început să circule și varianta asociată cu acesta: „*Partidul minte, minte, minte! Minte luminată...*”

Legea nr. 68 din 16 februarie 1946 a stabilit introducerea cotelor la principalele produse agricole. De atunci au început să circule prin sate versurile: „*Arde-l pă țaran cu cota/ Dă-i pământ și ie-i recolta*” (H D).

Lozincile pentru lauda lui Stalin de tipul „*Stalin și poporul rus/ Libertate ne-au adus*” au fost și ele modificate în felul următor: „*Stalin și poporul rus/ Tăt mălaiu' ni l-o dus*” (B L).

Familia lui Pop Toader din Bârsana avea o cameră secretă în fundul tinzii (holului). Acolo, ei ascundeau cerealele și alte bunuri. Intrarea se făcea prin pod. Nu se observa faptul că la nivelul podului era o ușă. Peste ea, era pusă o ladă mare pentru grăunțe, care acoperea tot timpul locul de acces în acel spațiu ascuns. Niciodată nu a fost descoperită. Așa puteau să le asigure copiilor mâncare, în condiții de foamete și de cote foarte mari (H P).

Pe lângă cultul „*marelui conducător*”, propaganda comunistă îl alimenta și pe cel al „*Armatei Roșii eliberatoare*”, al Uniunii Sovietice, al lui Gheorghiu-Dej etc. (Hodor N., 2019. p. 5): „*Georghiu-Dej, luptător/ Pentru țară și popor*”, „*Ana Pauker luptătoare/ Pentru clasa muncitoare*” (H D).

Anumite expresii ciudate, se foloseau tot mai des în limbajul activiștilor partidului. Un exemplu concludent este acela care spunea că: „*au fost lichidate clasele exploataoare*”, pentru că ele „*au supt sângele poporului*”. Însă, poporul avea alte păreri și, de multe ori, alte lozinci sau „*contralozinci*”. În acei ani, circula prin lumea românească o înjurătură în care era pomenit numele lui Stalin. Aproape toată lumea o știe... (Hodor N., 2019, p. 6).

În 19 noiembrie 1946, prin *falsificarea rezultatelor alegerilor generale*, PCR și aliații lui din Blocul Partidelor Democratice și-au asigurat majoritatea parlamentară și și-au pregătit tot ce era necesar pentru preluarea totală a puterii.

În data de 30 decembrie 1947, *Regele Mihai a fost silit să abdice și să plece în exil*. Scăpat de ultimul mare apărător al democrației, partidul comunist și-a netezit calea spre noi abuzuri.

Pentru a pune mâna pe economia țării, comuniștii au dat o mare lovitură proprietarilor, prin *legea nr. 119 din 11 iunie 1948, pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi*.

III. ÎNTOVĂRĂȘIRE ȘI COLECTIVIZARE

Plenara din 3-5 martie 1949, a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român a hotărât trecerea la „*transformarea socialistă a agriculturii*”. Aceasta însemna crearea, „*Întovărășirilor*” din care s-au născut „*Gospodăriile Agricole Colective*” (GAC), redenumite, mai târziu, „*Cooperative Agricole de Producție*” (CAP), copiate după modelul kolhozurilor sovietice (fig. 2).

În paralel, au fost înființate și „*Gospodăriile Agricole de Stat*” (GAS), după structura sovhozurilor, intitulate apoi, *Întreprinderi Agricole de Stat* (IAS). Publicul a atribuit acestor două unități agricole, numele de „*colectiv*” și, respectiv, „*gostat*”. Gospodăriile de stat au fost tot timpul favorizate în ceea ce privește investițiile și dotarea cu utilaje, în comparație cu cele colective (Kligman Gail și Verdery Katerine, 2015, p. 134).

Hotărârea PMR anula, în fapt, reforma agrară din 1945. Până atunci, fruntașii Partidului Comunist au negat intențiile de colectivizare, care circulau de multă vreme, sub formă de zvonuri, prin sate. Astfel, s-a demonstrat din nou ipoteza că „*partidul minte*”.

Fig. 2: Anunțul din presă pentru colectivizarea agriculturii. Sursa: <https://evenimentulistoric.ro/colectivizarea-fortata-a-agriculturii-una-dintre-cele-mai-violente-reforme-ale-comunistilor-in-romania.html>

Au fost expropriate atât pământul, cât și inventarul viu, instalațiile agricole, produsele agricole, creanțele, titlurile și participările decurgând din activitatea exploatărilor moșierești. Opoziția față de confiscare sau tănuirea bunurilor se pedepseau cu 5-15 ani de muncă silnică și confiscarea averii (Tismăneanu V., p. 428). Orice forme de împotrivire la colectivizare, de cele mai multe ori, au dus la arestări, deportări sau omoruri.

Frica era mare în rândul țăranimii, locuitorii satelor se așteptau oricând să fie declarați „chiaburi” și deportați în Bărăgan sau în Siberia. Ei au opus rezistență sau au ales varianta de a fugi în munți. Era dificil de angajat o luptă directă cu un sistem represiv bazat pe forța militară a trupelor de securitate și a miliției. Era greu și de fugit în „lumea liberă” din vestul Europei. Un cântec popular descria situația în felul următor: „*Rău mă tem iarna de frig/ Și vara de colectiv*” (H D).

Arestările se făceau, de obicei, în timpul nopții, după modelul sovietic. În URSS, locuitorii erau luați cu un automobil tip „Volga”, de culoare neagră, poreclit de popor „*ciornii voron*”, adică, în traducere, „*cioara neagră*” (Ț O).

În România, de obicei, arestații erau transportați cu autoturismul de teren de tip „IMS” sau cu „duba miliției”. Geamurile mașinilor erau opace, țăranii erau duși, uneori, zile și nopți în șir, ca să creadă că au ajuns foarte departe de casă, chiar și de țară și erau întrebați, din când în când, dacă acceptă înscrierea în GAC, făcându-se mari presiuni asupra lor, ca să semneze adeziunile în acest sens. Intrarea se făcea cu pământ cu tot, cu vite și cu uneltele de lucru.

Gheorgiu-Dej peciza, în ultima perioadă a acestei acțiuni (octombrie și decembrie 1961), că s-au făcut multe abuzuri în primii ani ai colectivizării și îi învinuia de acestea pe colaboratorii lui apropiați, deveniți în timp adversari: Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu. Mai târziu, s-a demonstrat că aceștia pledau pentru libera opțiune. Peste 80 000 de țărani, au fost arestați și trimiși în judecată, numai între anii 1949-1952, pentru diferite motive inventate de autorități (Tismăneanu V., p. 436). Însă, acțiuni intense împotriva gospodarilor maramureșeni s-au făcut și după aceea. La încheierea colectivizării, în anul 1962, Gheorghiu-Dej a fost de altă părere: „*Felicit din toată inima harnica noastră țărănime, care a urmat cu hotărâre calea arătată de partid*” (Gheorghiu-Dej GH., 1962 p. 287-288).

Conducerea acestor unități agricole era dată pe mâna unor oameni fără studii și fără experiență. De fapt, mulți dintre primari erau analfabeți. Ei nu știau să-și scrie numele și să citească și puneau degetul cu cerneală pe acte, pentru a lăsa amprente în locul semnăturii. De aceea, a apărut expresia „*Ion de la raion și Mărie de la primărie*”, întrucât Ion reprezenta din vechime prototipul țăranului, iar Mărie pe cel al femeii de la sat.

Angajații de la stat (profesorii, funcționarii din comune), studenții, foștii prizonieri din URSS, activiștii etc. erau trimiși să organizeze acțiuni de „*lămurire*” a populației pentru ca să-și depună cerere de aderare la GAC. De multe ori, miliția și securitatea îi tortura prin bătaie pe cei care refuzau înscrierea în colectiv. De aceea, prin public, a circulat o poveste stranie: se spunea că miliția a văzut un cetățean care își bătea caii și l-a atenționat ca să nu-i mai bată. Răspunsul acesuia a fost: „*Nu-i bat, îi lămuresc*” (H D).

De asemenea, salariații de la stat aveau obligația să presteze munci la GAC, întrucât membrii acestora încercau să saboteze lucrările agricole. Profesorii de școala din Slătioara au fost duși la CAP Călinești la săpat (prășit)

porumbul. Unul dintre aceștia, V H, îi îndemna pe colegii lui să taie prin pământ cu sapa firele de porumb ca să nu mai crească. La apropierea serii, din când în când, el ridica firele cât mai sus posibil și zicea: „*Mânânce-te crescutu' mare!*” În acest fel, firele scoase de la locul lor, din pământ sau tăiate, se uscau până dimineța.

Interesant este faptul că, deși era folosită încă din anii de început ai comunismului formula de adresare „*tovarăș*”, preluată din URSS, ea a fost instituită târziu prin *Legea nr. 29 din 28 octombrie 1977*. Populația folosea, totuși, expresia „domn” și „doamnă”. Chiar și atunci când veneau la sate reprezentanții statului, tovarășii de la raion, regiune sau de la instituțiile centrale, locuitorii îi numeau „*domni*”, poate și datorită faptului că erau îmbrăcați în haine „*domnești*” și nu „*țărănești*”. Atunci, au început să circule expresiile: „*Dă Doamne roadă-n pomni și boală-n domni*” și „*nu-i bine, cu domnii, să mânânci cireșe*” (I P). Comuniștii, însă, spuneau că ei sunt tovarășii: „*Domnii-s la pușcărie*”. Expresia circula prin satele maramureșene, mulți locuitori își aduc aminte de ea. A fost consemnată și de profesorul Roșca Nuțu (1995, p. 134).

După confiscarea pământului, a început o acțiune de mecanizare și de chimizare nechibzuită a agriculturii, cu efecte negative asupra mediului. S-au înființat Stațiunile de Mașini și Tractoare (SMT), redenumite ca Stațiuni de Mecanizare a Agriculturii (SMA). Ele au funcționat la Sighet, Vișeu, Dragomirești, Săpânța etc. Acestea erau puține la număr și aveau câteva mici secții prin diferite localități.

Un cântec interesant circula clandestin prin sate. Acesta a fost cântat de Ion Pop și Grupul Iza. Deși strofele lui erau cunoscute de public, artistul ne-a declarat că ei îl cântau numai la petreceri private. Versurile lui reprezintă o satiră adresată locuitorilor satului Șieu, care s-au înscris în GAC/ CAP: *Ardă-te focu' Șăieu/ Mare ești și nu-ncap eu./ Sunt sate mai mititele/ Și încap oamini-n ele./ În anu '59/ O zinit o lege nouă./ Da' acuma în '80 (variantă, '60)/ Ori te spânzuri, ori te legi (variantă, te-neci)/ Ori la Colectiv te treci./ Mânânce-te focu' blid./ Colectiv ț-o trebuie./ Cu ziar acoperit./ Pă ziar scrie „Scânteie”,/ Scrie „Dracu' să te ieie”./ La Coșbuc pe stâlpu' porții/ O cântat pasărea morții./ Taci pasăre nu cânta./ Că eu mâncare ț-oi da./ Care frunză pică jos/*

Nu mai urcă unde-o fost...” În cântec este amintit cetățeanul D I din Șieu, care era poreclit „Coșbuc”, pentru că lui îi plăcea să compună versuri. El este pomenit în cântec, și pentru că autoritățile au încercat să-i ia grădina, odată cu a vecinilor. Ei au venit cu tractorul, pregătiți de arat. Toți proprietarii s-au împotrivit, iar o vecină de-a lui Coșbuc, numită B F, când i-a fost încălcată proprietatea, s-a aruncat în fața tractorului, cu tot cu copilul pe care îl ținea în brațe. Astfel, aceste grădini au rămas necooperativizate, declară ginerele ei (C V) și feciorul (B I). O parte din cântec îi aparține micului poet (P I, și B I). Când își aducea aminte de pericolul colectivizării, „își făcea curaj” și cânta o parte din acest cântec de jale ce pomenește de pasărea morții. Pe cei care refuzau intrarea în GAC sau CAP, moartea îi pândește la tot pasul. În localitatea Șieu, CAP-ul s-a făcut în anul 1959.

În perioada existenței colectivului, funcționarii de la Sfatul Popular, și diferiți angajați ai comunelor se deplasau în teritoriu cu caleașca trasă de un cal. În timp ce „*stabilii*” intrau în casă, aceasta era „*parcată*”, adesea, la margine de drum, unde sătenii care primeau „*oaspeții*”, vrând-nevrând, aduceau calului câte un braț de fân. Prezența acestei calești era un semn care indica prezența prin apropiere a oficialităților.

Țăranii expropriati au primit, uneori, teren în schimb, fie din cel rămas în urma deportării evreilor, ori din confiscarea averilor bisericesti, și, cel mai des, pământ slab productiv, situat pe dealuri. Situația aceasta e confirmată de locuitorii din Săpânța, Ieud și Petrova (C G, P I și S I).

În Ieud, s-a petrecut o întâmplare ciudată: președintele de CAP, Bizău Ștefan, zis Caba, a căutat să cumpere teren, pentru familia lui, în hotarul satului. Astfel, el a devenit și colectivist, și proprietar de pământ. Terenul de lângă sat era luat la colectiv. Sătenii care nu s-au înscris, au fost obligați să cedeze terenurile, la schimb, pentru altele de pe dealuri. Vânzătorul, B D, l-a atenționat, că atunci când „*se va sparge colectivul*”, va trebui să știe că terenul la care va avea drept, va fi cel „*de pe șes*”, nu cel „*de pe deal*” (S M, nora lui B D). Caba a susținut cu tărie ideea că nu sunt șanse să se desființeze niciodată colectivul de la Ieud. Derularea ulterioară a faptelor a demonstrat contrariul. Un cântec din popor, care se referă la CAP, spune, într-un limbaj simplu și chiar cacofonic: „*Să bem horinca cu blidu’, Să să spargă colectivul’ ...*”.

De asemenea, și la Săpânța, vicepreședintele Stan Gheorghe, după intrarea în GAC a cumpărat pământ și a fost descoperit de autorități (Dobeș Andreea și colab., 2004, p. 320).

Sovieticii Stahanov, lăudat pentru hărnicia lui și Miciurin, pentru așa-zisele cercetări cu rezultate bune în agricultură și, mai ales, în crearea unor noi soiuri de pomi, erau „eroii” dați mereu ca exemplu, atât copiilor de la școală cât și colectivștilor, în cadrul adunărilor populare, deși populația se cam îndoia de existența acestora.

La sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale din zilele de 27 și 28 aprilie 1962, Gheorghiu-Dej a anunțat încheierea transformării socialiste a agriculturii (fig. 3): „*In Republica Populară Română, socialismul a învins definitiv la orașe și sate... Sectorul socialist din agricultură deține astăzi 96% % din suprafața arabilă și 93.4% din suprafața agricolă a țării; gospodăriile colective cuprind 3 201 000 de familii, aproape totalitatea familiilor țărănești...*” (Gheorghiu-Dej Gh., 1962, p. 287).

Fig. 3: Anunțul din ziarul Scînteia privind încheierea colectivizării agriculturii. Sursa: <http://fototeca.iicr.ro/picdetails.php?picid=42770X86X94>

În iunie 1964, s-a dat decretul prin care deținuții politici, considerați „dușmani ai poporului”, au fost grațiați și eliberați. Ei au fost urmăriți în continuare, adesea fiind chemați la securitate pentru a fi reduși la tăcere.

În același timp, a apărut și s-a generalizat un fenomen care avea să devină obișnuință în deceniile următoare: „furtul” din Gospodăriile Agricole Colective, considerat de țărani ca o formă legitimă de remunerare și redistribuire a veniturilor acestora, dar criminalizat de regim ca un mod de sabotare a agriculturii socialiste (Tismăneanu V., p. 433). De fapt, țărani îi recoltau producția de pe propriul teren furat de la ei de către stat. Acesta era și un mod de sabotare a colectivului, astfel ca acesta să nu fie rentabil și să se închidă.

De fapt, de-a lungul anilor, avutul CAP-urilor a devenit o sursă neoficială de produse agricole pentru oricine, colectivul fiind considerat, în același timp, de către săteni, fie „*al nostru, al tuturor*” fie „*al nimănu*”.

La liceele din Sighetu Marmației, elevii se grupau, de multe ori, și se împrieteneau pe categorii de sate, colectivizate și necolectivizate. Cei din colectiv erau instruiți să-și restrângă colaborările cu ceilalți, care erau prezentați drept fii de chiaburi și de trădători.

Ioana Pop din Bârsana (1923-2003), a explicat faptul că, până în anul 1990, multe familii din localitate, nu dădeau voie la feciori să-și ia neveste din satele colectivizate...

IV. EFECTE PREVIZIBILE ȘI IMPREVIZIBILE ALE COLECTIVIZĂRII

Colectivizarea a avut foarte multe efecte negative. Confiscarea celor mai fertile terenuri a dus la scăderea nivelului de trai al populației. Arestarea, bătăile și uciderea unui mare număr de țărani a lăsat multe femei văduve, copii orfani și bătrâni fără sprijin. În anumite cazuri, au fost arestate și femei gravide, copiii nascându-se în pușcării.

Refugiul în munți a ținut doar câțiva ani. Luptele cu trimișii statului au slăbit puterea partizanilor. Viața lor era grea. Ei erau nevoiți să coboare pentru a se aproviziona cu alimente, cu arme și muniție. Din cauza presiunilor făcute de oficialități asupra familiilor lor, mulți fugari s-au predat. Ei au fost întemnițați sau uciși (cazul lui Ilie Zubașcu din Dragomirești și multe alte cazuri).

Slaba organizare a muncii, acțiunile de sabotaj și lipsa personalului calificat, au fost câteva din cauzele producției slabe obținute în colective.

Copiii care doreau să urmeze cursuri la școlile din oraș, nu erau acceptați dacă nu aveau „*origine sănătoasă*”, adică trebuiau să îndeplinească anumite condiții: părinții să nu fie chiaburi; fugari; anticomuniști; luptători pe frontul de est; refugiați din teritoriile ocupate de URSS; condamnați politic; închiși în închisori; deportați; membri în alte partide politice; dacă se putea, să fie colectivști, muncitori sau funcționari obedienți etc.

Cei care nu se încadrau în aceste categorii, trebuiau să găsească diferite subterfugii: să fie înfiați de oameni care îndeplineau condițiile cerute, să facă anumite compromisuri etc.

Odată rămași fără pământ, țăranii au fost siliți să caute alte soluții de trai: plecarea de la sat la oraș; plecarea la câmpie, unde terenul era mai roditor; să-și caute alte meserii; să-și dea copiii la școli.

Locuitorii din Săliștea de Sus, fiind prinși în teritoriul colectivului, cumpărau teren din localitatea Dealul Ștefăniței, localitate necooperativizată aflată în vecinătate. Unii făceau fân sau săpau (prășeau) porumbul „*în partea a treia*” la colectiv, adică o parte era a țăranului, două ale CAP-ului. De multe ori, vechii proprietari își lucrau chiar terenul lor, din atașament față de pământ, ocazie cu care îl curăteau și-l îngrijeau bine.

Mulți dintre tinerii săraci, erau racolați să intre în structurile puterii, ale opresiunii, să se angajeze în armată, să-și caute meserii în fabrici etc.

Odată plecați la școli, copiii țăranilor își găseau de lucru la oraș. Puțini se mai întorceau în sat. Nici nu aveau la ce să se întoarcă, terenul era confiscat și mulți dintre ei nu doreau să muncească la CAP. Reveneau doar cei care își găseau un loc de muncă în conformitate cu pregătirea lor, în învățământ, la primărie, în sectorul sanitar etc. În acest mod, a crescut mult populația urbană. Cei care lucrau în fabricile din orașe și făceau naveta zilnic, obțineau un plus de bani cu care și-au construit case mari și confortabile în sate. Astfel, s-a renunțat treptat la casele tradiționale din lemn și s-a trecut la construcții din cărămidă, beton, bolțari și BCA. Aspectul satelor s-a schimbat total. Văzând faptul că aceștia au înregistrat un anumit progres, tot mai mulți membri CAP au început să plece la muncă în orașe.

Lucrătorii din colectiv nu primeau salariu, ei primeau produse, în funcție de normele realizate. De aceea, erau lipsiți de bani și de resurse. Pensiile

foștilor colectiviști și cooperatori din alte categorii au fost foarte mici, doar de câteva zeci de lei. Guvernul Boc le-a mărit la 300 și apoi la 350 lei abia în anul 2009 (H I). Ordonanța de Urgență a Guvernului, nr 6/2009, în articolul 1, alineatul 3, prevedea că: *nivelul pensiei sociale minime garantate este de 300 lei, începând cu data de 1 aprilie 2009 și de 350 lei, începând cu data de 1 octombrie 2009*. Aici se încadrau și foștii membri CAP.

O altă urmare a colectivizării a fost plecarea la munci sezoniere a țăranilor în Câmpia Tisei (Câmpia de Vest), Câmpia Transilvaniei, Câmpia Dunării (Câmpia Română), Dobrogea etc. Se muncea mult și greu, dar se câștiga bine. Pentru că nu puteau cumpăra pământ, locuitorii din satele cooperativizate (colectivizate) și-au construit case mari și și-au mărit gradul de confort. Satele s-au modernizat, nivelul de trai a crescut.

Acest fapt reprezintă oarecum un efect ciudat al colectivizării. Oamenii au început să umble prin țară și să vadă multe localități. Astfel, a crescut gradul lor de informare și de instruire.

Alături de cei care lucrau la oraș, au început să devină o clasă socială cu un nivel de trai mai bun. Dacă în anii '50 și '60, ei plecau mai mult la tăiat de pădure, mai târziu au trecut la munci agricole și apoi au lucrat pe marile șantiere. Și țăranii din localitățile necooperativizate au început să plece la munci sezoniere.

Deplasările periodice au dus la deschiderea orizontului de cunoaștere al acestora. Și unii dintre ei au încercat să-și găsească locuri de muncă în orașe, cu program de 8 ore și să-și asigure un trai decent. S-au înscris la cursuri de alfabetizare sau la studii liceale și postliceale în sistem de frecvență „*serală*” sau „*fără frecvență*”.

Totuși, oricâte transformări s-au produs, bune sau rele, sătenii nu puteau să-i uite cei închiși în temnițe, nici pe cei căzuți în lupta cu trupele securității și miliției. Pe unii, ei îi tot așteptau acasă, deși aceștia, poate, au fost uciși cu mulți ani înainte. Familiile, de multe ori nu știau nimic de soarta lor. De asemenea, locuitorii satelor nu puteau să-i accepte pe cei care au colaborat cu regimul represiv. Satul s-a împărțit în două grupări. Exemplul cel mai cunoscut este cel al Săpânței unde a izbucnit scandalul din anul 1990, la puțin timp după căderea comunismului (<https://gazetadecluj.ro/razboiul-de-la-sapanta/>).

V. CARACTERISTICILE PARTICULARE ALE PROCESULUI DE COLECTIVIZARE DIN MARAMUREȘ

În Maramureș, fiind regiune montană, terenul este mai slab productiv, solurile sunt, în general, din categoria celor de pădure. Doar în luncile și pe terasele Tisei, Izei, Vișeului, Marei și Cosăului s-au putut cultiva cereale (porumb și, mai puțin, grâu). Pentru dealurile din depresiune se pretează mai mult cartoful și livezile de pomi fructiferi.

Creșterea animalelor a dat rezultate bune, datorită extinderii pășunilor și fânețelor. Animalele oamenilor din sate erau mai bine hrănite și îngrijite decât cele de la CAP. De aceea, la expozițiile și târgurile la care veneau în inspecție șefii de la partid, în primele rânduri erau puse întotdeauna animalele din gospodăriile țăranilor.

Pe întregul județ, din totalul suprafeței de 621 500 ha, în anul 1978, înainte de intrarea în criza economică a anilor '80, 4 068 ha reveneau IAS-urilor; unităților agricole cooperatiste, 137 557 ha; 25 414, gospodăriilor personale ale membrilor CAP și 100 900, gospodăriilor agricole individuale (Retegan I. și colab., 1980, p. 125).

De menționat este faptul că în același an, din totalul de 257 400 de oi (ovine), Depresiunea Maramureș deținea jumătate din efectivele județului. Cifrele pe județ, sunt aproximativ egale pentru deținătorii colectivști, CAP-uri și pentru gospodării individuale, fiecare cu peste 80 000 de capete (Posea Gr., și colab., 1980, p. 151). Și la bovine, întâietatea revine tot arealului depresionar, cu 45% din totalul județului de 178 637 de capete (Posea Gr., și colab., 1980, p. 146).

Prima gospodărie colectivă din Maramureș s-a înființat în localitatea Ieud. (Kligman G. și Verdery K., 2015, p. 373; Dobeș Andreea, și colab., 2004, p. 21). În anul 1950, presiunile s-au intensificat, au urmat arestări și s-a inaugurat GAC „Scânteia”. Cu această ocazie, în Ieud, „a fost aproape jumătate satul închis pentru sabotaj”, spune fostul primar, Pop-Roibu D. (1995, p. 81 și 84). Și el a fost arestat tot în acea perioadă. Tot pentru anul 1950, a fost programată înființarea de GAC-uri în Remeți (*Veac Nou*), Săliștea de Sus (*Brazda Unită*), Săpânța (*Partizanii Păcii*), Câmpulung la Tisa (*Gheorghe*

Doja), Giulești, Vișeu de Jos, Crăciunești, Nănești, Rozavlea, Cuhea, Bârsana, Moisei și Călinești (Dobeș Andreea și colab., 2004, p. 23 și 24). Nu s-a reușit decât în cele patru, care au primit numele de mai sus. Până în anul 1952, s-au mai înființat CAP „*Viața Liberă*” din Sighet și două întovărășiri agricole (Dobeș Andreea și colab., 2004, p. 39). În anul 1962, s-au constituit colectivele din Petrova, Leordina, Vișeu de Jos, Vișeu de Mijloc, Rozavlea și Dragomirești.

Situația întovărășirilor și colectivelor, în data de 3 oct 1962, reieșită dintr-un document al partidului se prezintă astfel: Raion Sighet – 6 comune și un oraș din totalul de 17 comune existente și un oraș; necolectivizate – 11 comune; Raionul Vișeu – 9 comune și un oraș din totalul de 18 comune și un oraș, necolectivizate – 9 comune, (Dobeș Andreea și colab., 2004, p. 452).

Puține localități au scăpat de colectivizare. În altele, întovărășirile sau GAC-urile au rezistat puțin, doar câțiva ani, apoi au fost desființate. Una dintre acestea este comuna Bârsana (Roșca N., 1995, p. 133). Acțiunile țăranilor din Bârsana împotriva colectivizării au dus la ciocniri cu grupul de activiști în anii 1959 și 1960. Descrierea faptelor, acțiunile femeilor gravide, care s-au aruncat în fața tractoarelor, intervenția bărbaților și fuga tractoriștilor și a activiștilor a fost făcută de Roșca Nuțu (1995, p. 135). Acestea au fost detaliate și în interviurile realizate de Furtos R. și colab., în anul 2009. Pop Ioană a Crebezii ne-a confirmat aceste fapte. Ea a fost una dintre femeile gravide care s-au aruncat în fața tractoarelor. Au urmat întemnițarea mai multor persoane, bărbați și femei (Roșca N., 1995, p. 135). Întovărășirea a ținut patru ani, dar nu a dat rezultate satisfăcătoare. Oamenii strângeau recolta noaptea. În final, localitatea a rămas necolectivizată.

Pop Toader a Gazdii și Cudrici Lupu, mari proprietari de teren, au fost deportați, fixându-li-se domiciliul obligatoriu la Bistrița.

Localitățile în care CAP-urile sau alte forme de proprietate socialistă au rezistat până în anul 1989 sunt (Pop Gh. și colab., 1971): Bocicoiu Mare, comună ce mai includea localitatea Crăciunești. Lunca la Tisa, Tisa, deținea o fermă mixtă aparținătoare de IAS Baia Mare; comuna Bogdan Vodă, cu satul Bocicoel, avea înscrise în CAP în satul reședință de comună, 430 de familii cu 813 membri apti de muncă; la Călinești cu satele Cornești și Văleni, au fost

CAP-uri în Călinești și Cornești, ce însumau 762 membri din 644 de familii; Câmpulungul la Tisa avea un CAP din 864 membri proveniți din 656 de familii; Dragomireștiul (azi oraș), cu un CAP constituit din 944 membri proveniți din 478 de familii; Ieudul, cu CAP-ul compus din 829 de membri aparținând la 524 familii; Leordina, localitate cu CAP constituit în perioada finală a colectivizării; Petrova, cu CAP din 827 membri din 360 familii și o secție a IAS Baia Mare, pentru creșterea oilor; Remeti, cu satele componente Teceul Mic și Piatra, avea 1002 membri din 809 familii și o fermă pomicolă a IAS Baia Mare; Rozavlea împreună cu satul Șieu, azi comună, aveau 959 membri din 596 familii și, respectiv, 360 membri din 280 de familii; comuna Săliște de Sus, azi oraș, cu 1648 membri din 855 familii; Săpânța, cu un CAP din 1874 de membri din 1091 de familii și cu SMT; Sarasău, cu CAP ce include 1016 membri din 497 familii și o fermă mixtă a IAS Baia Mare; Vadu Izei, cu satul Valea Stejarului, cu CAP Vad, alcătuit din 905 membri aparținând de 607 familii; Vișeu de Jos, cu 2688 membri din 1626 familii.

În Municipiul Sighetu Marmăției, ce include și comunele suburbane Sarasău și Vadu Izei (cu CAP-uri proprii) s-au constituit ferme agricole de stat ce dețineau 822 hectare de teren agricol și CAP-urile din oraș cu 2660 ha. Stațiunea de Cercetări Zootehnice pentru bovine din rasa „*Bruna de Maramureș*” a fost renumită în țară și peste hotare. În orașul Vișeu de Sus și în Vișeu de Mijloc (azi, încorporat orașului) au existat două CAP-uri și SMT.

Încercările de întovărășire și colectivizare n-au prins rădăcină sau au eșuat, în mai multe localități, în doar câțiva ani, datorită împotrivirii locuitorilor: Bârsana, Oncești, Nănești, Strâmtura, Botiza, Poienile Izei, Bocicoiel, Săcel, Borșa, Moisei, Crasna, Ruscova, Repedeia, Bistra, Rona de Jos, Rona de Sus etc.

Grupurile de rezistență din munți au cuprins multe persoane care au avut probleme cu autoritățile din cauza colectivizării, dar și din alte motive. Grupurile din Munții Țibleșului, de la Dragomirești-Săliște de Sus, Ieud și Rozavlea îi includeau pe fugarii: Vasile și Ioan Popșa, Ion Ilban, Ion Zubașcu, Ilie Zubașcu, Gheorghe și Dumitru Pașca, Preoții Ioan Dunca-Joldea, Vasile Hotico, Vasile Gorzo, Alexandru Chindriș; Gheorghe Pop-Cușnereanu, Ștefan Tand-Buzdug, Ioan Petrovan; Preotul Hojda din Vișeu de Sus (mort în

închisoare); Vasile Dunca, Ion Frunzilă din Budești, Ion Andreica din Călinești, Vasile Tomoiagă și Gheorghe Dunca din Borșa (Șahan E., 1995, p. 275-277). Ștefan Belu estimează numărul arestărilor din Grupul Dragomirești- Săliștea de Sus la 150 persoane, din care au fost condamnate 38. (1995, p. 323).

Terenurile rămase după deportarea evreilor, precum și cele confiscate de la biserici au fost date primăriilor sau ca loturi la școli ori au aprovizionat cu fân „*Grajdul taurilor*”, unde erau hrăniți taurii satului, ținuți pentru perpetuarea raselor valoroase.

Situația de la nord de Tisa, din URSS, a fost cercetată de Vasile Marina. În anul 1947, în localitatea Apșa de Jos, un grup de țărani a ucis, în plină zi pe președintele de kolhoz, I Cerniciko. În urma numeroaselor arestări, fugarii din munți au alcătuit grupări de rezistență armată. Acțiuni de luptă sau de împotrivire la colectivizare au avut loc în toate localitățile. Mulți maramureșeni de la nord de Tisa au plecat departe în imperiu ca să-și caute de lucru (Marina V., 1995, p. 64 și 65).

Colhozul de la Apșa de Jos (Dibrova) a fost numit „*Drujba Norodov*”, adică „*Prietenia Popoarelor*”, a popoarelor sovietice. Acesta a fost organizat pe brigăzi, câte una pentru fiecare localitate cu populație românească. Sediul central era la Apșa de Jos (B I și V O J).

Colectivizarea agriculturii a constituit o acțiune de forță îndreptată împotriva locuitorilor satelor. Sacrificiile au fost mari, cu pierderi enorme. Mulți gospodari au fost arestați sau uciși. Alții au fost deportați în diferite regiuni ale țării. În anumite sate, lupta lor a dat rezultate bune, scăpând de colectivizare.

VI. CONCLUZII

În altele, CAP-urile au rezistat până în anul 1990, când au fost dărâmate grajdurile și s-a împărțit terenul și bunurile rămase. Dezbinarea țăranilor, acolo unde a fost colectiv, a lăsat urme adânci. Ele nu s-au estompat nici astăzi.

IAS-urile au fost desființate și ele. Acestea erau mai bine organizate și de aceea, unele au rezistat mai mult timp după anul 1990.

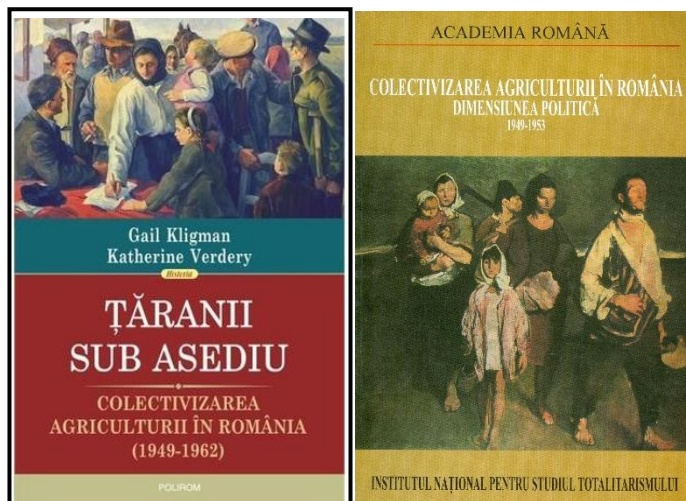

Fig. 4: Cărți dedicate studiului colectivizării.

Fig. 5: Timbru emis în 1962 care anunță încheierea colectivizării agriculturii.

Sursa: https://www.wikiwand.com/ro/Colectivizarea_%C3%AEn_Rom%C3%A2nia

A avut loc iar, după anul 1990, o nouă grupare pe principii de avere a locuitorilor satelor, „gazdele” (bogații) tot spre gazde au tras. Cei „de viță nobilă” aspirau mereu spre familii de aceeași sorginte. Ceilalți erau un pic ocoliți „înconjurați”, chiar dacă în cei 45 de ani de comunism au reușit să strângă bani și avere și să se ridice pe trepte sociale mai înalte. Spiritul acesta aristocratic și,

uneori, exclusivist s-a atenuat în ultimii ani și datorită plecării tineretului la studii sau la muncă în țările mai bogate ale lumii.

Prin *legile nr. 18/1991 și 1/2000*, ultima numită și „*Legea Lupu*”, s-a încercat să se repare aceste nedreptăți la care a fost supus țăranul maramureșean. Există o vorbă din popor care spune că „*niciodată țăranii nu au dus-o foarte bine, au muncit mult și greu și au câștigat foarte puțin*”. De aceea, ei s-au străduit, mai ales în ultimii ani, să-și facă urmașii „*domni*”. „*Coconii noștri să nu lucre' așa de greu, cum am lucrat noi*” (H P).

Totuși, mulți tineri au rămas la casa părintească și duc mai departe vechile tradiții, chiar dacă mai pleacă, periodic, pentru lucru, prin țări îndepărtate. Ei se întorc de multe ori, cu drag, la marile sărbători ale obștei.

Sperăm că, în timpurile de azi, toate comunitățile sătești sunt pregătite ca să poată respinge, oricând, orice încercări de viitoare abuzuri asupra lor. Veșnicia s-a născut la sat (Lucian Blaga). Țăranul român, chiar dacă va îmbrățișa rolul de fermier, nu va dispărea niciodată.

BIBLIOGRAFIE

1. Bărbulescu și colab., *Istoria României*, Grupul Editorial Corint, București, 2007;
2. Bellu Șt., *Pădurea răzvrătită. Mărturii ale rezistenței anticomuniste*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2009;
3. Bellu Șt., *Rezistența în munții Maramureșului*, în „Instaurarea regimului comunist în România – între rezistență și represiune”, *Analele Sighet 2*, Fundația Academia Civică, București, 1995;
4. Borșa Sanda, *Colectivizarea agriculturii în fosta regiune administrativă Cluj (1949-1962)*, Rezumatul tezei de doctorat, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 2011;
www.doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumat/2011/istorie/BORSA_SANDA_RO.pdf
5. Courtois St., *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*, Harvard University Press, Cambridge, 1999;
6. Dobeș Andreea și colab., *Colectivizarea în Maramureș. Contribuții documentare (1949-1962)*, vol I, Fundația Academia Civică, București, 2004;

7. Gheorghiu-Dej Gh., *Raport cu privire la încheierea colectivizării și reorganizarea conducerii agriculturii prezentat la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale - 27 aprilie 1962, articole și cuvântări, Iunie 1961 - Decembrie 1962*, Editura Politică, București, 1962, sau www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/volume/1962%20-%20Gh.%20Gheorghiu-Dej.pdf;
8. Furtos R. și colab., *Colectivizarea în Maramureș. Mărturii de istorie orală*. Fundația Academia civică, București, 2009;
9. Hodor N., 2019, *Geografie și realitate geografică dincolo de frontierele româno-sovietice. Pătimirile lui Simion Mehedinți* (in print);
10. Kligman Gail., Verdery Katherine, *Țăranii sub asediu. Colectivizarea agriculturii în România (1949-1962)*, Editura Polirom, 2015;
11. Marina V., *Colectivizarea în satele românești din dreapta Tisei*, în "Instaurarea regimului comunist în România – între rezistență și represiune", *Analele Sighet 2*, Fundația Academia Civică, București, 1995;
12. Pop T. Gh. și colab.,(coord), *Localitățile județului Maramureș, Întreprinderea Poligrafică Maramureș*, Baia Mare, 1971;
13. Pop-Roibu D., *Ieudul – primul sat supus colectivizării în Maramureș*, în "Instaurarea regimului comunist în România – între rezistență și represiune", *Analele Sighet 2*, Fundația Academia Civică, București, 1995;
14. Posea Gr., și colab., *Județul Maramureș*, Institutul de Geografie, Colecția Județele patriei, Editura Academiei RSR, București, 1980;
15. Retegan I. și colab., (coord), *Maramureș. Monografie*, Editura Sport-turism, București, 1980;
16. Roșca N., *Rezistența comunei Bârsana la colectivizarea forțată*, în "Instaurarea regimului comunist în România – între rezistență și represiune", *Analele Sighet 2*, Fundația Academia Civică, București, 1995;
17. Șahan E., *Aspecte din rezistența românească împotriva sovietizării în perioada martie 1944-1962*, în "Instaurarea regimului comunist în România – între rezistență și represiune", *Analele Sighet 2*, Fundația Academia Civică, București, 1995;
18. Tismăneanu V., și colab., (coord.), *Raportul Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*, Monitorul Oficial, București, 2006;
19. xxx Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964, Editura Politică, București, 1964 www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/documente_programatice/1964%20Declaratia%20PMR.pdf;

20. xxx *Legea nr. 68 din 16 februarie 1946* a (stabilirea introducerii cotelor);
21. xxx *Legea nr. 187 din 23 martie 1945*, pentru înfăptuirea reformei agrare, publicată în Monitorul Oficial nr. 68/23 martie 1945;
22. xxx *Legea nr. 119 din 11 iunie 1948*, pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi, publicată în Monitorul Oficial nr. 133 bis/ 11 iun. 1948;
23. xxx *Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 6/2009 privind instituirea pensiei sociale minime garantate*, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 107 din 23.02.2009;
24. xxx *Legea nr. 18/1991, a fondului funciar actualizată*, republicată în Monitorul Oficial nr. 1 din 5.1.1998;
25. xxx *Legea nr.1 din 11 ianuarie 2000 pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole și celor forestiere, solicitate potrivit prevederilor Legii fondului funciar nr.18/1991 și ale Legii nr.169/1997* Textul actului publicat în M.Of. nr. 8/12 ian. 2000;
26. www.gazetadecluj.ro/razboiul-de-la-sapanta;
27. www.historia.ro/sectiune/general/articol/abdicarea-regelui-mihai; 28. www.doxologia.ro/puncte-de-vedere/50-de-ani-de-la-gratierea-detinutilor-politici-din-romania;
29. www.youtube.com/watch?v=-wVwOYRWvk4 (Ardă-te focu' Șăieu).

Lista persoanelor care au expus faptele, fie ca martori direcți, fie ca moștenitori ai familiilor implicate, cu precizarea vârstei sau anilor între care au trăit:

1. B F (1930-2010), Șieu;
2. B I, Șieu, 57 ani;
3. B I, Apșa de Jos, Ucraina, 59 de ani;
4. B L, Strâmtura, Slătioara, 72 de ani;
5. C V, Slătioara, Șieu, 67 ani;
6. C G, Ieud, 56 ani;
7. H D, Strâmtura, Slătioara, 88 de ani;
8. H P, Bârsana, Slătioara, 74 de ani;
9. H I, Slătioara (1922-2004);
10. O V J, Slatina, Ucraina, 70 de ani;
11. P I, Petrova, 70 de ani;
12. P I, Poienile Izei, Hoteni, 62 de ani;
13. P I, Bârsana, 82 de ani;

14. Pop I, Bârsana (1923-3003);
15. Pop I a Crebezii, Bârsana, 82 de ani;
16. S I, Săpânța, 63 de ani;
17. S M, Ieud, 60 de ani;
18. Ts O, Slatina, Ucraina, 55 de ani.

REVOLTA DE LA PETROVA DIN IANUARIE 1989

Prof. Măricuța PETROVAI

Comuna Petrova este așezată în Maramureșul Voievodal, pe apa râului Vișeu, la jumătatea drumului între Vișeu și Sighet. Colectivitatea din Petrova este alcătuită din români în proporție de 99%, oameni harnici, cu un puternic simț al apartenenței locului. Eu am ajuns în Petrova în toamna anului 1971, ca profesor titular la catedra de limba și literatura română în Școala cu clasele I-VIII din localitate, titularizare pe care am obținut-o în urma absolvirii Facultății de Filologie de la Universitatea de Nord din Baia Mare. În anul 1973 m-am căsătorit în Petrova cu profesorul Ion Petrovai.

În toamna aceluiași an, 1973, începând cu data de 1 septembrie, am fost numită directoarea școlii din localitate. Ca director am coordonat școala până la 1 septembrie 1978 când mi-am dat demisia, având în vedere că administrația locală de atunci nu prea înțelegea cu adevărat școala în ceea ce privește dotarea. N-am fost eliberată din funcție decât începând cu semestrul al II-lea al anului școlar 1978-1979 adică la începutul anului 1979, dar și atunci numai dacă accept condiția de a prelua funcția de secretar de partid al organizației din școală. Am acceptat fiindcă nu aveam altă soluție pentru a scăpa de direcțiune și mărturisesc că în cei zece ani cât am condus organizația nu mi-am călcat demnitatea de om care înțelege mersul lucrurilor și mai ales că toți colegii mei care erau membri de partid erau de o moralitate ireproșabilă și buni profesioniști, fiecare în specialitatea lui. Totuși, în 1988, parcă domnea o tensiune deosebită, în general, în societate și în colectivitatea din Petrova. Lumea se săturase de C.A.P. pentru că cei care-l conduceau și-l administrau trăiau mai bine folosind resursele C.A.P.-ului în interes propriu.

În toamna anului 1988 colegul de educație fizică, Ieș Simion, a făcut o sesizare la revista „Munca de Partid” că nu este primit în organizație vizându-mă indirect și pe mine. Ori se știe că pe vremea aceea pentru a face un

intelectual membru de partid trebuia să fie făcuți cinci țărani ca pondere în organizația locală. Până la urmă a fost discutat în organizație, a primit acceptul, dar n-a avut bucuria să se vadă membru de partid pentru că a venit revolta petrovenilor și apoi, în decembrie, Revoluția, practic n-a mai primit carnetul de partid. Asta eram eu până în pragul anului 1989, un simplu dascăl de țară, care s-a străduit să fie om și profesor. Poate că am reușit, asta mi-o spun unii din foștii mei elevi care au devenit buni profesioniști în diferite domenii, dar și unii dintre cei care au rămas în sat ca simpli agricultori sau muncitori. Tot ce relatez despre revolta de la Petrova este doar ceea ce am trăit eu în acele zile și nu pot să spun că am avut o imagine de ansamblu a ei.

Deși eram secretarul de partid al unei organizații importante din comună, n-am știut despre desființarea comunei Petrova decât în ianuarie 1989, imediat după Anul Nou. Soțul meu, care era plecat la Cluj împreună cu Bușescu Ion, profesor de matematică și directorul școlii, amândoi să susțină examenul care viza cunoașterea documentelor de partid, examen eliminatoriu și necesar pentru înscrierea la examenul de gradul I în specialitate. La Cluj ei au stat în camera de hotel cu un profesor din județul Satu Mare și el la același examen, care auzind numele comunei le-a spus că Petrova, ca și comună, nu mai are mult de trăit pentru că s-a decis unificarea cu vecina ei, comuna Leordina sub denumirea de comuna Dumbrava și că primărița Borda Eugenia, care era și profesoară de fizică-chimie la școală, va fi promovată primăriță în comuna Săliște de Sus. A început semestrul al II-lea al anului școlar 1988-1989 și lumea în sat vorbea deja mai mult despre unificare.

Toată săptămâna aceea după începerea semestrului al II-lea, înainte de 16 ianuarie 1989, aproape zilnic, toți secretarii de organizații de partid de la C.A.P., școală, cooperatie, dispensar uman, dispensar veterinar, poștă eram chemați la Comitetul comunal de partid pentru a primi noi sarcini. Nu eram adunați în ședință, ci eram prelucrați pe rând în biroul primăriței, care nu era prezentă, fiind plecată la un curs de partid, dar era reprezentată de membri de la comitetul județean de partid care făceau instruirile dictate de partid.

Când am fost chemată în prima zi, era luni sau marți, primul lucru care mi s-a spus a fost că va trebui să iau cuvântul în Adunarea populară care va avea loc în 16 ianuarie 1989 și să susțin nevoia desființării comunei. Am refuzat

spunând că nu voi accepta asta niciodată și că o să-mi iau concediu medical. Toți cei prezenți, în jur de cinci persoane, nu știu cine erau, n-am recunoscut decât pe Vasile Gaftone, care era secretar cu propaganda al Comitetului Județean de Partid Maramureș, au zâmbit ironic, dar n-am realizat asta atunci, decât mult mai târziu, când presiunile asupra mea au devenit mai puternice. Tot în săptămâna premergătoare zilei de 16 ianuarie 1989, în ziua de miercuri, am fost chemată din nou la Comitetul comunal de partid și, în prezența mai multor persoane străine, pe care nu le cunoșteam, nici nu s-au prezentat, mi s-a trasat ca sarcină de partid să fac o ședință cu membrii de partid de la organizația locală și să discutăm necesitatea desființării comunei, și contopirii cu localitatea Leordina. M-am conformat, am făcut ședința, le-am spus tot ce știam despre desființarea comunei, că au ca sarcină de partid să discute cu oamenii din comună, să-i lămurească să accepte desființarea comunei. Am precizat, în încheiere, că e treaba lor ce vor face și că eu nu sunt de acord cu desființarea comunei.

După încheierea ședinței, n-a trecut mai mult de o oră și am fost chemată la Comitetul de partid local și muștrată vehement de către două persoane străine, care nu s-au prezentat, în același timp atrăgându-mi-se atenția să mă pregătesc să iau cuvântul la adunarea care va avea loc în 16 ianuarie 1989 și să vorbesc despre necesitatea desființării comunei. Am refuzat din nou dar nici nu m-au băgat în seamă. În aceeași săptămână, vineri, am fost chemată din nou la Comitetul comunal de partid.

Când m-am apropiat de Primărie, am văzut că în fața ei era un grup de 10-15 bărbați care s-au întors spre mine, iar unul dintre ei era Ienci Nuțu a lui Șufli care mi-a zis: „Ai grijă, doamna Petrovai, ce vorbești înăuntru să nu trebuiască ca dumneata și familia dumată să umblați pe prunduri pe lângă apă și nu pe drumul țării!”. Ceilalți bărbați n-au zis nimic, eu am intrat în Primărie și acolo, într-o cameră, erau toți secretarii de partid de la organizațiile din comună. Fiecare dintre cei prezenți erau pe rând chemați în biroul primarului. Nu știu ce s-a discutat cu ceilalți, dar eu, când am fost chemată, am văzut în birou mai mulți bărbați, probabil activiști de partid. Din partea Comitetului comunal de partid era în sală domnul Dohotar Vasile care era și viceprimarul comunei. Unul dintre domni mi-a oferit un scaun, era cel care conducea

discuția, ulterior am aflat că era de la București, din Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

A deschis cu mine un dialog foarte civilizată spunându-mi că este foarte important ca Petrova să se unească cu Leordina deoarece comuna Leordina are gară, are o întreprindere muncitorească U.F.E.T. și în consecință eu va trebui ca în Adunarea populară să vorbesc și să informez populația Petrovei cât de benefică este această comasare, menționând în același timp că se va construi un nou centru civic la hotarul dintre cele două localități. Atunci am încercat să-l conving că nu este în interesul Petrovei să fie desființată deoarece are populație mai mare ca Leordina, muncitorii care lucrează în Leordina sunt majoritatea din Petrova, terenul agricol este mai mare al Petrovei și mai bun decât al Leordinei. M-a ascultat cu atenție, nu m-a contrazis și mi-a spus că aș putea fi primăriță la nou înființata comună, că soțul meu ar putea fi secretar de partid cu propaganda, având alte salarii și alte posibilități de afirmare și promovare. Atunci am spus ferm că nu voi fi în veci de acord cu desființarea unei comune unde am hotărât să trăiesc eu și familia mea până la moarte și să fac parte dintr-o colectivitate pe care eu n-am apărât-o, nu i-am apărât identitatea teritorială și spirituală. Am adăugat că eu, profesoara Petrovai, nu pot fi de acord cu ideea desființării comunei și să atrag asupra mea și a familiei mele oprobriul colectivității în care voi continua să trăiesc, așa cum l-au atras cei care au făcut colectivizarea. Văzând că tace, am continuat pe un ton mai ridicat și l-am întrebat, mai mult o întrebare retorică „Cine își permite să desființeze o comună românească în coastele unui imperiu slav?”. Nu mi-a răspuns la întrebare nici el, nici nimeni din cei prezenți. Dar „tovarășul” cu care dialogasem mi-a spus pe un ton foarte ridicat: „Tovarășa Petrovai, dumneata vei răspunde pentru aceste afirmații!”. Așa s-a încheiat dialogul iar eu am părăsit biroul.

Am plecat acasă și am discutat cu soțul meu tot ce s-a întâmplat la Primărie iar el, foarte îngrijorat, mi-a spus că nu realizez gravitatea situației și că nu trebuia să discut așa pentru că am pus în pericol familia și stabilitatea noastră profesională. Să fiu sinceră, până în acel moment nu am realizat gravitatea situației și ce s-ar putea întâmpla cu familia mea. Ca în fiecare an, soțul meu și cu mine, ca profesori de limba și literatura română, omagiam nașterea poetului Mihai Eminescu la 15 ianuarie cu un mic spectacol de recitări

din versurile poetului, dramatizări după Scrisoarea III sau Luceafărul. Am hotărât ca acest spectacol să-l desfășurăm în 15 ianuarie 1989, duminică.

Ne-am deplasat la Căminul Cultural pentru spectacol. Când ne organizam pe scenă, a venit un domn care nu s-a legitimat, mai târziu am aflat că era ofițer de securitate, și ne-a spus că nu putem da spectacolul în sala mare a Căminului și trebuie să mergem în club, probabil fiindcă venise multă lume. Ne-am conformat, dar au venit oameni care au cerut să mergem în sala mare. După spectacol, când părăseam Căminul, a venit la mine Mihalca Grigore a Lușcoaiiei care avea și o fată în spectacol și m-a întrebat: „Doamna Petrovai, de ce nu ne-ați spus nimic despre desființarea comunei, că asta așteaptă lumea?”. N-am răspuns pentru că mi-a fost frică să nu audă cineva răspunsul meu. Am plecat acasă și am discutat cu soțul meu fără să știm ceea ce o să se întâmple. Ne-am pregătit pentru școală pentru a doua zi. Acasă eram cu fiul nostru cel mic, elev în clasa a IV-a, cel mare fiind plecat mai devreme la Sighetu Marmației, la liceu, el venea acasă numai la sfârșit de săptămână. Fiul cel mic s-a culcat și eu și soțul meu am rămas în bucătărie și întorceam situația pe toate părțile.

În jurul orei 11⁰⁰ noaptea, cineva a bătut la ușă, am deschis și a venit la noi o femeie care nu avea copii la școală și era cunoscută în sat ca Coaca lui Gredjuc fiindcă era cocoșată. Ne-a spus doar atât „Orice s-ar întâmpla, mâine să nu vă duceți la Primărie...” fără nici o altă explicație. După ce a plecat, i-am spus soțului în răs „Ce poate să știe asta ce se întâmplă în sat?”. N-am știut niciodată dacă a trimis-o cineva sau a venit din proprie inițiativă. A doua zi ne-am dus ca de obicei la școală, totul era ca oricând înainte de ore. Ne-am luat cataloagele și ne-am dus fiecare profesor la ore. Am făcut prima oră și, în pauza dintre primele două ore, în jur de ora nouă, toți colegii care ieșeau de la ore s-au oprit pe holul școlii și priveau cum treceau oamenii din Petrova, grupuri-grupuri, spre centrul comunei. Pe noi, cei de la școală, nu ne-a anunțat nimeni în mod oficial despre o activitate, doar zvonuri care circulau oral. Am intrat fiecare profesor la ora a doua. După un sfert de oră, o jumătate de oră, nu mai rețin, pe coridorul școlii s-a auzit o hărmălaie de nedescris, uși trântite, strigăte. Ca la comandă, toți profesorii au ieșit din clase și am văzut holul școlii plin de femei care vociferau că nu sunt de acord cu desființarea comunei. Am intrat prin

clase și, cele care aveau copii la ore, i-au luat cu ele. Copiii rămași au început să țipe și ei nevăzându-și mamele între cele care au intrat în școală.

Profesoara de biologie, Pop Popescu Mariana, a încercat să calmeze spiritele și să convingă mamele să lase copiii în pace, însă atunci, ca la comandă grupul de mame a strigat: „Azi noi comandăm în satul aiesta”. Noi, profesorii, am rămas interziși, nimeni n-a mai schițat nici un gest. Copiii, care n-au plecat cu mamele, au plecat singuri spre centrul comunei. A venit cineva din centru și ne-a spus că tot satul este adunat la Primărie și strigă că nu este de acord cu desființarea comunei și că tot Comitetul Județean de Partid este prezent în Primărie. Noi, profesorii, stăteam pe coridorul școlii fără să știm ce se întâmplă. Deodată, profesorul de istorie Borda Dumitru, soțul primăritei, a venit în fața mea și a început să țipe: „Tu ești de vină de tot ce se întâmplă azi aici, lasă că-i vedea tu ce-i păți”. Ceilalți colegi și mai ales soțul meu, profesorul Petrovai Ion, au încercat să potolească lucrurile. Profesorul Borda Dumitru a plecat spre Primărie, iar noi ceilalți am rămas în școală. Nu trece mult timp și sosește în școală inspectorul școlar general al Inspectoratului Școlar Județean Maramureș, doamna Elvira Suciuc, singură cu mașina inspectoratului care a oprit în fața școlii. Intră în direcțiune și mă cheamă pe mine și pe soțul meu. În direcțiune era directorul școlii, profesorul de matematică Bușescu Ion și inspectoarea, eu și soțul meu. Inspectoarea începe să strige la noi. Mie mi se adresează așa: „Dumneata, tovarășa Petrovai, ai să înfunzi pușcăria, iar pe soțul dumitale îl dau afară din învățământ”. Directorul școlii a încercat să spună, să ne apere că suntem oameni de bază ai școlii dar nu i s-a permis. Pe acele discuții intră valvârtej în direcțiune șoferul de pe mașina inspectoratului și o informează pe inspectoare că un grup de 10-15 femei, auzind ce mi se întâmplă, au pornit de la Primărie spre școală spre a-i cere socoteală inspectoarei. Inspectoarea fuge cu șoferul și se urcă în mașină înainte cu câțiva metri de grupul de femei care veneau vociferând. Eu și soțul meu ne-am speriat foarte tare în urma discuției. Când am ajuns jos, la parter, direcțiunea fiind la etaj, mi s-a făcut rău și-am căzut. N-am știut nimic, m-am trezit în secretariat că mă spălau pe față cu apă soțul și colegii. Deși eram semiconștientă, nu aveam puterea să mă mișc. Cineva a anunțat-o pe doctorița din comună, Toma Salvina, care a venit, a încercat să-mi facă o injecție

intravenoasă, n-a putut și atunci m-au trimis la spitalul din Vișeu de Sus. Acolo doctorul Lazu mi-a făcut o injecție și am devenit mai lucidă, dar încă nu conștientizam pe deplin ce se întâmplă cu mine. Seara târziu m-am întors acasă, dar puternic sedată și am zăcut în pat o săptămână, mai mult în stare de inconștiență. Colegii nu m-au vizitat în această perioadă probabil de teamă fiindcă toată lumea zicea că nu va dura mult și voi fi ridicată de securitate. După această revoltă, conducerea comunei a fost schimbată, a venit un primar nou, un fiu al Petrovei, fost primar al orașului Vișeu de Sus, Grigore Hontău, și un nou secretar adjunct. N-a mai vorbit nimeni nimic despre revoltă, fie de teamă, fie că nu mai avea nici o importanță, lucrurile fiind rezolvate în favoarea cetățenilor. La vreo săptămână după ce m-am dus la școală, a venit adjunctul șefului de post, milițianul Ulici Gheorghe și ne-a adunat pe toate cadrele didactice într-o sală de clasă și ne-a dictat un Angajament pe care l-am scris și semnat fiecare că vom informa organele de poliție despre discuții sau mișcări care ar contraveni bunului mers al activităților din comună.

La o lună de zile după evenimentele din ianuarie am fost chemată la Comitetul comunal de partid și mi s-a trasat ca sarcină să o sprijin pe colega noastră, fosta primăriță Borda Eugenia să se integreze din nou în colectivul din care a plecat cu cinci ani înainte. Precizez că eu am rămas tot secretar de partid la organizația din școală deși toți ceilalți secretari de partid de la organizațiile de pe raza comunei au fost schimbați. Anul 1989 pentru mine și pentru familia mea a trecut foarte greu. Aveam senzația că nu sunt în siguranță deși din partea noului primar m-am bucurat de toată considerația ca om și ca profesor. Tresăream ori de câte ori intra câte un străin în școală imaginându-mi că au venit să mă aresteze.

În vara anului 1989, noul primar a organizat prima întâlnire cu fiii satului și a adus nenumărate personalități: poetul Ioan Alexandru, actorul Mihai Boghița, scriitorul Valentin Hossu Longin, soprana Liliana Pagu iar eu am fost desemnată să vorbesc, în plen, din partea cetățenilor din comuna Petrova. A venit Revoluția din decembrie 1989, mulți dintre colegi și-au rupt carnetele de partid, le-au aruncat, eu și soțul meu nu, pentru că am considerat că a fost o etapă a existenței noastre pe care ne-a fost dat să o trăim ca și copii de țărani pe care nici astăzi n-am înțeles-o pe deplin. Mă bucur că acum, când au trecut

treizeci de ani de la evenimentele din Petrova, cei care mi-au fost elevi și apoi părinții elevilor mei, care au format și formează colectivitatea Petrovei, m-au privit cu multă considerație și au înțeles că tot ce am făcut de-a lungul anilor, deși nu m-am născut în Petrova, a fost pentru a asigura perenitatea acestei colectivități în evoluția istorică a Țării Voievozilor de pe aceste plaiuri străvechi românești.

REVOLTA DE LA PETROVA DIN 16 IANUARIE 1989

– Însemnări de martor trăitor –

Dr. Ion PETROVAI

Într-o zi de luni, 16 ianuarie 1989, în Petrova Maramureșului s-a petrecut o revoltă a sătenilor locului împotriva deciziei Comitetului Județean Maramureș al Partidului Comunist Român care a hotărât unificarea comunei Petrova cu localitatea Leordina așezări situate pe valea râului Vișeu din Maramureșul Voievodal. Cele două localități urmau să formeze comuna Dumbrava cu centrul administrativ în Leordina unde exista UMTF-ul (Unitatea Mecanică de Transport Forestier) care avea peste 200 de muncitori din zonă care proveneau din comunele programate a se unifica dar și de pe Valea Ruscovei (Ruscova, Repedea, Poienile de Sub Munte).

Problema unificării s-a discutat în decursul toamnei anului 1988, s-au făcut tatonări, s-au căutat adepți, făcându-se promisiuni de funcții, iar în ianuarie 1989 unificarea a intrat în linie dreaptă urmând să se treacă de la vorbe la fapte.

Din cadrul întâlnirilor comuniștilor maramureșeni, care au discutat unificarea, s-au scurs informații iar vestea a început să circule, între muncitorii care veneau la muncă din Petrova și cei din Leordina au început dueluri verbale pe tema unificării. Circula și varianta că viitoarea unitate administrativ-teritorială care urma să se numească Dumbrava, unificată cu localitatea Ruscova urma să fie declarată oraș.

Leordenii, dorind să-i batjocorească pe petroveni, le ziceau acestora: „*Mă, nu aș' adus și tabla Pătrovii cu voi că nu v-o mai trebe dacă vă desființază!*”

Îndurerați de situație, petrovenii n-au stat pe gânduri și le-au răspuns celor care îi ironizau: „*Mă, ca să siș' oraș vă trebe domni iar voi nu-i aveț'*”

trebe să-i aduceți' de la noi, din Pătrova!” Ei aveau în vedere faptul că Petrova a avut și avea și atunci un număr mare de intelectuali.

Unificarea trebuia să apară ca ceva unanim acceptat și chiar un proces democratic și în prima parte a lunii ianuarie a lui 1989, propaganda comuniștilor în zonă a lucrat în stilul vremii, cu munca ideologică de la om la om urmând ca unificarea să fie proclamată într-o mare adunare populară a petrovenilor la care să ia cuvântul șefii de instituții, cei din fruntea organizațiilor de partid și obștești, sindicaliști, colectiviști etc.

În data de 8 ianuarie 1989 eu și directorul Școlii Generale Petrova, profesorul de matematică Ion Bușescu, am plecat la Cluj-Napoca să susținem examenul de socialism științific în vederea admiterii la examenul pentru obținerea gradului didactic I. Candidații se evaluau cu note iar locurile repartizate se ocupau în ordinea descrescătoare a notelor obținute. Județul Maramureș avea mai mulți candidați decât locuri și se lupta pentru nota zece că atunci candidatul cu nota maximă era repartizat pe locurile neocupate din alte județe, unde erau mai puțini candidați decât locuri. Examenul era programat în zilele de 9 și 10 ianuarie 1989 iar rezultatele se dădeau în data de 11 ianuarie 1989.

Eu și șeful meu am ajuns la Cluj-Napoca în data de 8 ianuarie 1989 și ne-am cazat la hotelul Astoria din centrul orașului iar la recepție am cerut să fim în aceeași cameră ca să putem pregăti examenul fără a deranja pe alții care ar veni cu alte treburi la oraș. Recepționera ne-a spus că nu are camere decât cu trei locuri și pe locul liber poate veni oricine. Am rugat-o pe femeie să ne repartizeze un profesor care ar accepta programul nostru ca și el să poată să studieze. În timp ce negociam am fost auziți de profesorul de istorie din Medieșul Aurit, județul Satu Mare, care a cerut să fie repartizat cu noi că și el vrea să citească fiindcă este la examen ca și noi. Recepționera a respectat cerința solicitantului și am mers toți trei în camera repartizată. Când am ajuns în cameră, am făcut prezentările, iar profesorul Stanca, când a auzit de Petrova, fără să stea pe gânduri ne-a spus: „Voi nu mai sunteți din Petrova ci din localitatea Dumbrava. Eu sunt coleg la Școala de Partid Oradea cu primărița voastră, profesor de chimie Eugenia Borda, și știu că vă unifică cu localitatea Leordina iar ea va fi mutată pe Valea Izei și va fi tot primăriță.”

Noi am rămas fără replică, ne-am uitat unul la altul și parcă la comandă am exclamat în cor: „Asta nu se poate!” Omul ce ne-a adus vestea, a zis că se poate, că demersurile sunt făcute și primăria a semnat acceptul de unificare. Numai noi știm cum am susținut examenul pentru care venisem dar am trecut cu bine și ne-am întors acasă în seara zilei de 11 ianuarie 1989. În lipsa noastră, începuse concret unificarea prin lămurirea liderilor de opinie ai comunității petrovene. După discuțiile cu oficialii, aceștia se întâlneau cu sătenii și căutau soluții pentru blocarea unificării care nu era dorită de oamenii cu funcții, că ei știau că și le vor pierde în urma comasării primăriilor, școlilor și a celorlalte instituții. Tovarășii de la Comitetul Central al Partidului Comunist Român, veniți să-i sprijine pe subalternii lor de la Comitetul Județean al Partidului Comunist Român din Maramureș pregăteau istorica adunare iar în sprijinul activiștilor de partid au venit ofițeri de miliție și securitate în civil care luau pulsul comunității petrovene, care în cele din urmă, nu s-a conformat.

Joi, 12 ianuarie 1989, după ce am aflat de la soție ce s-a întâmplat în lipsa mea din localitate, am mers la școală și am spus colegilor ce am aflat la Cluj-Napoca despre „Unificarea Petrovei cu Leordina”. Cei care mă ascultau aveau deja date în plus față de ceea ce știam eu și directorul școlii, fiindcă în comună apăruseră „tovarăși de la județ” și de la București. Aceștia au discutat deja cu cei pe care îi socoteau capabili să ia cuvântul și să susțină unificarea în adunarea populară care urma să se organizeze luni, 16 ianuarie 1989, la ora prânzului, conform directivelor primite. De față cu toți colegii am zis că eu nu mă opun politicii Partidului Comunist Român, dar nu pot accepta unificarea fiindcă strămoșii mei s-ar răsuci în morminte, iar eu aș atrage asupra mea și a pruncilor mei numai ură și blesteme.

N-a trecut mult timp de la cele spuse de mine și, după orele de curs, am fost chemat la Postul de Miliție Petrova. Aici mă aștepta locotenent colonelul de securitate Vasile Hrin de la Baia Mare, îmbrăcat civil și mi-a spus aproape cuvânt cu cuvânt ce am zis eu la școală. M-a avertizat că nu-i înțelept să fac cunoscute ideile mele și petrovenilor că s-ar putea să am probleme. Nu am negat spusele ci le-am întărit și am preciazat că eu nu voi susține public unificarea Petrovei cu Leordina. Am întrebat dacă pot pleca, că am de pregătit „Manifestările Eminescu 1989” de duminică 15 ianuarie 1989 la care am

invitați prieteni întru propășirea Binelui, Adevărului și Frumosului din Cluj-Napoca, Baia Mare, Sighetu Marmăției, Vișeu de Sus, Borșa și localitățile din împrejurimile Petrovei.

Făcând pe amabilul și pe iubitorul de cultură, tovarășul locotenent colonel s-a interesat ce invitați am și ce cuprinde programul menit a-l omagia pe Mihai Eminescu. I-am raportat cu lux de amănunte, iar în final a ținut să precizeze: „Vă sfătuiesc să faceți manifestările în clubul tineretului, nu în sala mare!” Am zis că o să fac cum m-a sfătuit și mi-am văzut de treburile mele înțelegând că securistul nu voia să se strângă mulți oameni într-un singur loc.

Vineri, discuțiile cu petrovenii s-au intensificat și n-a fost ocolită nici soția mea, care era șefa organizației de partid pe școală. Am aflat multe, dar nu m-am implicat deoarece am înțeles că sunt urmărit dacă am fost turnat la câteva ore după ce am cuvântat în fața colegilor între care știam că sunt unii „membri în grupa de sprijin a miliției”. Asta la vedere, căci în realitate erau turnători în toată regula.

Sâmbătă fierberea se amplifică, dar n-am participat la ea, la vedere însă am sfătuit consătenii să sublinieze valoarea Petrovei ca vatră de cultură și civilizație românească și să spună că era menită să fie centru de comună, nu Leordina. Seara, la trenul de Cluj-Napoca, l-am așteptat pe poetul Ion Mureșan, trimisul revistei Tribuna la manifestările noastre. L-am cazat la mine acasă, iar după ce am cinat, împreună cu băieții mei, i-am prezentat un mic concert de muzică populară. Fiul cel mare, Ion, la „ceteră”, eu la „zongură” și fiul cel mic, Bogdan, la „dobă”.

A doua zi, pe 15 ianuarie 1989, după ce a ieșit lumea de la biserică, în clubul tineretului, cum am fost sfătuit, am primit invitații la „Manifestările Eminescu 1989” ajunse la ediția a 13-a. Să ne fi purtat ghinion numărul treisprezece?! Nu știu, dar, după ce sala s-a umplut la refuz, am început activitatea Atunci și-au făcut apariția niște bărbați care ni s-au adresat astfel: „Domnule, coborâți în sală, pe scenă, că vrea lumea să vă vadă!”. Tovarășul locotenent colonel Vasile Hrin era printre invitați și m-am deplasat direct la dânsul și l-am întrebat ce fac. Mi-a spus să coborâm în sala mare, dar a ținut să precizeze: „Ai grijă ce vorbești!”

Ne-am mutat în sala de spectacole, am pus invitații pe scenă, i-am prezentat publicului, am luat cuvântul și totul s-a desfășurat cu bine. În fierberea tăcută a sălii trebuia o scânteie să izbucnească revolta dar m-am abținut că-mi puneam singur pielea la saramură.

Am dus invitații la mine acasă să-i cinstesc după obiceiul locului și am discutat situația în care se afla Petrova. Directorul autobazei din Borșa, Ionel Horj, un mare iubitor de cultură, a ținut să ne spună că din experiența lui cu minerii știe când o mulțime este nemulțumită și așa ceva era mulțimea din Petrova care fierbea de revoltă. Ne-a atenționat că lui i se părea nefirească atitudinea bărbaților care au cerut să se facă spectacolul în sala mare nu în club. Bărbații din Petrova arătau ca minerii din Borșa când erau nemulțumiți că nu li se îndeplineau dorințele.

Constatarea șefului de autobază l-a pus pe gânduri pe poetul Ion Mureșan și ne-a spus tuturor că el se duce să doarmă la prietenul nostru din Vișeu de Sus, parodistul Lucian Perța, care venise la Petrova cu mai mulți membri ai cenaclului vișeuan care poartă și acum numele lui Andrei Mureșanu. Noi, ceilalți comeseni, am căzut pe gânduri, dar n-am prea crezut opinia omului cu experiență în relație cu minerii din Maramureșul Voievodal. N-a cutezat nimeni să-l contrazică pe șeful de autobază, dar s-au convins a doua zi că omul avea dreptate când au aflat ce s-a petrecut în Petrova Maramureșului când s-au revoltat cei în care fierbea mânia în ziua în care, după tradiție, la fiecare 15 ianuarie petrovenii îl omagiază pe Mihai Eminescu, poetul național al românilor.

Inițiativa „tovarășilor” de la Comitetul Județean Maramureș al Partidului Comunist Român a apărut ca urmare a sarcinilor de partid și de stat privind sistematizarea unor localități în vederea constituirii unor centre urbane în România. Despre demersul care avea în vedere Petrova au discutat oamenii locului formulând opinii care aveau în vedere diferite aspecte ale vieții petrovenilor. Întâi era o problemă de mândrie a oamenilor locului că nu era ceva simplu să nu mai fi „pătrovan” după aproape șase secole de la atestarea Petrovei, primul document menționând-o în anul 1411. Oamenii Petrovei care lucrau terenul arabil al localității au dedus că va fi împărțit cu agricultorii din

Leordina unde terenurile cultivabile erau mult mai puține. „Conducătorii” Petrovei urmau să-și piardă funcțiile și din „stăpâni” urmau a deveni „slugi”.

După ce vestea unificării s-a răspândit în toată zona, petrovenii, de la „vlădică la opincă”, căutau soluții de blocare a unificării, după ce organele de partid și de stat județene au hotărât unificarea Petrovei cu Leordina. Pentru găsirea soluției salvatoare, sătenii și edilii se adunau în secret și elaborau strategii. În cele din urmă s-a hotărât la județ ca luni, 16 ianuarie 1989, în cadrul unei adunări populare, să se adune lumea și să se facă unificarea. În secret, în Petrova lumea s-a hotărât să se adune în număr mare și să zică „NU” unificării iar cei veniți s-o facă să fie alungați din comună. Partidul Comunist Român a trimis delegați din București și Baia Mare.

Duminică 15 ianuarie 1989 în cătunul „Sub Chiceră” au umblat bărbați purtând măști de drac de la piesa de teatru „Viflaimul” de Petru Bilțiu Dăncuș, care se joacă la Crăciun și au anunțat sătenii ca a doua zi cu mic cu mare, să fie la primărie că vin „domnii de la Baia Mare să desfînteze Pătrova”. Oamenii mascați se temeau de securiștii care au venit în număr mare în comună ca să prevină orice opoziție la procesul de unificare. Lumea se temea să nu fie divulgată de oamenii devotați partidului și statului totalitar care i-ar fi putut da pe mâna organelor represive că toți știau că blocarea unificării nu se va lăsa fără pedepsirea celor care au luptat pentru identitatea Petrovei, care a dat județului și țării mari personalități. În discuțiile mele cu oamenii, eu le spuneam că trebuie spus ce oameni a dat localitatea și le-am vorbit, în principal de părintele stomatologiei românești, profesorul universitar doctor Gheorghe Bilașcu, luptătorul pentru Unirea de la 1 Decembrie 1918, doctorul în drept Vasile Filipciuc și teologul și istoricul Alexandru Filipașcu.

La bufetul din centrul comunei nu puteai arunca un ac, atâta lume se adunase, iar necunoscuți în civil mișunau printre săteni și trăgeau cu urechea la ce se discuta în dreapta și în stânga. Unii necunoscuți au fost surprinși ascultând pe la geamurile caselor în care vedeau strânși cetățeni, după cum este obiceiul în lumea satului în special iarna.

Din cele aflate de noi de la săteni după revoltă, am dedus că lumea din comună era pregătită temeinic să se confrunte cu puterea reprezentată de cei care aveau în program să vină la Petrova pentru a convinge lumea să le facă

jocul „hotărând democratic” unificarea celor două localități de pe valea râului Vișeu din Maramureșul Istoric.

Nu am înțeles cine a transmis la postul de radio „Europa Liberă” știrea despre revolta de la Petrova nici înregistrarea video care a apărut la un post de televiziune din Ungaria. De la aceste posturi au aflat românii ce s-a petrecut în data de 16 ianuarie 1989.

În decursul anului 1989 a trebuit să vorbesc despre revolta de la Petrova cunoscuților că evenimentul era greu de imaginat într-un stat totalitar.

Fiindcă petrovenii s-au opus doar unificării și n-au avut alte revendicări, puterea a pus batista pe țambal, a făcut câteva destituirii și totul a revenit la normal, oamenii văzându-și fiecare de viața lor.

* * *

Luni dimineața, în 16 ianuarie 1989, ne-am dus la cursuri bulversați de atenționările directorului de autobază din Borșa și de gestul poetului Ion Mureșan, care a plecat din Petrova fără să ne așteptăm. În întâmpinare, când voiam să intrăm în școală, ne-au venit două mame care ne-au spus că noi nu trebuie să ieșim în comună că s-ar putea să avem neplăceri. Le-am spus femeilor că avem ore, dar n-am bănuțit ce urmează să se petreacă în comună că nu știam care dintre zvonuri privind opoziția la unificare vor deveni realități greu de imaginat. Nu am crezut oamenii puterii atât de slabi să nu își de-a seama că localitatea fierbe și că nu va accepta unificarea la sfatul lor luminos izvorât din documentele de partid și de stat.

Noi nu ne-am putut imagina ce urmează să ni se întâmple deși eram convingși că atitudinea noastră fermă va fi pedepsită fiindcă știam că printre colegi existau oameni care turnau la cererea stăpânilor țării în care trăiau. Am observat ceva nefiresc în Petrova că lumea venea puhoi spre centru deși nu era zi de sărbătoare religioasă.

În ora a doua, între orele 9 și 10 au năvălit în școală mamele elevilor din cătunul „Sub Chiceră” și și-au luat copiii din clasă. Elevii care nu aveau de față mamele au început să plângă, iar dascălii s-au străduit să-i liniștească.

Profesorul de istorie Dumitru Borda, soțul primăriței, a acuzat-o pe soția mea că toate aceste treburi se întâmplă din cauza ei. Se referea la refuzul ei de a susține public unificarea Petrovei cu Leordina și la faptul că a făcut propagandă împotriva unificării celor două localități.

La puțin timp și-a făcut apariția în școală inspectorul școlar general Elvira Suciu de la Baia Mare, singură, cu mașina Inspectoratului Școlar al județului Maramureș, și i-a cerut directorului Ion Bușescu să cheme în direcțiune pe soții Petrovai. Cum am intrat în încăpere, fără nici o introducere inspectorul i-a spus profesoarei Petrovai Măricuța: „Dumneata o să-ți pierzi libertatea!”, iar adresându-se mie a ținut să adauge: „Pe dumneata o să te dau afară din învățământ!”. Directorul, surprins de cele auzite a spus: „Cum se poate acest lucru, tovarășii sunt oameni de bază ai școlii?!”.

Noi, soții Petrovai, am rămas muți la cele auzite și am ieșit din direcțiune fără să zicem nimic, dar ne-am întrebat cine ne-a turnat de s-a ajuns la astfel de acuzații. Când am ajuns la parter, lângă secretariatul școlii, soția s-a prăbușit pierzându-și cunoștința. Elevii erau în pauză și au alergat să-l aducă pe fiul nostru cel mic, care era elev în clasa a IV-a. Eu mi-am ridicat soția și am dus-o în secretariat așezând-o pe covor unde i-am făcut respirație artificială. S-a dat telefon la Dispensarul Uman Petrova și a venit medicul Salvina Toma. N-a putut să-i facă o injecție intravenoasă și am dus-o pe soție cu Dacia 1300 a inginerului CAP Vasile Pop Popescu la serviciul urgențe din Vișeu de Sus. Aici medicul Lazu a reușit s-o stabilizeze pe bolnavă și ne-am întors acasă la lăsatul serii cu mașina care ne-a dus pentru că proprietarul a așteptat să vadă revenirea la normal a femeii care nu s-a refăcut decât luna următoare când s-a întors la cursuri.

Despre starea profesoarei Petrovai s-a dus vestea când am dus-o la Vișeu de Sus și femeile s-au îndreptat spre școală să-i pună la punct pe cei care i-au făcut rău fără să fie vinovată. Șoferul tovarăsei inspector general stătea în mașină și a văzut că vine o gloată spre școală. Era la 300-400 metri distanță, a mers la șefă și i-a spus să plece că vine lumea furioasă.

Femeia s-a panicat și s-a întors cu mașina la Baia Mare și astfel s-a evitat ciocnirea care nu se știe cu ce se solda.

Revolta n-am văzut-o, dar am auzit de la participanți cum s-a desfășurat. Lumea strânsă lângă primărie a așteptat șefii de la Baia Mare. A venit secretarul cu propaganda al Comitetului Județean al Partidului Comunist Român, ziaristul Vasile Gaftone. Înaintea sa erau sosiți activiști mai mici, milițieni și securiști în civil. Între aceștia au fost depistați de săteni locotenentul de securitate Vasile Hrin și căpitanul de miliție Ioan Isac iar lumea s-a năpustit asupra lor când aceștia au sărit în apărarea „tovarășului” Vasile Gaftone. Cei trei s-au refugiat în biroul stării civile care avea gratii de fier. De aici, protejați de binevoitori, au fost trecuți în postul de miliție. În învălmășeală căpitanul Ioan Isac a ieșit din primărie și a fugit pe DN18 în direcția Vișeu de Sus iar copiii l-au fugărit cu bulgări de zăpadă.

În postul de miliție nu s-a intrat că ușa avea grilaj. S-au spart geamurile încăperii în care au fost refugiați cei doi oameni pe care i-a protejat șeful postului de miliție Martocean, dar în restul încăperilor nu s-au făcut distrugerii. Oamenii cereau ca cei doi veniți să înfăptuiască unificarea să fie dați mulțimii. Ei au fost bătuți de femei, bărbații stăteau în spatele acestora sau la mică distanță de ele.

Locotenentul colonel a luat pistolul de la șeful de post, dar o săteancă vigilentă i-a dat peste mână iar o femeie a luat pistolul și l-a dat șefului de post. Ofițerul l-a făcut trădător pe milițian că nu a lovit femeile și nu le-a amenințat cu arma ci doar l-a apărat, cât a putut, de lovituri.

După evenimente femeile au spus consătenilor că cei doi au fost „cătați la pene” (au fost strânși și loviți la organele genitale). Activiștii de partid mărunți s-au făcut nevăzuți, ca și căpitanul Isac, dar și-a făcut apariția primul secretar al județului Maramureș Vasile Bărbuleț cu trupe de intervenție care au rămas pe dealul Hera. Mai marele județului a venit însoțit de comandantul miliției județene care a verificat birourile răvășite, dar a văzut că portretele lui Nicolae Ceaușescu sunt la locul lor și nu-s deteriorate.

Vasile Bărbuleț a fost informat că revolta n-are conotații politice ci doar o poziție împotriva unificării și a primăriei care a semnat documentele în secret, fără consultarea locuitorilor.

Primăria a fugit din comună, iar mulțimea a vrut să-i dărâme casa aflată în construcție. Omul partidului a zis să o lase că va fi transformată în grădiniță.

Apoi, același șef de la județ a chemat lumea în Căminul Cultural, la discuții, iar mulțimea a zis că nu merge nicăieri, vorbesc aici în fața primăriei să le spună că nu se mai desființează comuna. Vasile Bărbuleț a spus că este proaspăt operat și nu poate vorbi să fie auzit. Oamenii i-au făcut rapid o movilă de zăpadă și l-au pus să vorbească de pe ea, să fie auzit.

După mai multe negocieri și promisiunea fermă a demnitarului că totul va fi cum dorește poporul, și-a făcut apariția, adus de oamenii partidului, fostul primar al orașului Vișeu de Sus, economistul Grigore Hontău, fiu al Petrovei și-a fost prezentat ca nou primar al comunei în locul primăriei Eugenia Borda. Cei prezenți au primit cu ovații anunțul și au văzut în omul adus de partid o garanție că Vasile Bărbuleț își va respecta promisiunea. Abilul activist de partid a ținut apoi să se meargă la discuții în sala mare a Căminului Cultural și mulțimea prezentă i-a urmat pe șeful județului și pe noul primar al Petrovei.

Primăria a rămas liberă și oamenii aduși special au scos din postul de miliție pe cei doi refugiați în incinta acestuia pentru a fi feriți de furia mulțimii. Liniștea s-a lăsat peste Petrova după plecarea lui Vasile Bărbuleț care, fără să supere mulțimea, i-a salvat pe cei doi din postul de miliție.

Geamurile sparte s-au pus la loc a doua zi și viața a curs mai departe fără mari schimbări. Secretarul cu propaganda Vasile Găborean a mers la postul său de tehnician la Leordina iar în locul lui a fost adusă o vecină a sa, Ileş Ileana, activistă a Uniunii Tineretului Comunist care activa în municipiul Sighetu Marmației. Fosta primăriță s-a întors la catedra de chimie din școala comunei de unde a fost promovată, iar secretara Organizației de Partid, profesoara Măricuța Petrovai a primit ca sarcină de partid s-o integreze în colectivul din care plecase pentru a fi șefă. Tuturor celor care veneau în Petrova li se povestea cum a fost revolta petrovenilor despre care s-a scris în anul 1990 după evenimentele din „Decembrie 1989”.

Schimbările mari au apărut după 1989 și în Petrova, ca în toată România. Dacă unificarea ar fi reușit, ea ar fi fost desfăcută, cum au fost anulate și alte unificări forțate, ca urmare a „politicii înțelepte a Partidului Comunist din România”.

La Petrova au apărut ziaristii dornici de senzație și-au cules informații de la petrovenii care au dorit să-și vadă numele tipărit.

Noi n-am scris despre cele văzute și trăite, dar am răspuns, după trei decenii de la eveniment, solicitării prietenilor din Dragomirești când și-au omagiat eroii care au luptat împotriva ciumei roșii, socotind revolta de la Petrova o prefață a evenimentelor petrecute în luna decembrie a aceluiași an, 1989.

DIN AMINTIRILE TINEREȚII

Ioan I. ILBAN

Sighetu Marmației

Mă întorc cu gândul în urmă cu 75 de ani pentru a relata desfășurarea unor evenimente din acea perioadă.

Eram în vacanța de vară a anului 1944, cam pe la sfârșitul lunii august, când am auzit zvonul că armata româna a întors armele spre apus. În această situație speram că în curând va reveni administrația românească și urmăream cu nerăbdare retragerea armatei germane și maghiare. În ziua cand am auzit explozia podului de la ieșirea din Dragomirești spre Cuhea eram convinși că nu mai există armată în Dragomirești. S-au adunat mai mulți oameni în fața Primăriei, în frunte cu primarul din acea perioadă și cu toții așteptam sosirea armatei române. La un moment dat, dinspre biserică apare o grupare de militari zdrențăroși, obosiți și în dezordine. După uniforme ne-am dat seama că nu sunt români. Când s-au apropiat de noi, cel care era în frunte s-a dus direct la primar, care avea un ceas de buzunar, a prins de lăntișorul ceasului și l-a smuls, plecând mai departe. Ceilalți militari s-au apropiat de fete sau femei, încercând să pună mâna pe ele. Primarul, văzând cele petrecute s-a adresat mulțimii: „Oameni buni, haidați să plecăm, aieștia nu-s de-a noști”. Am plecat toți de acolo și până când au trecut trupele rusești nu a mai ieșit nimeni pe drum. Situația a durat circa 2 săptămâni, toți oamenii luând drumul pădurilor.

Anul școlar a început târziu, cam spre sfârșitul lunii octombrie. Licee în Maramureș nu erau decât în Sighet: Liceul de băieți Dragoș Vodă și Liceul de fete Domnița Elena. Oricum, nici elevi nu erau foarte mulți, aproximativ 100 de băieți și cam 50-60 de fete. Din Dragomirești eram vreo 6-7 elevi. Am plecat într-o seară cu căruța spre Sighet și am ajuns a doua zi dimineața, unde ne-am prezentat pentru cazare la cele două internate și apoi la cursuri. Profesorii erau foarte puțini, cei mai tineri erau în război, la catedră funcționând în principal

profesori în vârstă și doamne profesoare. Printre profesori era și Ion Bilțiu Dăncuș, profesor de limba franceză, care pe plan local a fost ales ca prefect al județului Maramureș. După câteva luni, pe la sfârșitul lunii noiembrie, cu sprijinul comandamentului rusesc, a fost instalat ca prefect un obscur avocat pe nume Odoviciuc. Ion Bilțiu Dăncuș a fost nevoit să se refugieze în România, la București.

Așa a început anul școlar 1944-45, când eu eram în clasa a treia de liceu. Până la vacanța de Crăciun ne-am descurcat destul de greu, cu alimente aduse de acasă și pregătite la cantina internatului. Pentru vacanța de Crăciun, în data de 20 decembrie 1944 a venit din Dragomirești o sanie cu cai care să ne ducă acasă. Țin minte că a fost o iarnă grea, cu multă zăpadă. Ne-am întors la liceu cu același mijloc de transport în data de 8 ianuarie 1945. După vacanță ni s-a interzis să ieșim în oraș, pentru că era foarte multă armată sovietică și gărzile lui Odoviciuc. Așa am ajuns la 24 ianuarie, când pentru noi era o sărbătoare mare, Unirea Principatelor, pe care nu doream să o lăsăm să treacă neobservată. Elevii din clasele mai mari au avut inițiativa și ne-au mobilizat pe toți băieții și împreună cu elevele de la liceul de fete am încins o mare Horă a Unirii în parcul din centrul orașului. Când hora noastră era în toi, când toți cântam cu voce tare Hora Unirii au apărut gărzile lui Odoviciuc, cu bastoane în mână și au început să ne lovească. Am fugit spre internat și ne-am baricadat în curtea liceului. După câteva zile clădirea liceului a fost dată armatei sovietice pentru a organiza un spital militar acolo, iar noi am fost evacuați la Palatul Cultural.

În același timp gărzile lui Odoviciuc adunau semnături, zicând că sunt pentru pace, care erau de fapt pentru alipirea Maramureșului la Ucraina Subcarpatică, liste pe care Odoviciuc intenționa să le trimită la Moscova drept dovadă mincinoasă că aceasta ar fi dorința populației din zonă. Acest tip de liste a circulat și prin satele Maramureșului, ajungând chiar și la Borșa, dar sătenii nu le-au semnat pentru că erau informați de trucul lui Odoviciuc.

Crezând că de la noi, elevii, vor obține un număr mare de semnături, prin luna februarie 1945, ne-au adunat în sala cinematografului, ca să ascultăm o conferință susținută de Odoviciuc. În timpul conferinței în sală au început să circule liste cu semnături așa zis „pentru pace”. La îndemnul elevilor mai mari am refuzat să semnăm, am rupt listele, am aruncat creioanele, am bătut din

picioare, am fugit spre ușă, am împins gărzile care încercau să ne țină cu forța în interior și am fugit spre internat.

În toată această perioadă noi țineam legătura cu părinții prin scrisori sau prin diverse persoane care veneau cu treburi la oraș, așa încât toate satele de pe văile Iza, Vișeu, Mara erau la curent cu evenimentele din Sighet. Satele Maramureșului aveau la aceea vreme intelectuali care erau respectați și ascultați de oamenii locului. Dragomireștiul, fiind centru de plasă, avea un grup de intelectuali și a reprezentat un centru de coordonare a localităților de pe valea Izei. Părinții noștri au început să se îngrijoreze despre soarta noastră, în contextul aceluși climat atât de nesigur privind viitorul acestui colț de țară, așa încât au decis să vină la Sighet și să manifeste în favoarea păstrării statutului de pământ românesc al acestui ținut. S-au organizat în vederea deplasării la Sighet și au decis că ruta cea mai favorabilă este pe Valea Izei pe unde să vină și grupul de la Borșa, care era condus de primarul Ștrifundă, a cărui fiică era colega noastră, fiind de aceeași vârstă cu mine.

S-a stabilit ca grupul de pe Iza să se întâlnească cu grupul de pe Mara la Vad și împreună să intre în Sighet. Odoviciuc, prinzând de veste, a trimis armata rusească la Vad ca să împiedice intrarea în oraș a manifestanților. Grupul de pe Mara a ajuns primul și s-a apropiat de pod unde armata care îi aștepta a deschis focul, iar un om și-a pierdut viața. În aceste condiții grupurile de oameni ne-înarmați au fost lămuriți să se retragă pentru a evita vărsarea de sânge. La 2-3 zile după acest eveniment Odoviciuc a îndrumat armata sovietică la Palatul Cultural unde eram noi cazați, au intrat în timpul nopții în sălile de meditație, ne-au luat toate cărțile și caietele și le-au dat foc în curte. Dimineață ne-au scos afară și pe noi și s-au instalat ei în locul nostru. În acea zi, spre seară am părăsit orașul, pe lângă o sanie a unui ieudean și am călătorit toată noaptea pe jos, până a doua zi dimineață când am ajuns acasă fără nici un bagaj, doar cu hainele de pe noi, dar bucuroși că am scăpat cu viață.

Am reușit să revenim la școală abia după fuga lui Odoviciuc și instaurarea administrației românești, după 6 martie 1945.

A trecut anul școlar și a venit iar vacanța de vară, cea mai frumoasă vacanță, plină de bucuria reîntâlnirii cu cei plecați în refugiul din 1940, după Diktatul de la Viena. Pacea se încheiase și lucrurile reintrau în normal.

Vacanța de vară a anului 1945 o pot numi vacanța bucuriilor și a farmecului tineresc. Întâlnindu-ne aproape toți elevii și studenții din Dragomirești, veniți din toată țara, ne-am organizat în mod plăcut petrecerea timpului, pregătind programe artistice și petreceri tinerești, precum și facând vizite la colegii și prietenii din localitățile vecine Dragomireștiului. Cele mai plăcute zile le petreceam împreună cu prietenii din Ieud care erau poate mai numeroși decât noi. În restul localităților erau mai puțini tineri studioși.

Anul școlar 1945-46 a început în aceeași atmosferă plăcută, de speranță și bucurii prin faptul că la catedră reveniseră profesorii întorși din război și din refugiu. De asemenea și atmosfera socio-politică devenise mai normală, prin dispariția grupării lui Odoviciuc.

În primăvara anului 1946 a reînceput, însă, o intensificare a activității politice, prin pregătirea alegerilor ce vor avea loc în luna noiembrie a aceluși an. Am simțit acest lucru prin încercarea de introducere în școală a ideilor prosovietice, ceea ce ne-a determinat să ripostăm mai organizat, având proaspete în memorie amintiri neplăcute din perioada anilor precedenți. În această situație a apărut ideea înființării unor societăți, atât în liceul nostru, cât și în alte școli din țară, în care tinerii își manifestau apartenența la adevăratele valori, în buna tradiție, promovând iubirea de Dumnezeu și de țară, ca o replică la propaganda comunistă. În special după alegerile din 1946, falsificate de comuniști, rezistența noastră s-a intensificat prin refuzul de a participa la acțiunile propagandistice organizate de blocul partidelor comuniste. De exemplu, cele organizate duminică, cu scopul de a încerca să ne împiedice să mergem la biserică.

În activitatea noastră, până în 1948, am avut mai multe acțiuni de acest gen, care probabil au fost înregistrate la serviciul de siguranță și, în 1948, când au început arestările, organizația noastră, condusă de profesorul Aurel Vișovan, a fost descoperită. În 19 august 1948 primul arestat a fost profesorul Vișovan, după care, în noaptea de 19/20 august 1948, o mașină a Siguranței a plecat de la Sighet pe Valea Izei până la Săliște de unde a fost ridicat Coman Gavrilă, apoi s-au oprit la Dragomirești și m-au arestat și pe mine. Am fost aduși în aceeași noapte la Sighet și am fost depuși în beciul Siguranței, câte unul singur în celulă. În zilele următoare au continuat arestările, aproape toți membrii au fost

ridicați, doar câțiva dintre noi reușind să fugă. Unii dintre cei care au fugit au ajuns pâna la Țibleș sau chiar în Lăpuș. Noi, cei arestați, am fost trimiși la Tribunalul Militar Cluj și condamnați pentru delict de uneltire la ordinea socială, cu pedepse de la 2 la 10 ani.

M-am întors acasă în 1951 unde am găsit familia noastră distrusă, tata arestat, bunurile noastre confiscate, iar eu trimis cu domiciliu obligatoriu în Sighet.

OAMENI SUB VREMI ȘI VREMURI PESTE OAMENI

(File din mișcarea de rezistență anticomunistă din Dragomirești, 1949-1950)

Ileana ZUBAȘCU CRISTESCU

După momentul istoric 1989, am citit un roman care m-a bulversat: „Fețele tăcerii” de Augustin Buzura. Cu voia cititorului i-aș fi spus „Fețele adevărului”: un cetățean s-a opus invaziei bolșevismului și evident era căutat de Securitate, pentru a fi arestat. Însăpăimântată, familia i-a zidit în propria casă o cămăruță, lăsând doar câteva cărămizi detașabile, pentru hrană și vasul de toaletă. A stat omul zidit în propria casă aproape 20 de ani, până când „căutătorii” au ostenit.

Așadar, să luăm cele două cărămizi ale „închisorii” și să privim istoria secolului XX. Deci, după ce Dumnezeu a fost decretat „mort” de filosofii din secolul XIX, istoria și-a pierdut orice logică în ceea ce privește suferințele omenești individuale.

Peste Europa s-a năpustit nazismul, care a făcut din lupta de rasă, o măciucă ce a decimat evreii și țigani – rase inferioare – cu Divizia lor specială, SS-ul. Se viza unificarea rasială a omenirii sub arieni prin exterminarea celorlalți. Nazismul și criminalii în numele său au fost judecați de Tribunalul de la Nürnberg, imediat după încheierea războiului, iar genocidul în numele acestei ideologii a fost condamnat definitiv.

După război, după nazism s-a revărsat peste statele din estul Europei, puhoiul negru al bolșevismului sovietic, strivind sub șenilele tancurilor țări și destine; aceștia au implementat ideologia ateistă marxist-leninistă a dispariției claselor în dictatura proletariatului, prin exterminarea celorlalte clase, lupta pentru o rasă pură superioară a fost înlocuită cu lupta de clasă. Individul n-a mai contat. Contau doar masele, colectivitățile. Sensul suferinței individuale s-a pierdut. În numele luptei de clasă au fost exterminați de-a valma toți cei care s-

au opus. La Sighet au murit elitele intelectuale ale României, elitele religioase greco-catolice, țărani înstăriți, gospodari și intelectuali luminați. Istoria malefică a bolșevismului era grăbită, n-avea timp de tribunale și judecăți. Toții oponenții au fost arestați, închiși și/sau uciși.

În această ramă istorică dramatică încadrez mișcarea de rezistență anticomunistă din Dragomirești.

După încheierea războiului, țara a intrat sub influența malefică a bolșevismului: leninism și stalinism. Vremurile s-au năpustit peste oameni, strivindu-i pe toți cei care le ieșeau în cale.

După încercarea nereușită a lui Odoviciuc de a transforma Maramureșul în Republică Sovietică prin viclenie și înșelăciune (a cerut la toate Primăriile din Maramureș liste cu oamenii care vor să primească ajutoare în alimente, apoi a folosit aceste liste pentru a susține că maramureșenii cer alipirea de URSS, mârșăvie oprită prin curajul primarului din Borșa, Gavrilă Ștrifundă, erou uitat de istorie, care în fruntea a mii de maramureșeni i-a înfruntat pe inamici la Podul de peste Iza, la Vad, la intrarea în Sighet, rezistând până au sosit trupele Armatei Române de la Baia Mare.)

După aceste evenimente tulburătoare, frații Ion și Vasile Popșa din Sighet au pornit pe Valea Izei, să formeze grupuri de rezistență antibolșevică, în speranța venirii americanilor ca să ne scoată de sub bocancul sovietic. Între 1948-1949, frații Popșa au inițiat o mișcare de rezistență în Maramureș, pe Valea Izei, stabilind ca centre Ieud și Rozavlea. În 1949, de Paști, în casa lui Dunca Dumitru zis Patu, din Ieud, s-au întâlnit cei din rezistență. Fiind trădați s-au năpustit asupra lor organele de represiune. Mulți au fost împușcați, printre ei și Vasile Popșa, organizatorul grupării. Câțiva au fost prinși și întemnițați, Ion Popșa reușind să scape, dar ulterior va fi prins și el și întemnițat. După eșuarea grupului de la Ieud, vestea împușcării și prinderii acestora s-a răspândit ca fulgerul.

Grupul de rezistență din Dragomirești era alcătuit din 39 persoane și l-a avut în frunte pe Ioan Ilban, țăran, om la 50 de ani. Alături de el activau alte 38 de persoane: Ardelean Ion – țăran, Bogdan Ion Mafteianu – elev la liceu la Sighet, Chiș Ion a lui Vasile a Moșului – țăran, Florea Ion și Petru – grefieri la Judecătoria, Iusco Gavrilă – doctor, Ionescu Ion – ofițer, ginerele lui Ilban,

Ionescu Maria – învățătoare, fiica lui Ilban Ion, Ilban Ion a lui Vasile – țaran, Ilban Ion a lui Ion – elev la liceu la Sighet, Iusco Dumitru Barcu – țaran, Mariș Ștefan Bobuțu – țaran, Mariș Filimon – țaran, Neț Ion – țaran, Ofrim Vasile Motrea – țaran, Pitic Vasile – funcționar la Sovrom Săcel, Petrovan Ioana și Anuță – căsătorite cu feciorii lui Toader din Moară, Petrovan Dumitru din Moară, Petrovan Ion, fiul lui Dumitru – elev la liceu la Sighet, Plohod Gheorghe – țaran, Pop Nița a lui Șandor – țarancă, Rubel Ioan – meseriaș, Rubel Iosif – comerciant, Sitar Gheorghe – țaran, Țicală Ilie – învățător, Țicală Vasile a Corățăranului – țaran, Țicală Vasile a Lupului – țaran mort la canl, familia Vlad: Vlad Ion a lui Vasile – țaran, Vlad Gheorghe a Petrii – student anul VI la medicină în București, împușcat la demonstrațiile din noiembrie 1946 împotriva alegerilor furate de comuniști, Vlad Vasile a Petrii – student anul IV, împușcat și el, Vlad Mihai a Petrii – absolvent liceu, Vlad Aurel a Petrii – absolvent liceu (azi inginer chimist în S.U.A.), Jurj Gavril zis Pușcău – plugar, Zubașcu Ilie a lui Codița – țaran, Zubașcu Ilie a lui Dumitru – țaran, 27 ani, ucis în închisoarea din Sighet, în timpul anchetelor, în numai trei zile de la predare, al cărui deces este adus la cunoștința familiei abia după 12 ani!¹

Acesta, ultimul, Ilie Zubașcu, a fost tatăl meu.

La începutul lunii mai 1949, grupul din Dragomirești a fost descoperit de securitate. Vasile Ofrim Motrea, luptător în cadrul grupului (care a făcut 17 ani închisoare) relatează: „Am fost descoperiți în primăvara anului 1949, la moara lui Dumitru Petrovan. Eu aveam pe atunci 21 ani. Am fost descoperiți și încercuiți de securitate. Cu noi era și Ion Popșa, dar am scăpat din încercuire cu toții. (Moara fiind la marginea satului, pe râul Baicu, avea în spate șesul cultivat cu porumb, pe unde au putut fugi.) După aceasta, timp de o săptămână, au avut loc în comună multe arestări: veneau noaptea cu dubele negre și luau oamenii. Noi, cei șapte, am fugit pe păduri din fața urmărilor și ne-am ascuns în pădurile din Munții Țibleșului. Aici ne-au găsit frații Gheorghe și Dumitru Pașca din Săliștea de Sus, fugari și ei. După ce au luat cunoștința de soarta noastră, ne-au întrebat scurt: «Aveți arme?» «Nu, a venit răspunsul.» Ne-au dotat cu arme și muniție, pe care nu le-am folosit împotriva trupelor ce ne

¹ Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosar 84, vol. 4, file 228-233, *Rezistența anticomunistă din Maramureș, 1948-1949*, Camelia Ivan Duică

căutau, le-am folosit la vânătoare ca să ne hrănim. Au stat cu noi în Munții Țibleșului o vreme. Așa s-a constituit grupul de rezistență anticomunist Dragomirești-Săliște.”

Din documentele arhivelor CNSAS, fond penal, dosar nr. 64.432, vol. 3, file 1-3 desprindem următoarele informații:

„1950 – August. Planul de acțiune informativă pentru depistarea grupării Zubașcu și a celorlalți 7 fugari din Dragomirești, Maramureș, întocmit de Direcția Regională a Securității Populare Oradea. Obiectiv: Banda Zubașcu, compusă din următorii fugari: Zubașcu Ilie (tatăl meu), Ilban Ion, Rubel Ianos, Petrovan Dumitru, Petrovan Ion, Ofrim Vasile-Motrea, Ardelean Ioan.”

Spicuim din acest Plan:

- „- se vor intensifica interogatoriile familiilor fugarilor, rudelor, găzduitorilor, a persoanelor care-i alimentează,

- se va stabili dacă bandiții au influență în rândul maselor,

- verificarea legăturilor sentimentale ale bandiților cu alte persoane,

- Zubașcu Ilie, șeful bandei, a fost prizonier în URSS: să se stabilească cu cine a fost și cu cine s-a întors din prizonierat și dacă a avut instrucțiuni să organizeze nuclee subversive,

- să fie trimiși din nou în munți, informatorii A și B, care să intre în legătură cu ciobanii de la stâne și cu pădurarii, pentru a da de urmele bandei,

- să se identifice legăturile acestora cu clerul greco-catolic,

- pe linie informativă, să se stabilească dacă elementele fugare rătăcite din plasa Dragomirești au legături cu banda lui Zubașcu și dacă legăturile bandei se extind și în județele limitrofe, Someș și Năsăud.”

Când s-a declanșat ofensiva împotriva grupului de rezistență anticomunistă din Dragomirești, lumea era acasă sau la fân. Pe care i-au găsit acasă, dubele Securității i-au ridicat noaptea. Tatăl meu, Ilie Zubașcu, era la fân. Fiind căutat de securitate, mama a trimis slujnica să-l anunțe. Era în munte, în vârful Pietrii, cu moșul Ion, tatăl lui. Așa că nu s-a mai întors acasă.

Cei 7 fugari, plus frații Pașca din Săliște și-au construit un buncăr în pământ, pe Valea Ursoii, în munți. Erau aprovizionați de oamenii care aveau gospodăria pe munte, în număr destul de mare.

Vasile Ofrim Motrea, cel mai tânăr membru al „Bandeii Zubașcu”, de numai 21 ani, care a fost arestat de 7 ori și a făcut 17 ani de închisoare, povestea: „Vara și toamna anului 1949 au trecut presărate de ciocniri și hărțuiri cu trupele de securitate. Ne trebuia un loc de iernat, l-am ales în fața Călimanului, un loc retras unde ne-am amenajat un adăpost, pe unde își aveau calea animalele sălbatice (...). Pe 23 februarie 1950, a dat peste noi un vânător, Șimon Gheorghe-Răchită (...) care ne-a asigurat că nu ne va denunța (...). Dar am aflat că Răchită era purtat/trimis de securitate și ne-a trădat. Atunci am părăsit adăpostul și ne-am mutat în dealul Popii, de unde am văzut cum Răchită venea cu o armată de securiști. Vedeam cum încercuiau fostul adăpost... dar am ieșit cu bine din încercuire. (...) În Măgura am stat o lună încheiată. Acolo a dat peste noi un tânăr, Gheorghe Sitar, fugit din armată. Dorea să rămână cu noi. Dar i-am zis: «Nu poți sta cu noi, tu ești dezertor, noi suntem politici, ne-am ridicat împotriva comunismului, așa că numai îți complici situația. Du-te și predă-te, dar să nu spui de noi!» Evident că nu a rezistat interogatoriului securității și ne-a trădat. După două săptămâni, ne-am trezit încercuiți din nou, de astă dată de trei cordoane de militari din trupele de intervenție ale miliției. Le urmăream mișcările și desfășurarea. Angajarea într-o luptă deschisă nu ne-ar fi fost de folos, am fi fost copleșiți. Așa că ne-am despărțit în grupuri mici de câte doi, și am scăpat, iar, cu bine, toți, din încercuire.

Dar, după acest eșec al urmăritorilor, ce a urmat a fost inuman. Băteau oamenii care le ieșeau în cale, ne-au arestat familiile, inclusiv copiii, rudeniile, vreo 150 de oameni au fost ridicați atunci. Animalele au stat fără apă și hrană în grajduri zile întregi, nimeni nu avea voie să se apropie de animalele noastre, că erau «ale dușmanilor poporului». (...).”

Rând pe rând, toți fugarii s-au predat la sfârșitul lui septembrie și începutul lui octombrie 1950. Au fost duși la închisoarea din Sighet, anchetați, bătuți, torturați. Ilie Zubașcu, tatăl meu, a murit acolo, în timpul anchetei. Trupul lui a fost scos în mare secret și aruncat nu se știe unde, iar soția lui, mama mea, Maria, a fost înștiințată abia după 12 ani de moartea lui.

Ilie Zubașcu a fost tatăl meu. Eu, Ileana, m-am născut în ianuarie 1950, când tata era în munți, iar mama era în permanență supravegheată de securiști.

Din relatările celor care l-au cunoscut, am aflat cã tatãl meu, Ilie Zubașcu „era sufletul și spiritul Mișcării de rezistență anticomunistă din Dragomirești, o întruchipare a țaranului luminat, deschis la minte, receptiv și patriot.”²

În armata maghiară a fost caporal, vorbea fluent maghiara, iar în al doilea război mondial deprinsese germana. Rănit, a căzut prizonier la ruși, unde a învățat și limba rusă. În lagăr s-a întâlnit cu un prieten evreu – fiul morarului din Vișeu – care era comandant adjunct al lagărului. Acesta i-a spus să adune moroșenii din lagăr și să se înscrie la școala de partid care pregătea prizonierii să devină propagandiști și activiști ai comunismului la întoarcere, cã altfel nu au nici o șansă să scape vii din lagăr, fiindcă urma să fie deportați în Siberia.

Astfel, tatãl meu i-a adunat pe Vasile Leordean și Ion Mariș Nicorãu din Dragomirești, pe Pop Gheorghe de lângă Baia Mare și alți tineri moroșeni, din relatările mamei mele, dupã cum i-a povestit tata.

Realitățile URSS-ului pe vremea aceea, văzute cu ochii lui, de tata, erau cam așa: bătrânii și femeile, ajutați de cursanți, se înhãmau obligatoriu la plug și arau pãmântul. Toată comunitatea primea mâncare dintr-un cazan mare, apă fiartă cu sfeclă, fiecare având o „saika” (gamelă) la brâu, în care primea porția pe o zi. Apã nu era, își beau propria urină... Aceste „realități înfloritoare” trebuiau dezvăluite de fiecare în țara lui, la întoarcere.

Tata le-a povestit în noapțile lungi de iarnă în buncãrul din munți, tovarășilor de luptă, amintiri din lagăr. „Ne spunea adesea, își amintește Vasile Ofrim-Motrea, cã acolo, în prizonierat la ruși, fiind la acea școală, își zicea mereu în gând: «Mai bine mor când trec Prutul, decãt să văd și în satul meu ce am văzut acolo.»”

Dupã doi ani, în 1946, s-a întors din lagăr. Tata s-a căsătorit cu mama în anul 1947, s-a înscris în Partidul Țărănesc și a intrat în mișcarea anticomunistă inițiată de frații Popșa. „Pleca noaptea – zicea mama – și oricât îl întrebam, nu voia să-mi spună unde se duce.” Se temea să-i spună pentru cã fratele cel mare al mamei, Gheorghe, se înscrisese în PCR la promisiunea cã nu-l vor duce în armată.

Vasile Leordean, tovarăș de școală de partid din lagăr, s-a alăturat la întoarcere partidului comunist. În anii ce au urmat a ajuns secretar de stat la

² Ștefan Belu, *Pãdurea răzvrătită*, Ed. Gutenberg, 1993

Agricultură, apoi prim-secretar la Arad și Bihor. În acei ani, după revenirea acasă, l-a tot avertizat pe tatăl meu că drumul pe care l-a ales duce la moarte...

Celălalt tovarăș al tatei, Mariș Ion Nicorău, s-a dat la fund, adică nu s-a implicat politic nici de-o parte. Pop Gheorghe, un alt tovarăș – nume reținut de mama – a fost mulți ani prim-secretar al județului Maramureș.

Doar tata a luat calea luptei împotriva comunismului și a plătit cu viața.

În iunie 1950, am fost arestați, eu, Ileana, de doar 6 luni, Ion, fratele meu care avea doi ani, mama de 24 de ani, bunicii paterni Ion și Gafia, și frații tatei, Ion și Mihai. Cred că eu am fost cea mai tânără deținută politic, la doar 6 luni. O fi fost un mare pericol la adresa orânduirii comuniste ce se instaura... Noi, copiii, am fost duși la orfelinat, iar adulții în închisoarea de la Sighet. Pe mama au chinuit-o grozav, de câteva ori au legat-o la ochi, au pus-o cu fața la zid și au simulat execuția. În plus, o băteau până leșina și o duceau cu targa înapoi în celulă. Toate acestea pentru a afla unde era tata ascuns în munți.

Tata n-a mai rezistat aflând acestea, știind că suntem închiși și chinuiți și a luat decizia de a se preda. Într-o seară de octombrie (17 octombrie 1950) s-a predat securității din Dragomirești, care își avea sediul în subsolul casei doctorului Iusco. Acolo, mama împreună cu noi, copiii, aduși de la Sighet, ne-am întâlnit ultima oară cu tata. După ce l-a îmbrățișat pe fratele meu Ion, cu lacrimi în ochi m-a luat în brațe și pe mine, m-a sărutat și mi-a pus sub pernă livretul lui militar, cu poza, care avea să fie singura mea amintire de la el... Apoi a plâns zicând: „Dragii tătuchii, cine v-a crește pe voi?” Apoi a sărutat-o pe mama: „Dumnezeu să vă ajute, bunu-i Dumnezeu, lungu-i drumu’, da’ eu în veci nu mă mai întorc! Știu bine că dacă m-am predat în mâinile comuniștilor, pe mine mă omoară! Mă duc de bunăvoie, pentru că nu vreau să fii chinuită tu, coconii și părinții mei... Pentru ce am făcut eu, tot eu mi-oi lua plata... Voi nu aveți nicio vină...” Și mama mi-a continuat povestea: „De atunci nu l-am mai văzut și nici vești de la el nu am mai primit... Dar, din când în când, cam o dată pe an, venea cineva noaptea, bătea la geam și zicea «Hei, Mărie, sotul tău Ilie, e la canal!». Când s-au întors ultimii din închisori, cineva a venit iar noaptea, a bătut iar în geam și a zis: «Hei, Mărie, Ilie a fugit peste hotare.»” Niciodată nu am știut cine era acel mesager nocturn al securității.

După 12 ani, mama a primit un act prin care i se comunica: „Moartea lui Ilie Zubașcu, decedat în penitenciarul Sighet, în urma unei boli cardiace, în anul 1950, luna octombrie, ziua 20”. (În urma consultării unui avocat, pentru a afla adevărul despre soțul ei, Ilie, a înaintat cererea de divorț, iar penitenciarul din Sighet a fost obligat să trimită certificatul de deces, după 12 ani...!).

Așadar, tata n-a murit trecând Prutul așa cum își dorea la întoarcerea din prizonierat, ci a fost omorât în închisoarea de la Sighet, pentru vina de a fi fost împotriva comunismului.

Grupul celor 7 bărbați destoinici și patrioți, care s-au ridicat împotriva instaurării comunismului, a acționat pe versantul de miază-noapte al Țibleșului, în perioada aprilie 1949-octombrie 1950, pe celălalt versant a fost centrul altei mișcări de rezistență din Țara Lăpușului. Ei s-au predat până la urmă, pentru a scuti familiile și rudele de anchete, teroare și închisoare.

În procesul intentat, în lipsă, de Tribunalul Militar Cluj, în martie 1950, au fost inculpate și judecate 38 de persoane cu sentințe diferite, toate însă încheiate cu ani grei de închisoare și confiscarea averilor. Tatăl meu, Ilie Zubașcu, a primit 25 de ani de închisoare grea (muncă silnică) și confiscarea întregii averi.

După ce s-au predat, în octombrie 1950, procesul s-a rejudecat ca lot comun. Prin sentința nr. 191/03/1951, toți au fost condamnați la zeci de ani de temniță grea și confiscarea averii pentru „crima de uneltire împotriva ordinii sociale”. Doar numele tatălui meu nu a apărut în acea sentință. Cu toate că el nu figura în sentința dată, confiscarea averii s-a efectuat, el fiind mort la acea dată conform certificatului de deces primit ulterior de mama, după 12 ani.

După ce vizitezi Muzeul Închisorii din Sighet, ți-e și teamă să mai calci pe pământ, ca nu cumva pasul tău să fie peste trupul unor oameni uciși pentru vina de a se fi opus comunismului și aruncați pe sub poala pădurii sau într-o groapă comună.

Când mi-a fost greu în viață, m-am întrebat de ce oare tata a ales această cale, de a se opune puhoiului care năvălea peste noi din est. Doar era tânăr căsătorit, avea doi copii mici, de ce nu s-a dat la fund, ca Nicoară, dacă nu i-a plăcut comunismul?! Am găsit răspunsul: noi, maramureșenii, am fost formați în cultura apusului, în care, potrivit teoriei clasicismului, eroul, între familie și

țară, întotdeauna a ales țara, sacrificându-și familia. Prețul trebuia plătit. Tatăl meu întruchipează valorile morale ale unei lumi apuse: stelele deasupra mea și legea morală în mine (I.Kant).

După încheierea războiului, România a rămas sub ocupație sovietică mulți ani, aproape o jumătate de secol. Trupele sovietice au impus prin violență în țara noastră o mare catastrofă: comunismul, care a curmat sub șinele istoriei viețile a mii de oameni. Ideea comunistă era că dușmanii de clasă nu merită să trăiască, trebuie reduși la tăcere.

Între 1948-1964, un milion de oameni au trecut prin temnițele comuniste din România. Dintre aceștia, jumătate au fost exterminați. În România, un om din 40 nu s-a mai întors niciodată acasă, iar un om din 18 a trecut prin pușcărie.³

Nimeni nu pare a se teme de criminalii care în fostele țări comuniste au produs cel mai mare genocid cunoscut în istorie.⁴

Dacă nazismul a fost judecat la Nürnberg, imediat după război, după prăbușirea comunismului în țările din est (1989) este cu atât mai mult necesar un tribunal, un Nürnberg și pentru crimele comunismului.

Ideologia comunistă necondamnată, nejudecată, face victime și astăzi. Vai de victimele care se îndrăgostesc de propriii călăi. Este sindromul Stockholm, de care poporul român și celelalte din est încă suferă.

*Sunt 60 de ani de când căutăm osemnitele tatălui nostru
și nu le aflăm nicăieri, ni se închid toate ușile
nicio instituție a statului de drept nu ne ajută
la 20 de ani de la „revoluția” din 1989,
nu putem să-i aprindem creștinește o lumânare la cap.
Tata a rămas până acum fără mormânt, ca o sălbăticiune a pădurii.
Oasele lui zac și acum ascunse printre pietre reci,
în pământul țării pe care a vrut să o apere de comunism,
ca-ntr-un pământ străin*

³ H.R.Patapievici, *Discernământul modernizării*, Editura Hmanitas, București, 2009, pag. 21

⁴ *Idem*

*doar sufletul lui se odihnește în ceruri, acasă,
dacă nu cumva și cerul este controlat de aceeași atotputernică
securitate.*⁵

(Ion Zubașcu, *Plângerea fraților Ion și Ileana*)

Bibliografie:

1. Camelia Ivan Duica, *Rezistența anticomunistă din Maramureș, 1948-1949*, Academia Română;
2. Elisabeta Dobozi Faiciuc, *Dragomirești, străveche vatră maramureșeană*, Editura Dragoș Vodă, Cluj-Napoca, 1998;
3. H.R. Patapievici, *Discernământul modernizării*, Editura Humanitas, București, 2009;
4. Ion Zubașcu, *Omul, pomul și fântâna*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2011
5. Marius Vișovan, *Mărturii ale rezistenței anticomuniste din Maramureș*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2008;
6. Ștefan Belu, *Pădurea răzvrătită (mărturii ale rezistenței anticomuniste)*, Editura Galaxia Gutenberg, 2009

⁵ Ion Zubașcu, *Omul, pomul și fântâna*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2011

SOARELE ARESTAT

Ioana PETROVAN

Ioana Petrovan, luptătoare împotriva regimului comunist, a relatat acele clipe de groază, ca mărturie pentru istorie.

„Tata era în legătură cu preotul greco-catolic Ioan Dunca Joldea, care se ascundea după interzicerea Bisericii noastre, și cu grupul fraților Popșa. În noaptea de 2 spre 3 mai 1949, 5 persoane din grupul Popșa au fost găzduite la noi în casă. Era noapte și făceam Rozariul împreună cu partizanii... Securitatea a aflat că erau la noi și a înconjurat casa. S-au tras rafale de mitralieră, Lică Popșa a fost împușcat și câteva ore mai târziu a murit. Ion Popșa a aruncat o grenadă pe fereastră și a reușit să fugă, iar pe ceilalți trei i-au arestat. Rozariul albastru al lui Lică a rămas pe masă; l-am luat eu și m-am rugat cu el mulți ani după aceea... I-au arestat și pe mama, și pe tata; fratele meu Găvrilă, care era în pod în momentul atacului, a reușit să fugă.

Pe tata l-au legat și l-au bătut: eu și sora mea am încercat să-l apărăm, dar securiștii Brudașcă și Toth ne-au lovit și pe noi – pe mine cu piciorul, iar pe sora mea cu arma... Apoi am fugit și m-am ascuns la Șieu o săptămână, după care m-am întors acasă. Seara am mâncat, am făcut Rozariul cu bătrâna de 80 de ani care a îngrijit pe frații mei mai mici. Pe la miezul nopții, securiștii au năvălit la noi în casă și m-au arestat și pe mine, și pe sora mea și ne-au dus la postul de miliție din Ieud unde ne-au ținut până dimineața, apoi la miliție la Dragomirești și apoi seara la Sighet cu o mașină descoperită. Au rămas acasă frații mai mici: Dumitru, Ion și Grigore – care avea 3 ani...

La închisoarea din Sighet ne-am întâlnit cu mama și cu tata. A doua zi dimineața, la ora 6, ne-au băgat 40 de persoane într-o dubă și ne-au dus la Oradea. În dubă era o căldură îngrozitoare, timp de 12 ore cât a durat călătoria am crezut că murim. La închisoarea din Oradea, m-au băgat într-o celulă în care

am stat o parte din timp singură, o parte din timp cu altcineva. Trei luni de zile n-am văzut soarele – *am crezut că și soarele era arestat...* Situația era greu de suportat – unde e sora mea, unde sunt părinții mei..., ce ne vor face?... Eu aveam doar 18 ani... Plângeam și mă rugam... trei pași încolo, trei pași îcoace... mă rugam și plângeam... La un moment dat am primit, ca și colegă de celulă, o mahalagioaică prinsă pe frontieră care nu putea suporta să vadă că mă rog... Îmi spunea: „*De ce te rogi, că și așa nu vine nimeni să te scoată de aici?*” și „*Dacă mă enervezi, te spânzur!*”

Atmosfera s-a mai înseninat când mi-au băgat-o în celulă pe doamna profesoară Iurca Augusta de la liceul „Domnița Ileana” din Sighet, care mi-a propus imediat: „*Hai să te învăț franceza...*” După trei luni, regimul ni s-a mai ameliorat – ni se permitea să ieșim 10 minute pe zi la plimbare. Am putut să mă întâlnesc cu mama și cu sora mea. A fost o perioada mai suportabilă care a durat câteva luni. Pe 12 ianuarie 1950 eu și sora mea Anuța am fost eliberate. În schimb, tatăl meu a fost condamnat la 5 ani de închisoare, mama la 1 an, iar fratele meu Găvrilă (arestat și el între timp) la 13 ani... Ani pe care i-au și executat – la Poarta Albă, la Mislea, la Baia Sprie...”

(Marius Vișovan, *Maramureșul în lupta anticomunistă*).

FILE DIN VIAȚĂ

Aurel VLAD

Nu știu de ce, dar am avut de îndurat tare multe dureri și greutăți. Când vin în România, la Dragomirești, și mă uit la casa în care m-am născut și care ne-a fost furată de comuniști și văd cum alții locuiesc și se joacă în curtea în care eram odată cu frații mei, apare un suspin în sufletul meu. Durerea a început în familia noastră încă din timpul războiului când fratele meu, Ionel, ofițer în armata română, a murit pe front. Pe urmă, să mai pierd și pe fratele Mihai, apoi să fiu închis cu tata și cu celălalt frate, Vasile, părea o pedeapsă fără de sfârșit.

Eu am fost arestat de pe Șantierul Național Salva-Vișeu, grupul nostru de tineri nu era legat de cei maturi, ai lui Ilban, dar toți am fost organizați de Vasile și Ion Popșa. Prin eliminarea rapidă a lui Vasile, meritul este al trădătorului elev, Dănilă Vlad, Ion Popșa a fost numit șeful organizațiilor. Cred că a regretat că n-a sfârșit-o ca Vasile. Doar el știe cât a fost de torturat. La penitenciarul Oradea, toți moroșenii am declarat greva foamei, ceream înlocuirea cafelei negre, o spălătură de orz prăjit, cu terci, cirul care-l dăm la porc. Bun era. Din grupul de tineri n-am amintit pe Ion Bogdan Maftaianu și pe Vasile Pitic, de alții nu-mi amintesc. Dumnezeu să-i odihnească. Lucrând împreună, li s-a înscenat alt proces, în 1958. Foamea temniței, în cei 6 ani, m-a reținut să caut evadarea din raiul lui Dej și Ceaușescu. Facultatea, 6 ani.

Din 20 ani de școală, am absolvit 15 în condiții inumane. M-am calificat la locul de muncă prin examene, eficiență și diploma de inginer chimist, pe care, regret, n-am fructificat-o, eram un paria, desi am fost reabilitat după reabilitarea lui Pătrășcanu, ucis de criminalul Dej, care i-a comunicat lui Stalin: „Am deschis mormantul burgheziei”.

1948 sau 1949. N-am aflat decât cu ani în urmă că la proces eram declarat chiabur, tocmai eu, cel arestat în salopetă, fără încălțăminte să urmez liceul, deși primul din clasă.

Mi-au rămas încă în minte câteva din numele torționarilor fraților moroșeni la securitate:

Căpitan Retezar Ioan, ucigașul lui V. Popșa la Ieud, 2/3 Mai 1949;

Locotenent Beni Stern, care în 1948 a asistat la slujbă, în biserica greco-catolică, ortodoxă azi, să fie sigur că preotul execută ordinul securității să îndemne credincioșii să trecem la ortodoxism. Preotul s-a conformat. Păstrez în memorie imaginea lui Stern cum asculta afară, în fața bisericii, discuțiile sătenilor privind trecerea „nesilită” la ortodoxism;

Plutonier major Brudaska;

Plutonier Toth, fost om de serviciu la liceul Dragoș Vodă din Sighetu Marmăției.

Vila securității era centrală, se vedea de la liceul Dragoș Vodă și de aceea anchetele se făceau noaptea ca să nu audă trecătorii urletele de fiară înjunghiată scoase de cei torturați. Ilie Zubașcu a murit supus torturii tensiunii electrice la cap, lui Mihai Sofron, 20 ani, student în anul II la drept, din Sighet, i-au smuls toate unghiile de la mâini și picioare. La penitenciarul Oradea, Mârza, un țăran din Botiza, i-a reproșat în fața mea: „Trebuia să te omori, nu să ne spui”. Abia sub tortura din Pitești, Mihai Sofron și-a „amintit” încă 40 de nume care l-au ajutat. A murit la Brașov, autoizolat, n-am ajuns la el, nu primea pe nimeni.

Remușcări? Peste toți acești securiști criminali trona, la Oradea, colonelul Zeller care, celor prinși pe granița cu Jugoslavia, pentru Republica Populară Română, pușca la tine, un glonț în ceafă și le lua cocoșei, valuta. Oameni bogați, plăteau iscoadelor să-i treacă granița, ei încasau prețul și apoi îi predau securității. De unde știu? De la bihoreni arestați. Teohari Georgescu, ministrul de interne, a căzut în 1952 și, ca urmare, odiosul criminal Zeller, care a coordonat crimele, arestările și schingiuirile din Nordul Ardealului, s-a sinucis.

Ar fi multe de spus, dar de multe ori cuvintele par destul de goale pentru a descrie acele vremuri. Poate cel mai important este însă să nu uităm acele vremuri și mai ales copiii să învețe despre ele. De aceea, mi-am dorit să așez un monument dedicat celor ce au suferit în acele vremuri în fața școlii ca atunci când vor crește mari, copiii să nu uite, ca să nu retrăim aceleași vremuri întunecate.

CRÂMPEIE DIN CEEA CE AM TRĂIT

Maria IONESCU

M-am născut în acest sat, în comuna Dragomirești, era capitală de plasă la acea vreme, am urmat școala normală de învățătoare în Gherla, sub protecția episcopului Iuliu Hossu, care în timpul ocupației maghiare s-a zbatut să obțină două școli românești. În 1945 mi-am luat diploma, am reușit totuși, sub regimul de dinainte, să lucrez în învățământ, dar a fost de scurtă durată munca mea de cadru didactic pentru că în anul 1950 am fost arestată împreună cu soțul meu și tata, primind o sentință de 10 ani, tata, 3 ani, soțul, 1 an și 6 luni, eu, dar am mai făcut câte un supliment fiecare pentru că așa era obiceiul atunci. A fost greu, foarte greu, nu sunt cuvinte în dicționar care să exprime prin ce se poate trece când ajungi pe mâna securității. Au fost condiții foarte grele, am lucrat la munca de jos, însă m-am bucurat și de această muncă pentru că aveam carte de muncă. Am lucrat cu o altă învățătoare, care nu a fost condamnată, a fost soție de preot greco-catolic, am muncit amândouă la muncă de jos la fabrica de cherestea de la Vișeu. A fost demoralizant, ai mei erau închiși toți, casa a fost confiscată. Nu ne-au lăsat nici la neamuri să stăm, însă ne-am adăpostit într-o casă evreiască după ce proprietarii acesteia au fost deportați la Auschwitz.

Am fost arestată la Sighet, în 5 octombrie 1950, împreună cu copilul meu. De la Sighet am fost plimbată la Oradea. La Oradea m-au așezat în celulă cu o fată de moravuri ușoare, probabil pentru a mă trage de limbă, ca să dezvălui ceva. Era foarte agitată și bătea cu pumnii pentru a vedea cine mai e acolo închis. I-am spus să stea liniștită și ea a zis: *Nu, nu, că este cineva aici care fredonează foarte frumos și nu mă las până nu aflu cine este. S-a cățarat până la gratii și a zis: Alo, alo, cine ești tu acel de la etaj, că eu sunt la parter? Acela a răspuns: Da' de ce ești curioasă? Ea a zis: Vreau să știu cine ești, să știu ce vecini am. Eu sunt o fată drăguță, dacă am fi liberi... I-am spus eu: nu ți-e rușine, tu? El a întrebat: Cu cine ești acolo? Ea a zis: Sunt aici cu una care*

plânge întruna că e departe de copilul mic care a rămas acasă. A întrebat: Dar de unde e doamna? Zice: Din Sighet. De sus răspunde: O, dar e soția mea! Ea întreabă: Dar pe tine cum te cheamă? El răspunde: Ionescu. Atunci într-adevăr e soția ta, a zis ea.

Soțul meu era ofițer și în data de 5, când m-au arestat pe mine, a plecat la Cluj că avea închideri de lună. Și vorbind cu el din celulele în care eram amândoi îl întreb:

– Când te-au luat pe tine, când te-au închis?

– În ziua când am plecat la Cluj, mi-au luat epoleții de pe umeri, mi-au pus cătușele, m-au îmbarcat și m-au adus la Oradea.

– Ai dat declarație?

– Nu!

– Te-au bătut?

– Nu, nu!

– Îți aduci tu aminte că în dimineața când ai plecat hrăneam copilul și m-ai chemat să te urmez până la poartă? Pentru ce trebuia să vin până aici? te-am întrebat.

– Păi plec la gară.

– Și nu săruți copilul?

– Nu, uite ce are la gură!

– Copiii nu se sărută pe gură, se sărută pe față. Nu ai vrut să săruți copilul!

– Vai, regret mult, dar eu știu de la tataia că pe copii să nu-i săruți decât când dorm, să nu îți simtă slăbiciunea.

– Foarte bine, ai o amintire frumoasă!

Dar în timpul acesta am văzut o jumătate de caschetă albastră sub geamul de la celulă, că eu eram la parter.

Îl întreb ce declarație a dat.

– Am spus că am avut întâlnire cu studenții fugari, că au cerut livrete, îmbrăcămintă și armament de la unitatea unde lucrez.

– Tu ai declarat asta chiar dacă nu te-au bătut?

– Da, da!

Cu astea mi-am închis gura că l-am văzut pe acela sub geam.

El a tot vorbit, dar eu nu mi-am putut descleșta mâinile de pe gratiile acelea, și nu am putut zice nimic.

Nu trece mult și vine un neisprăvit și mă ia din celulă și mă duce în wc-ul turcesc care era lângă celulă, acolo erau pereții dați cu o smoală neagră, urâtă. Zic: *Ce ai cu mine? Mă întreabă: Tu, cu cine ai vorbit? Cu soțul meu, răspund! Du-te și raportează la comandant și cu mine n-ai treabă!* Îmi spune: *Taci, că șterg pereții ăștia cu tine!* Zic: *Ia să încerci! Eu sunt reținută, nu deținută, nu se știe încă...* Zice: *Uite ce căpoasă e! Și m-a împins iar în celulă.* Îmi spune: *Știi că nu e voie să vorbești?* Am zis: *Nu este un regulament aici pe care să-l citesc.*

După aceea mă ia altul și mă duce într-o cameră unde erau șase birouri. Și spune: *Aceasta este delicventa care a vorbit din celulă, și începe să mă înjure, dar stricat rău românește: Tu, fost învățător! Tu, Dumnezeu la tine!* Eu am început să râd, apoi s-a deschis o ușă, în ușă era un maior și am zis: *Domnule maior, dacă mă înjură, am pretenția să ma înjure corect românește! Învățați pe subalterni limba română!*

Și maiorul îmi spune: *Luați loc, doamnă!* Și apoi au ieșit din cameră și m-au lăsat singură. Am stat cam o jumătate de oră. Apoi mi-au luat declarația, că la Sighet nu am dat declarație, că eram cu copilul și nu mă despărțeam de copil și m-au internat la spital.

Mai mulți evrei și un român erau acolo. Mă gândeam atunci: Îl strâng de gât și apoi mor și eu, dar nu mă despart de copil. Erau acolo vreo șapte... șapte păcate.

Apoi mă ia și mă duce într-o cameră mare, și acolo erau multe cabluri și mă gândeam: copilul nu stă liniștit, se va electrocuta, mă tot uitam să nu meargă la o priză sau să facă ceva.

Apoi a venit căpitanul Mureșan Alexandru și mi-a spus: *Doamna Ionescu, liniștește-te, ești foarte nervoasă, ți-am spus de atâta ori să îl prezinți pe tata la securitate, și nu ai făcut treaba asta, ți-am spus câte neazuri vei avea dacă nu îl dai?*

Adică cum, eu să-l dau pe tata pe mâna securității? Nu știam eu cine e securitatea, câți au fost condamnați de la noi. Nu am făcut-o și nu îmi pare rău.

La miez de noapte a fost asta, m-am despărțit de copil.

Mama a fost bătută brutal și umilită, toate acestea pentru că i-au spus că:
Fiica ta va face zece ani închisoare și apoi va fi curva Sighetului, iar mama a zis: *Fiica mea nu a fost și nici nu va fi curvă*. Și atunci au început bătăile...